

DRONNING MARGRETES ØKONOMISKE OG POLITISKE FUNDAMENT

- Godsstruktur og historiske sammenhenger –

Av
Mariann Sæther

Historisk institutt - Universitetet i Bergen
4. desember 2012

Akademisk rådgiver: Eldbjørg Haug

Dronning Margretes økonomiske og politiske fundament
-Godsstruktur og historiske sammenhenger -

*Gratus animus est una virtus non solum
maxima, sed etiam mater virtutum omnium
reliquarum.*

- Cicero -

Jeg vil gjerne få takke min veileder Eldbjørg Haug for å ha vist stor kompetanse i veiledningen av dette arbeidet samt en tålmodighet det ikke er alle forunt å besitte. Feil, mangler og historiske unøyaktigheter er utelukkende konsekvenser av undertegneds manglende kunnskaper. Også det historiske fakultet ved Universitetet i Bergen har vist seg mer enn normalt forståelsesfulle for en travel hverdag og uforutsette hendelser.

I tillegg vil jeg få rette en stor takk til venner som har måttet høre på utredninger om forgangne tider både titt og ofte. Spesielt vil jeg få takke Marianne Bæra for krisehjelp i eksamenstider, Mark Basso for å være en trofast bokbringer, Kevin Saunders for å ha gjort det engelske sammendraget forståelig og Benjamin Hjort for å ha vist en rørende omtanke for en forvirret student.

Aller mest vil jeg få takke min samboer Ron Fischer for å ha holdt ut med en til tider taus og innesluttet masterstudent. I tillegg har han vist en enorm forståelse for alle de gangene jeg har tatt med meg opp til 20 kilo bøker i håndbagasjen på flyet på vei til konkurranser og ekspedisjoner verden rundt. Uten deg hadde dette arbeidet ikke blitt ferdig.

Mariann Sæther

Voss, 03. 12. 2012

Dronning Margretes økonomiske og politiske fundament
-Godsstruktur og historiske sammenhenger -

Innholdsfortegnelse

Illustrasjoner	7
1. INNLEDNING	9
FORSKNINGSSTATUS	10
BEGREPSAVKLARING	13
KILDEBRUK OG METODE	18
2. KRONGODSETS STRUKTUR OG DISPONERING	25
GAVNØS FUNDASJONSGODS	25
DISKUSJON	28
3. HISTORISKE MULIGHETER	31
BAKGRUNN	31
SØBORG	35
KORSØR	41
DISKUSJON	45
4. DET OMSTRIDTE SAMSØ-HALLAND	49
SAMSØ	49
HALLAND	55
DISKUSJON	60
5. DRONNING MARGRETES GODSERVERVELSER	64
NORD SJÆLLAND	66
HERREDER MED KJENT PLOGPENNING SARV	75
DISKUSJON OG KONKLUSJON	86
6. AVSLUTTENDE KOMMENTARER OG KONKLUSJON	89
English summary	92
Slektstre over de nordiske kongehus	93
Sjællands herreder	95
Kilder angående privatarven etter Erik Plogpenning	96
LITTERATURLISTE	98

Dronning Margretes økonomiske og politiske fundament
-Godsstruktur og historiske sammenhenger -

Illustrasjoner

Viktige danske len:	s. 51.
Det mellomnordiske riket:	s. 56.
Pantsatte herreder ved Valdemar Atterdags død i 1375:	s. 65.
Slagelse herred:	s. 78.

Dronning Margretes økonomiske og politiske fundament
-Godsstruktur og historiske sammenhenger -

Sjællandske krønike, i det Herrens år 1353

Dronningen fødte en datter, som den ærværdige fader herr Henrik, biskop i Roskilde, holdt over dåben, og hun fikk navnet Margrethe.¹

1. INNLEDNING

Denne undersøkelsen vil underbygge at dronning Margrete I Valdemarsdatter (1353-1412) og sønnen Olav IV Håkonsson (1370-1387) kontrollerte større verdier i form av jordegods og len enn tidligere undersøkelser har vektlagt. Valget av Olav IV til dansk konge mai 1376 har tradisjonelt blitt sett på som et forsøk på å demme opp for nordtysk ekspansjon.² Nyere forskning har vist at dette blir et for enkelt bilde.³ Hypotesen er at det var en sammenheng mellom de internordiske rikene som oppstod på 1300-tallet og dronning Margretes livgeding.⁴ I dette ligger også en klargjøring av hvorvidt store deler av Valdemar Seiers (1170-1241) patrimonium har funnet veien inn i det danske krongodset på dronning Margretes tid.⁵ Samlet sett vil hennes økonomiske fundament være sterkere enn man tradisjonelt har trodd. Hypotesen har blitt problematisert ved å undersøke ulike historiske sammenhenger og peker også framover ved å kaste lys over dronning Margretes generelle godspolitik.

Følgende problemstillinger skal undersøkes:

- Eksisterte det fremdeles et skille i det danske krongodset mellom kongelig privatgods (patrimonium) og kongelig embetsgods i perioden 1375-1412?
- Kan patrimoniet etter Valdemar Seier og spesielt hans sønn Erik Plogpenning (1216-1250) rekonstrueres og gjenfinnes hos dronning Margrete?
- Hva er sammenhengen mellom de internordiske rikene og dronning Margretes livgeding?
- Finnes det en sammenheng mellom Valdemar Seiers patrimonium, dronning Margretes godservervelser i 1376-1412 og hennes livgeding?

---

¹ Olsen 1981: 39.

² Erslev 1882: 61 og 63.

³ Bøgh 2003: Se spesielt kapittel XII om "Resultater, sammenhænge og forklaringer."

⁴ For utdypning se avsnitt om "Livgeding" under kapitlet om "Begrepsavklaring." Med internordiske riker mener jeg det mellomnordiske riket til Erik av Södermanland og forleningen Samsø-Halland til Knut Porse. For en utdypning se s. 19.

⁵ For en diskusjon av dette begrepet se avsnitt om "Gods" under kapitlet om "Begrepsavklaring."

Etter kong Valdemar Atterdags (1321-1375) død stod Margrete Valdemarsdatter overfor utfordringen å få sønnen valgt til dansk konge. Alternativet var å godta tronpretendenten Albrecht IV av Mecklenburgs (d.1388) krav på den danske tronen. Dette forholdet har blitt diskutert av ulike historikere.⁶ Kong Håkon VI Magnusson (1340-1389) som var Olavs far spilte en avgjørende politisk rolle i sønnens valg til dansk konge i 1376. En fornyelse av hansaens privilegier i Norge var utslagsgivende for dens støtte til Olav.⁷ Imidlertid fantes også et annet forhold som påvirket den politiske balansen. Dronning Margretes bruk av tittelen ”datter av og arving etter herr Valdemar” rett etter farens død er interessant.⁸ I tidligere forskning har dette blitt tolket til at hun hadde som hensikt å stille opp med et arvekrav på den danske tronen.⁹ Danmark var imidlertid et valgrrike og i nyere tid har bruken fått en mer elegant forklaring.¹⁰ Hensikten kunne ha vært raskt å hevde en rett til å disponere over det danske krongodset. I tillegg måtte det ha vært presserende å hevde de rettighetene til gods og len som hun satt med som del av sitt livgeding og de arverettighetene hun skulle overta eller allerede kontrollerte fra sin far. Margrete var tross alt sin fars datter, og forstod den politiske så vel som økonomiske betydningen av å råde over jordegods og lensrettigheter.

FORSKNINGSSTATUS

Litteraturen om dronning Margretes godspolitikk er omfattende ikke minst fordi den spenner over tre ulike land med ofte forskjellige sosiale, politiske og økonomiske forutsetninger. Dette kapitlet vil først omtale forskningsstatusen vedrørende dronning Margretes økonomiske forutsetninger og deretter arven etter Erik Plogpenning.

Kristian Erslev var den første som tok opp dronning Margretes godspolitikk i *Dronning Margrete og Kalmarunionens Grundlæggelse* (1882). Dette er fremdeles et standardverk, selv om det er påvirket av eldre forskeres bidrag, som Keyser, Munch og Styffe.¹¹ Erslev plasserer godspolitikken i en politisk-økonomisk sammenheng der Margrete prøver å konsolidere kongemaktens økonomiske grunnlag. Samtidig får Erslev fram at hun restituerte det danske krongodset på et nivå som senere holdt seg.¹² Han så valget av Olav IV Håkonsson som et

---

⁶ Erslev 1882: 41. Se også Tägil 1962: 365. m. f. Bøgh 2003: 33.

⁷ Albrechtsen 1997: 76.

⁸ Bøgh 2003: 75.

⁹ Erslev 1882: 61 og 63.

¹⁰ Bøgh 2003: 75. Fotnote 2.

¹¹ Haug 2006: 4.

¹² Erslev 1882: 295.

forsøk på å demme opp for nordtysk ekspansjon nordover.¹³ Erik Ulsig skrev i 1968 doktoravhandlingen *Danske adelsgodser i middelalderen*. Her går han blant annet de danske adelsgodsene på Sjælland nøyere etter i sømmene. Avhandlingen banet veien for en ny vurdering av landbrukshistorie og dennes betydning for dansk middelalderforskning. Carsten Porskrog Rasmussen har belyst krongodset i et utvalgt område i Jylland i artikkelen ”Midtjysk krongods i middelalderen” (1988). Espen Albrechtsens *Danmark-Norge. Fellesskabet bliver til 1380-1536* gir et perspektiv på Norges påvirkning på Danmarks historie.¹⁴ Til nyere tid hører Henrik Lerdams avhandling *Kongen og tinget* (2001) samt Anders Bøghs avhandling *Seiren i kvindens hånd* (2003). Begge nyanserer forskningens ståsted når det gjelder dronning Margretes godspolitikk. Lerdam fokuserer på rettertingene som ble avholdt under Valdemar Atterdag og dronning Margrete mens Bøgh vurderer maktkampen mellom Nordtyskland og Danmark i siste halvdel av 1300-tallet. Sistnevnte sannsynliggjorde at dronning Margrete satt med vesentlige områder i Nord-Sjælland og kanskje Halland etter sin far.¹⁵ Eldbjørg Haug gikk også videre ved å forsøke å sette dette i sammenheng med arven etter Erik Plogpenning.¹⁶

Når det gjelder forskningen på Erik Plogpennings godsarv er bildet forenklet. Der Kalmarunionens økonomiske grunnlag har fått mye oppmerksomhet er det nesten ingen som har forsøkt å sette dronning Margretes besittelser i sammenheng med godsarven etter Erik Plogpenning. En av flere røde tråder leder til det mellomnordiske riket som hertug Erik av Södermanland (ca.1282-1318) dannet på 1300-tallet og som Erik Plogpennings oldebarn, hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter (1301- ca. 1360), var en del av. Hun satt også med forleningen Halland-Samsø etter sinn manns død i 1330.¹⁷ Gottfried Carlsson mente i *Medeltidens nordiske unionstanke* (1945) at hertug Erik med dette ”förebådade den kommande allnordiska föreningen.”¹⁸ Ingvar Andersson i *Sveriges Historie* (1941) mente det var det første utkastet til dannelsen av en nordisk union, men uten noen klar idé-bakgrunn.¹⁹

Sven Tägils *Valdemar Atterdag och Europa* (1962) undersøker blant annet det politiske forholdet mellom hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter og Valdemar Atterdag og problematiserer i korte trekk Plogpenningsarven. Han ender opp med at hertuginne Ingebjørg oppgir sine

---

¹³ Ibid: 61 og 63.

¹⁴ Albrechtsen 1997: 23-26.

¹⁵ Bøgh 2003: 253.

¹⁶ Haug 2003: 19 m.fl.

¹⁷ Helle1995: 218. Det mellomnordiske riket ble samlet av hertug Erik og bestod blant annet av forleninger fra den norske kong Håkon V. Elvesysla i Sør-Båhuslen med Ragnhildarholm, Konghelle, Halland med Varberg og Hunehals, Lödöse, Värmland og må også ha omfattet rettigheter i Södermanland. DD 2 r IX nr. 423. Knut Porses forlening av Samsø-Halland.

¹⁸ Christensen 1980: 31.

¹⁹ Andersson 1941: 59.

sjællandske godskrav.²⁰ Birgitta Fritz var også innom de internordiske rikene på 1300-tallet i sin *Hus, land och län*. (1972) Dronning Margretes unionsdannelse noen tiår senere ble betraktet som en fortsettelse på en allerede etablert ”interskandinavisk utveckling”.

Kai Hørby tok for seg nordisk alliansepolitikk i *Status Regni Dacie* (1977) og så Sofie Eriksdatters (d.1286) og Ingeborg Eriksdatters (ca.1244-87) godsbesittelser, og krav, i et politisk allianseperspektiv.²¹ Hans undersøkelse stopper ved året 1319 slik at det ikke trekkes tråder frem mot dronning Margrete.

Svend Aakjærs grundige utgivelsesarbeid av *Kong Valdemars Jordebok* (1980) strekker seg over to bind med til sammen fire hefter og et register. Hans kommentarer er grundige og rommer en stor innsats. Han problematiserer dog i liten grad differensieringen av embetsgods og kongelig privatgods som finnes i jordebokens hoveddel. Han nøyer seg med å slå fast at den er en oversikt over kronens og kongens inntekter.²²

Steinar Imsen har skrevet om de nordiske dronningers internordiske småriker som ble startet med Magnus Erikssons (d.1319) hustru Blanca av Namur (d.1359) Han har bidratt med nyttige perspektiv på morgengavelen og livgeding i Anne Duggans *Queens and queenship in medieval Europe* (2002).²³ Selv om det er flest svenske historikere som har befattet seg med de internordiske rikene finnes det unntak. Eldbjørg Haug har sett det mellomnordiske riket i et historisk perspektiv og spesielt i sin opposisjon til Anders Bøghs *Seiren i kvindens hånd*. (2001).²⁴ Her må også nevnes Thelma Jexlevs betydelige arbeid med utgivelsen av *Roskilde Agnete Klosters jordebøker og regnskaber 1508 – 1515*. (2001) Dette arbeidet har klargjort forholdet rundt farsarven til Agnes Eriksdatter (1249) og Jutta Eriksdatter (ca.1246-84). Noen videre forskning har ikke blitt utført på disse områdene.

---

²⁰ Tägil 1962: 102.

²¹ Hørby 1977: 24-26. 127 – 128.

²² Aakjær 1980: 1 bind hefte 1: 20-21.

²³ Duggan 2002: 53-70.

²⁴ Haug 2003: 21.

BEGREPSAVKLARING

GODS

Med gods mener jeg en samling jordeiendommer under et felles navn eller eier, ofte bestående av slott, borger eller hovedgårder, samt jorder og landsbyer. To eller flere gods er et godskompleks. Disse kan gjerne strekke seg over geografisk store områder og en eller flere personer kunne sitte med ulike rettigheter til godset.²⁵ Noen av betegnelsene som er nevnt her trenger en nærmere forklaring.

I senmiddelalderen var hovedgård brukt synonymt med storgård, og i stedet for herregård i Danmark. Fra omtrent 1300 bruktes *curia principalis* og før det *mansio* eller *curia*. Etter ca. 1250 ble hovedgårdsbegrepet konkretisert. Det ble nå lagt til leidingsplikt, men også skattefritak for hovedgårder. Et klart skille fra bondegods, som var skattepliktige til kronen, var oppstått.²⁶ Ofte ervervet de geistlige og adelen eiendommer på bekostning av selveierbønder. Det var vanlig at selveierbønder søkte beskyttelse hos en godseier og dermed ble underlagt dennes hushold.²⁷ Dette førte til en overgang fra skattejord til frelsejord (som var fritatt fra skatt) i perioden fra før kong Valdemar Atterdags styre. Dette førte til tapt inntekt for kronen og en mektigere adel.²⁸ Situasjonen blir regnet som en av grunnene til Valdemar Atterdags og Margretes betydelige godsservervelser.

Det vil være forklarende å definere skillet mellom embetsgods og kongelig privatgods. Embetsgodset var rikets eiendom og inntekter fra dette gikk til kongedømmet. Privatgodset var kongens personlige eiendom og fulgte kongefamilien som arv. Ordet *patrimonium*, farsarv, har blitt brukt i flere sammenhenger, slik som i Saxos *Gesta Danorum*, i danske diplomer og de latinske oversettelsene av landskapslovene.²⁹ Mens enkelte har ment at betegnelsen krongods omfattet alt gods en monark rådde over, inkludert privatgodset, har andre har brukt betegnelsen kun om embetsgods.³⁰ For å unngå forvirring benytter denne undersøkelsen en differensiering av *patrimonium* og embetsgods, så langt det er kildemessig belegg for det. Kun i de tilfellene

---

²⁵ Et av de store godskompleksene på dronning Margretes tid hørte opprinnelig til Grubbe-slekten. Godskomplekset bestod av syv gårder i Flakkebjerg herred og to i Slagelse herred. Dronning Margrete overtok godskomplekset i 1388. Rep. 1 nr. 3670. Æ.A I s. 146. DD 4 r III nr. 441.

²⁶ KLN M bind VI sp. 697-700. Gunnar Olsen.

²⁷ Albrechtsen 1997: 118 – 119 og 121.

²⁸ Haug 2000: 288.

²⁹ Leegaard Knudsen 1988: 215.

³⁰ For en historiografisk undersøkelse av begrepene *patrimonium* (privatgods) og kongeleiv se Leegaard Knudsen 1988: 214-229.

hvor det er opplagt at det menes begge godskategorier, eller hvor en ikke vet om det er embetsgods eller kongelig privatgods det dreier seg om, brukes samlebetegnelsen krongods .

I Magnus Lagabøters lovverk for Norge skilles det mellom privat- og embetsgods. Privatgodset skulle følge vanlige arveregler, og det slås fast at det jordegodset som kongen arver etter andre slektninger enn den forrige kongen tilhører privatgodset.³¹ I Sverige betegnes embetsgodset som *Uppsala öd* og tilhørte kongeriket.³² Ordet kongelegv blir brukt i Kong Valdemars Jordebok fra 1231 og det er vanlig å bruke begrepet synonymt med embetsgods. Det gjør også dette arbeidet. Ordet benyttes for øvrig kun i denne kilden.³³

Fra Valdemar Atterdag og dronning Margrete blir betegnelsen krongods nesten utelukkende brukt i kildematerialet. Skillet mellom privatgods og embetsgods synes utvisket,³⁴ selv om unntak fantes. I donasjonen fra dronning Margrete til nonneklosteret i Ålborg av Egholm i Horns herred i 1391 står det at godset ble skjenket med alt tilliggende ” nil excepto nisi bonis coronæ”.³⁵ En tydelig differensiering mellom privatgods og embetsgods ble gjort. Krongods ble brukt synonymt med embetsgods. Det er slike forhold som har synliggjort behovet for en nyansering av krongodsets struktur i denne undersøkelsen.

---

³¹ KLNLM bind VII sp. 523-525. Jerker Rosén og Lars Hamre.

³² KLNLM bind IX sp. 434. Jerker Rosén.

³³ Et eksempel: KVJ 26. ”*Ista pertinent ad kununglef in Jucia*”. Oversatt til ”*Fædernegods*” i oversettelsen. KVJ 102.

³⁴ KLNLM bind IX sp. 436-437. Jerker Rosén. For en undersøkelse av denne påstanden se kapittel 2 i dette arbeidet.

³⁵ Erslev 1882: 491. Fotnote nr. 12. Min oversettelse: ”Ingenting unntatt, bortsett fra krongods.”

LEN

Len er definert som et territorium eller inntektsbringende rettighet som er blitt forlent av kronen.³⁶ Len må ikke forveksles med herred som i middelalderens Danmark var ensbetydende med en rettskrets og et administrativt område.³⁷

Hele Norden hadde omtrent det samme lenssystemet og vi kan skille mellom fire grunnliggende lenstyper: Regnskapslen, avgiftslen, tjenestelen og pantelen.³⁸ Ved å ha et regnskapslen forpliktet innehaveren seg til å føre regnskap til kronen for alle inntekter og utgifter. Overskuddet gikk til kronen. Man kunne i den forbindelse ha et genantlen, spesielt for Danmark og Norge, hvor man fikk en fast genant som underhold for seg selv og sitt hushold. Dette kunne være klær, penger, mat eller lignende. Hadde man et avgiftslen måtte lensinnehaveren betale en fastsatt avgift for å få beholde lenets inntekter. Lensinnehaveren trengte ikke å gjøre rede for inntekten. Tjenestelen var det vanligste lenet. Man forpliktet seg til krigstjeneste, men trengte ikke å betale avgift eller føre regnskap. Pantelen ble tildelt i de tilfeller kronen stod i gjeld. Dette kunne være både til enkeltpersoner og til grupper, for eksempel slik som ved Danmarks pantssettelse av slottsrettigheter i 1370 til hansaen.³⁹ Vanligvis skulle bare ordinære inntekter forlenes. Et poeng er at pantet som skulle nedbetales inkluderte renter. Den samlede gjelden ble amortisert gjennom lensinntektene. Ved å pantsatte statsinntekter, ofte i form av forleneringer, kunne man unngå kirkens forbud om ikke å kreve renter på lån. Ved å legge opp til amortisering basert på avkastningen fra det pantsatte lenet omgikk man dette forbudet.⁴⁰

I tillegg til de fire grunnleggende lenskategoriene fantes også fyrstelenet. Dette var et territorium som ble brukt som underhold for kongehusets yngre linjer.⁴¹ Man skal merke seg at fyrstelensmennene, i likhet med biskopene som også forvaltet len på rikets vegne, selv kunne forlene bort jordegodset som tilhørte forleneringen.⁴² I tillegg fantes også morgengavelen. Dette var et len som ble gitt til underhold for kvinnen om mannen skulle falle fra. I kildene opptrer de særlig i forbindelse med de nordiske dronningene. Den første vi kjenner til som mottok et

---

³⁶ KLNLM bind XI sp. 104. Jerker Rosén.

³⁷ KLNLM bind VI sp. 488. Poul Rasmussen.

³⁸ KLNLM bind XI sp. 106-107. Jerker Rosén.

³⁹ Bøgh 2003: 29. Hansaen skulle blant annet besitte de skånske slottene Skanør, Falsterbo, Malmø og Helsingborg i 15 år.

⁴⁰ Haug 2006: 255.

⁴¹ KLNLM bind XI sp. 104-105. Jerker Rosén. Et slikt eksempel er bruken av fyrstelenet Halland. Lenet ble brukt som underhold for Valdemar Seiers uektefødte sønnen grev Niels.

⁴² KLNLM bind VII sp. 654. Poul Rasmussen.

morgengavelen i Norge var Ingeborg Plogpenningdatter. Hun fikk Borgesysla len i 1261.⁴³ Forleningen Båhus-Borgarsysla ble først opprettet som underhold for dronning Blanca. (d.1363) I 1353 ble hennes opprinnelige underhold Tønsberg makeskiftet med disse områdene.⁴⁴ Antakelig fikk hun også Dalsland og Värmland fra Sverige som en del av morgengaven. I 1365 kunne forleningen overføres til dronning Margrete.⁴⁵ I 1376, da Olav ble konge av Danmark og hun ble en part i formynderstyret, ble Halland med slottet Varberg også inkludert i hennes underhold.⁴⁶

LIVGEDING

Dronning Margretes livgeding var det underholdet, særlig jordegods, som skulle forsørge en kvinne etter ektefellens død. Det bestod av medgift og morgengave.⁴⁷ I tillegg var hun berettiget til farsarv, og arvet også sin sønn, som hun overlevde. Dette arbeidet skal blant annet undersøke livgedingets struktur og sette det inn i en historisk sammenheng.

Den eldste skandinaviske ekteskapskontrakten vi kjenner til er fra 1281. Den ble inngått mellom Margrete Alexandersdatter av Skottland og Erik II Magnusson. Hennes morgengave bestod av inntekter av eiendommer i et morgengavelen, men kongen disponerte sin ektefelles inntekter.⁴⁸ I en morgengave lå det at bruden skulle motta verdier fra mannen, men verdien varier i de ulike lovene. Morgengaven skulle sørge for kvinnen om mannen døde før henne, og de ikke hadde barn. Om de hadde barn, arvet disse hustruens morgengave som morsarv. Overlevde mannen hustruen, og de var barnløse, skulle morgengaven falle tilbake til mannens slekt.⁴⁹

Medgift ble også gitt for at en kvinne skulle ha et underhold om mannen falt fra før henne, og også for å sikre kvinnens andel i mannens eiendom.⁵⁰ Mannen hadde ikke arverett til sin kones medgift, og hvis hun overlevde sin mann beholdt hun både sin medgift og morgengave som særeie. Når kvinnen døde skulle medgiften gå tilbake til kvinnens slekt. Når det gjelder Danmark er det lite å finne vedrørende lover om medgift. En kvinnes medgift, når den bestod av jordeiendommer, baserte seg på et prinsipp om at arvejord var særeie innad i en

---

⁴³ KLNMB bind III sp. Lars Hamre 695-702. Ibid: Sp. 702-703. Jerker Rosén.

⁴⁴ Duggan 2002: 65-67.

⁴⁵ DN XVIII nr. 34.

⁴⁶ Duggan 2002: 65-67.

⁴⁷ KLNMB bind X sp. 639-640. Herluf Nielsen.

⁴⁸ DN XIX nr. 305.

⁴⁹ KLNMB, bind XI sp. 695-696. Lizzie Carlsson.

⁵⁰ KLNMB bind XI sp.519 – 523: Lizzie Carlsson, Rigmor Frimannslund. Stig Iuul. Sverige: medgift – *Hemföljd/hemfylghd*, Norge: medgift – *heimanfylgja*, Danmark: medgift- *medgift*.

familie, uten at det ble definert noe tydeligere i forhold til en kvinnes medgift.⁵¹ Dette betyr da at medgiften fulgte kvinnen som særeie inn et ekteskap, og ble nedarvet til hennes barn.

ARV

Arv kunne i Danmark erverves i kraft av slektskap med den som ble arvet – og for ektemannens vedkommende – ved ekteskap. I et testamente kunne en person begunstiges, men ikke innsettes som arving i egentlig forstand.⁵² En betingelse for å kunne arve var at man ikke var trell, frigitt trell eller klostergitt. En persons arvinger var først og fremst dens barn.⁵³

I Retterboten av 1302 fikk ektefødte døtre adgang til den norske kronen.⁵⁴ Den norske kong Håkon V (1270-1319) hadde kun et barn, Ingebjørg Håkonsdatter. (1301-1361) Hun hadde imidlertid en sønn, Magnus Eriksson (1316-1374), som kom før henne i arvefølgen til kronen. Retterboten av 1302 er likevel viktig fordi den åpner for at kvinner i prinsippet kan arve den norske kronen. Danmark og Sverige var valgriker. I 1388, da det norske riksrådet avviste den eneste arving til kronen etter Tronfølgeloven av 1273, valgte de dronning Margrete til riksstyrer. Kanskje var det prinsippet fra Retterboten av 1302 som slo gjennom.

For Sveriges vedkommende var en eventuell arv gjennom hennes ektefelle og sønn underordnet norske arvelover, hvor kvinnen arvet sin mann og sine barn. Dette er sentralt fordi hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter har på sine barns vegne arvet, eller vært verge for, hertugdømmet Samsø-Halland samt Estland etter Knut Porses død.

---

⁵¹ KLNМ bind XI sp. 523. Stig Iuul. Anders Bøgh har funnet forholdet mellom medgift og morgengave for Mecklenburgs vedkommende. Det er rimelig at Margrete fikk tilsvarende verdi som søsteren Ingeborg. Bøgh 2003: 14. Fotnote 5. Side 27. Fotnote 8.

⁵² KLNМ bind I sp. 259-260: Stig Iuul.

⁵³ Ibid: sp. 261.

⁵⁴ NGL III: 47.

KILDEBRUK OG METODE

I undersøkelsen bruker jeg spesielt Henrik Lerdams avhandling fra 2001. Et sentralt tema i hans arbeid er rettsvesenets betydning for oppbyggingen av Valdemar Atterdags og dronning Margretes sterke kongedømme, og da særlig det omreisende rettertinget. Hans undersøkelse har gitt dette arbeidet et konkret utgangspunkt, da han satte opp en liste over alle godservvelser utført av Valdemar Atterdag og dronning Margrete fra 1340-1412.⁵⁵ Denne tar utgangspunkt i kartlagte rettertingsmøter. Jeg har hovedsakelig benyttet listen over Margretes ervervelser fra 1375 som består av mer enn to hundre gods. Disse har blitt rekonstruert så langt det er kildemessig mulig. Dronning Margrete ervervet også gods utenom rettertingene, noe det også har blitt tatt hensyn til. I tillegg har alle tre lands diplomsamlinger blitt gjennomgått, og det har blitt registrert makeskifter, donasjoner, forleninger, samt kjøp og salg av gods utført av dronning Margrete fra 1375-1412.⁵⁶ En komplett presentasjon av dette arbeidet overskrider denne undersøkelsens omfang.

J.P Traps topografiske verk *Danmark* vært til stor hjelp i dette arbeidet. Både 3. og 4. utgave har blitt benyttet, da det til tider forekommer unøyaktigheter og kryssjekk mellom utgavene har blitt gjennomført.

For å kunne vurdere krongodset i middelalderen er det vesentlig å forstå godsstruktur og rettigheter som var knyttet til de to ulike godstypene.⁵⁷ Dronning Margretes opprettelse av Gavnø kloster problematiseres fordi det ble brukt krongods som fundasjonsgods.⁵⁸ Hun var ikke regent, ei heller formynder, da makeskiftene av krongods fant sted. Det er på sin plass å spørre om krongodset som ble benyttet kunne inneholde hennes opprinnelige privatgods. Dette ville forklare hvorfor hun kunne utføre makeskiftene. Ved å rekonstruere klosterets fundasjonsgods får man et empirisk støttet resultat å vurdere krongodsets struktur med.

Erik Plogpenning's patrimonium spiller en rolle i dette arbeidet. Kongen døde uten å etterlate seg mannlige arvinger. Hans fire døtre, Sofie (d. 1286), Ingeborg, Jutta (ca. 1249-1284) og Agnes (1249), var alle berettiget til arv. Sofie og Ingeborg hadde også krav på morgengaver fra sine ektemenn. Sofie måtte også ha fått en medgift inn i ekteskapet som måtte

---

⁵⁵ Lerdam 2001: 314-320.

⁵⁶ Dette arbeidet kan fås ved henvendelse til forfatter.

⁵⁷ Se definisjon under "Gods".

⁵⁸ DD 4 r VIII nr. 146.

ha hatt sterke politiske grunner for å bli inngått.⁵⁹ Om Ingeborgs ektemann Magnus Lagabøter (1238-1280) kunne ha krevd medgift er tvilsomt. Ekteskapet kan ha blitt inngått uten den danske kongefamilies fulle samtykke, i hvert fall sier Håkon Håkonssons saga at Ingeborg ble tatt med til Norge av biskop Håkon av Oslo, selv om de lovte forberedelser ikke var skjedd fra dansk side.⁶⁰ Deler av Plogpenningens arven har vi oversikt over, men særlig Ingeborgs underholds krav er ikke kartlagt. Et uklart, og til tider forvirrende kildegrunnlag gjør undersøkelser av dette forholdet krevende.⁶¹ Dette arbeidet vil likevel prøve å kaste lys over Ingeborgs mulige krav i Danmark. Borgen Søborg og byen Korsør med Tårnburg, begge beliggende på Sjælland, skal undersøkes.

Søborg var strategisk plassert på Nord-Sjælland og en innfallsport til Halland. Borgen er en god kandidat for å tilhøre arvekravet til Ingeborg Plogpenningens datter. Barnebarnet hertuginne Ingebjørgs sterke tilknytning til borgen vil bli satt inn i sammenheng. Tråder vil bli trukket fremover til dronning Margretes tid.

Korsør er inkludert av to årsaker: Anders Bøgh er usikker på om byen kan ha tilhørt dronning Margretes underhold.⁶² Dette må undersøkes nærmere. For det andre mottok Sofie, Agnes og Jutta betydelige mengder underhold og arv i denne delen av Danmark. I 1327 fikk Erik Valdemarsen, sønn av kong Valdemar Birgersson og dronning Sofie, tildømt gods i Malmø og Trelleborg som en del av sin mors arv.⁶³ Jutta og Agnes mottok blant annet gods i Skelskør og Slagelse.⁶⁴ Korsør kunne meget vel være en del av Ingeborgs krav.

En vesentlig del av dronning Margretes økonomiske grunnlag i 1376 var tuftet på hennes underholdssituasjon. Margretes underhold synes å bestå blant annet av lokaliteter som inngikk i de internordiske rikene som oppsto på 1300-tallet.⁶⁵ Forleningen Samsø-Halland ble gitt til hertug Knut Porse (d.1330) i 1326.⁶⁶ Det mellomnordiske riket ble bygget opp av Erik av Södermanland tidlig på 1300-tallet. Begge var gift med hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter (1301-1360) oldebarn av Erik Plogpenning. Hun var også Håkon VI Magnussons farmor. Det

---

⁵⁹ DD 2 r I nr. 270. Valdemar Birgersson (ca.1238-1302) og Sofie fikk dispensasjon til å inngå ekteskap i 1. mars 1259. De var beslektet i tredje ledd.

⁶⁰ Hørby 1977: 24.

⁶¹ DD 2 r IX nr. 421. Erik Valdemarsen tildømt gods i Danmark etter sin mor Sofie Plogpenningens datter i 1327. Tilsvarende opplysninger foreligger ikke for Ingeborgs vedkommende. Flere av brevene angående Plogpenningens arven er udaterte. For eksempel DD 2 r III nr. 96. I kildeutgaven står brevet oppført som en følge av brev nr. 94 som ble skrevet i 1284. Senere har nr. 96 blitt vurdert til å være en følge DD 2 r I nr. 401 skrevet i 1263.

⁶² Bøgh 2003: 253.

⁶³ DD 2 r IX nr. 421.

⁶⁴ DD 2 r IX nr. 421. DD 2 r VII nr. 343.

⁶⁵ Bøgh 2003: 253.

⁶⁶ Det er mulig at forleningen Samsø-Halland også i inkluderte Holbæk og Kalundborg, selv om kildene som tidligere nevnt er uklare. Tägil 1962: 65. Note 5. Denne undersøkelsen sier seg enig i Sven Tägils resonnement, og mener da at også Holbæk og Kalundborg var inkludert i forleningen av 1326/1327.

er mulig at rettigheter til hertugdømmet Samsø var dronning Margretes medgift og Bøgh mener også at hun har fått rettigheter i Halland etter sin far. Hertugdømmet Samsø bestod ifølge Bøgh av Kalundborg len. Selv om fremdeles hersker tvil om hva dette egentlig inkluderte synes det sikkert at øya Samsø, herredene Ars, Skippinge og Ods var inkludert.⁶⁷ Muligens var også Løve og Tuse inkludert, selv om sistnevnte også kunne ha tilhørt Holbæk len. Samsø inkluderte uansett også Holbæk som bestod av Merløse herred. Dette er forhold som skal vurderes i kapittel 4.

I kapittel 5 skal Valdemars Seiers patrimonium fra 1231 rekonstrueres og vurderes i forhold til krongodset som er i dronning Margretes besittelse. Dette gjøres ved å bruke Kong Valdemars Jordebok og Henrik Lerdams undersøkelse fra 2001.⁶⁸ Denne undersøkelsen bruker til tider forkortelsen KVJ for jordeboken. Dronning Margretes godsvervelser fra 1375 og frem til hennes død i 1412 vil bli vektlagt og satt inn i sammenheng. Områdene som skal undersøkes inngår i lenet Samsø-Halland. Holbæk med de tilliggende herreder utelates i denne undersøkelsen.

Herredene Slagelse, Flakkebjerg og Bårse skal vurderes i forhold til Valdemar Seiers patrimonium. I Slagelse kjenner vi Valdemar Seiers totale patrimonium, og i Flakkebjerg og Bårse er privatarven etter Erik Plogpenning delvis identifisert. Det er av avgjørende betydning å undersøke disse forholdene fordi med forbehold om makeskifter, donasjoner, godskjøp og forleninger kan Margrete ha sittet med størsteparten av Valdemar Seiers patrimonium og dermed representert en større godsrikdom enn tidligere forskning har vist.⁶⁹

Kong Valdemars jordebok fra 1231 er den første kjente matrikuleringen av dansk jordegods vi kjenner til. Den er en del av et større håndskrift *Codex ex-Holmiensis*. Jordeboken er dessverre unøyaktig og til tider forvirrende. Dette må tas med i vurderingen av hvert enkelt gods.⁷⁰ Spesielt vil jeg fokusere på gods som i jordeboken blir benevnt som privatgods. Dette er ikke uproblematisk. I noen tilfeller opplyser jordeboken tydelig at det dreier seg om privatgods,

⁶⁷ Bøgh 2003: 251.

⁶⁸ Lerdam, Henrik 2001: *Kongen og tinget. Det senmiddelalderlige rettsvesen 1340-1448*. København. Særlig s. 314 – 320.

⁶⁹ Vedlegg ”Slektstre over de nordiske kongehus”. Kristoffer I var bror til Erik Plogpenning. Dronning Margrete nedstammet fra denne grenen av det danske kongehuset. Eriksdøtrene Agnes og Jutta døde barnløse. Sofies sønn, Erik Valdemarsen, får riktignok arvinger, men det synes ikke som om morsarven har blitt utlevert. Dette vil bli problematisert senere i undersøkelsen. Arven etter Ingeborg går via sønnene Erik Magnusson og Håkon V Magnusson til disse kongenes ektefødte døtre. Begge bærer navnet Ingebjørg. Ingebjørg Eiriksdatter får imidlertid ikke barn, så hennes kusines barn kong Magnus Eriksson og søsteren Eufemia arver sin tante. De arver også sin mor Ingebjørg Håkonsdatter. Dermed sitter folkungene Erik Magnusson og Håkon VI Magnusson, Håkon V Magnussons sønner, med 2/3 av arven etter Ingeborg Plogpenningsdatter. Deres tante Eufemia som blir gift med Albrecht II av Mecklenburg, og hennes etterkommere sitter på 1/3 av arven. Men Mecklenburg har også krav på arv etter Valdemar Atterdag, siden den eldste datteren Ingeborg, dronning Margretes søster, blir gift med Henrik av Mecklenburg. Arven etter Kristoffer I blir da delt i to mellom søstrenes grener.

⁷⁰ KVJ: 109 og 117. Røssnes er med både i hoveddelen og i Kongelevlisten uten at en verdifordeling spesifiseres.

slik som når det gjelder Fyn: "Patrimonium nostrum in Feonia.." ⁷¹ Når det gjelder Sjælland er det ikke like lett å tolke jordeboken. Uttrykket patrimonium blir ikke konsekvent brukt, men heller uttrykk som "...terre attinentes domini regi." ⁷² Til tider får vite vi vite at "Reliquum est kununglef." ⁷³ Dette viser at i de tilfeller hvor det dreide seg om embetsgods ble det spesifisert. Det faktum at det finnes en spesifikk embetsgodsliste, eller den såkalte Kongelevlisten, som viser rikets eiendommer taler for at hoveddelen består hovedsakelig av en verdivurdering av kongens privatgods. ⁷⁴ Det synes som om man først har foretatt en opptegnelse av kronens sysselsinntekter for deretter å gå over til kongens privatinntekter. ⁷⁵

Jordeboken fra Roskilde St. Agnete klosteret er med på å belyse klosterets jordegods. Det var dette klosteret Agnes grunnla med sin farsarv og som søsteren Jutta også trådte inn i. ⁷⁶ Hun tok også med seg sin farsarv som tillegg til klostergodset. Thelma Jexlevs kildeutgivelse fra 2001 med utfyllende kommentarer letter denne undersøkelsens arbeid. Arkivet og brevene ble registrert i 1575 sammen med annet inndratt klostergods og byr på et innblikk i klosterets økonomiske situasjon i over 300 år.

Dokumentariske kilder er særpreget ved at de har blitt til ved forpliktende kontroll med sikte på å garantere gyldighet og autentisitet. Adkomstbrevene, eller diplomene, tilhører denne kildegruppen. De er utgitt i ulike kildesamlinger: *Diplomatarium Danicum*, *Diplomatarium Suecanum*, *Diplomatarium Norvegiucm*. Det er det danske diplomatiet som har vært mest brukt i min undersøkelse, men det er foreløpig ikke utgitt lenger enn til 1400. Brevene fra 1401-1410 er imidlertid gjort digitalt tilgjengelig på internett slik at dronning Margretes levetid nå er fullstendig dekket. I *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis* og Molbech og Pedersens (1842) utgivelse av adkomstbrev i *Udvalg af hidtil utrykte Danske Diplomer og Breve fra det XIVde, XVde og XVIde Aarhundrede* finnes diplomer fra tiden etter 1410. Diplomsamlingene i de tre nordiske landene gjengir diplomene på originalspråket. Det er også utgitt ulike hjelpeserier til samlingene på moderne dansk og norsk. *Danmark Riges breve* er en parallellutgave til *Diplomatarium Danicum* med oversettelser av alle diplomene. *Regesta Danica* og *Regesta Norvegica* gjengir et kort utdrag av de aktuelle kildene og forutsetter at man

---

⁷¹ KVJ: 12. Min oversettelse: "Vår farsarv/fedrenes gods på Fyn".

⁷² KVJ: 18. Min oversettelse: "...land tilhørende herre kongen".

⁷³ KVJ: 19. Min oversettelse: "Resten er kongelev".

⁷⁴ KLNLM bind XVII sp. 649-650. Troels Dahlerup. Aakjær 1980: 1 bind hefte 1: 20-21.

⁷⁵ KLNLM bind XVII sp. 649-650. Troels Dahlerup. Syssel var en økonomisk enhet bestående av et visst antall herreder i middelalderen. De var større enn herreder.

KVJ 96 og 111: Når jordeboken først verdsetter Horns herred til 10 mark, er dette kongerikets inntekt av herredet, mens andregangsopptegnelsen på 20 mark er kongens private inntekt av herredet

⁷⁶ Jexlev 2001: 21 og DD 2 r III nr. 51. Enkedronning Margrete Sambirias erklærer at Agnes og Jutta hadde gått frivillig i kloster.

leser dem på originalspråket. Den svenske diplomatariekommisjonen har lagt hele seddelkatalogen ut på internett. Disse diplomene har en annerledes nummerering enn i det trykte diplomatariet. (SDHK.)

Oppgavens problemstillinger gir rom for å den benytte metoden retrospeksjon. Med retrospeksjon menes resonnering bakover basert på opplysninger som er yngre enn fenomenet man er ute etter. Dette skal man som kritisk forsker i utgangspunktet være forsiktig med. Metoden baner likevel veien for nyansering av tidligere hypoteser og kan åpne opp for verdifulle perspektiv på historiske forhold. Retrospeksjon foreligger blant annet i de tilfellene hvor jeg bruker jordeboken fra Roskilde St. Agnete klosteret som dekker perioden 1508-1515. Den er med på å belyse godsarven etter Plogpenningdøtrene ved å slutte bakover fra klosterets besittelser med det for øyet å rekonstruere godshistorien. Hvis et jordegods som i kildene er opplyses å være avhendt til klosteret ikke er med i jordeboken i 1508, kan det tyde på at godset har blitt makeskiftet eller solgt. Eventuelt har den opprinnelige innlemmelsen aldri funnet sted. *De Ældste danske Archivregistratur* (1854) av T.A. Becker brukes også retrospektivt og det samme gjelder for Henrik Lerdams liste over godservedelser. Basert på dronningens ervervelser i 1375-1412 sluttet det bakover i kildematerialet for å finne sammenhenger som kan avdekke godsarven etter Erik Plogpenning og for å rekonstruere privatgodset etter Valdemar Seier.

Den største fallgruven for denne undersøkelsen gjelder en tidvis mangel på primærkilder. I mange tilfeller er det ikke mulig å fullstendig rekonstruere et gods historie.⁷⁷ Noen gods har en mer komplett kildeoverlevering, slik som krongodset Jungshoved slott. Det ble makeskiftet til kronen i 1396, og brevet har siden ligget i Kalundborgs arkiv.⁷⁸ Kildenes taushet kan bli et metodeproblem, fordi det kan føre til at man slutter et argumentum e silentio. Jeg har sett meg nødt til å problematisere alle dronning Margretes godservedelser i de herredene jeg har behandlet på Sjælland, selv når kildegrunlaget har vært spinkelt. Det samme gjelder for patrimoniet som blir listet i Kong Valdemars jordebok. Dette er gjort for å sikre at også forhold som strider mot min hypotese har blitt undersøkt og vurdert.

Et annet problem angår skillet mellom embetsgods og patrimonium på Valdemars Seiers tid versus dronning Margretes tid. Det som opprinnelig hadde vært kongelig privatgods

---

⁷⁷ Ifølge Lerdams liste ble gods i Skullerup i Tybjerg herred ervervet av kronen en gang mellom 1375 og 1412. Det er ikke mulig å avgjøre godsets historie. Det er registrert i det Kalundborgske registratur av 1476 på følgende måte: "Item iiii breffue pa then eyedom oc rettigheit som d M haffuer i Sculorp i Tydebersgherret." DD 3 r IX nr. 569. Det er tydelig at adkomstbrevet var av verdi siden det ble oppbevart i Kalundborg, som sammen med Vordingborg arkiv rommet dronning Margretes viktigste hjemmelsdokument. Valdemar Atterdag har ikke ervervet gods i Skullerup.

⁷⁸ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 169. ÆA.: IV: 51.

kunne vært lagt til embetsgodset forut for 1375, uten at vi har bevarte kilder om eksakte forhold.⁷⁹ Dronning Margrete hadde ikke nære arvinger, og patrimoniets utskillelse fra krongodset har vært mindre presserende i hennes dager enn på 1200-tallet hvor flere kongssønner rivaliserte om både tronen og jordegodsrettigheter. Gods som opprinnelig tilhørte kongeslektens patrimonium kan ha kommet på nye hender uten at vi fullstendige opplysninger om forholdene.⁸⁰

---

⁷⁹ DD 2 r V nr. 130. Når det gjelder arvegodset til de danske konger på Fyn, finnes skriftelige kilder så tidlig som begynnelsen av 1300-tallet som tyder på at noe av dette hadde gått over til holstenske grever. Olsen 1981:30. Den yngre sjællandske krønike sier i 1329 at Danmark var delt mellom fire herrer, derav grev Gerhard hadde Jylland og Fyn. Det er ikke utenkelig at han da også hadde hånd om opprinnelig patrimonium. Interregnumet fra 1332-1340 kan også ha ført til at både privatgods og embetsgods kom bort fra kongefamilien og kronen. Fra dronning Margretes ervervelser på Fyn er det blant annet vanskelig å kartlegge godshistorien til følgende godskompleks: Boltinge, Espe, Findinge, Gjesteleiv, Horstorp, Skovmosegård. Det er ikke utenkelig at i hvert fall noe av dette kan ha tilhørt det opprinnelige privatgodset til den danske kongefamilien.

⁸⁰ Et eksempel er øya Ærø sør for Fyn. I KVJ blir alt utenom to borger på øya listet som patrimonium, men 18.januar 1277 blir den overlatt til Fyrst Vitislav av Rugen for 1000 mark av markgrevene av Brandenburg. Disse hadde øya i arv etter sin mor Sophie, Valdemar Seiers datter. Ærø beveget seg lenger og lenger bort fra kongefamiliens direkte kontroll, mens få kilder omtaler øyas videre skjebne. Trap 4. utg. IV: 874. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1:112.

2. KRONGODSETS STRUKTUR OG DISPONERING

I dette kapitlet vil jeg undersøke hvordan begrepet krongods blir forstått og brukt på dronning Margretes tid. En donasjon varer pr. definisjon utover giverens levetid.⁸¹ Hvis dronningen brukte embetsgods som fundasjonsgods ved opprettelsen av kirkelige institusjoner, er det relevant å se om eventuelle konflikter oppstod. Hun var ikke regent og kunne i utgangspunktet ikke makeskifte embetsgods. En alienering av embetsgods stred også med de kongelige disposisjonsrettighetene. Kom fundasjonsgodset derimot fra hennes privatgods ville opprettelsen ha vært uproblematisk siden dronning Margrete som enke og farløs hadde full rådighet over sitt livgeding. Om både kongelig privatgods og embetsgods hadde smeltet sammen, for dermed å utgjøre rikets krongods, er det interessant å undersøke om den begrensede handlingsfriheten var falt bort.

GAVNØS FUNDASJONGODS

Erslev mente at man på dronning Margretes tid ikke lengre gjorde forskjell på embets- og patrimonium. Begge typene tilhørte krongodset, og monarken bestemte like fritt over det som hadde vært privat og det som hadde vært kronens. Merkelige unntak fantes, slik som den tidligere nevnte donasjonen av Egholm i Horns herred i 1391.⁸² En tydelig differensiering mellom kongelig privatgods og embetsgods ble gjort.

Gavnø er med på Øylisten i Kong Valdemars jordebok.⁸³ Listen hadde som hovedformål å gi opplysninger om de jaktrettighetene kongen hadde på ulike øyer.⁸⁴ Øya blir ikke nevnt som privatgods eller embetsgods andre steder i jordeboka. Gods beliggende på halvøya kom imidlertid til Antvorskov Kloster fra 1292-1347 og rettigheter var delt mellom flere i dette tidsrommet.⁸⁵

---

⁸¹ KLM bind V sp. 656. Lars Hamre.

⁸² Erslev 1882: 491. Fotnote nr. 12.

⁸³ KVJ: 120.

⁸⁴ Aakjær 1980: Bind 1, hefte 1: 21.

⁸⁵ Den først kjente eier av hovedgården Gavnø var herr Peder Reyenson. (d.1326.) Markvard Stowe nevnes som eier i 1342, før den kom på forskjellige danske hender, deriblant Hans Lykke og Williken Stiigh. Sistnevntes rettigheter til hovedgården selger hans arvinger, Niels Tuesen i Sandby og Cecilia Pedersdatter av Tyvelse, til dronning Margrete i 1400. Aakjær 1980: 2 bind, hefte 1: 223. Dronning Margrete mottok også et adkomstbrev på Gavnø en viss ridder Valdemar Bydelsbak i 1401. DD 4 r VIII nr. 247.

Dronning Margrete innhentet både riksrådets og pave Bonifacius IXs bekreftelse på stiftelsen av Gavnø kloster. Foranledningen var adelsdamen Ida Pedersdotter Falks (1358-1399) testamente. Hun var enke etter lagmannen Torkil Nielsen, og donerte godset Gladsax i Jærrestad herred beliggende i Skåne. Dette skulle bli brukt til opprettelsen av et nonnekloster og dronning Margrete var utnevnt som testamenteksekutor. Dronningen hadde derimot andre planer. 29. mars 1401 påla paven biskopen i Roskilde, kansleren Peder Lodehat, å etterse at Gladsax ble makeskiftet med Gavnø. Det syntes mer egnet for et nonnekloster i følge pavens brev.⁸⁶ Etter anmodning fra dronning Margrete og biskop Peder av Roskilde stadfestet så paven i 1403 innstiftelsen av Gavnø kloster. Det ble opprettet for dominikanermonner, og det må være rimelig å anta at biskopen så med velvilje på å få et nytt kloster i stiftet.⁸⁷

Et makeskifte som det mellom Gladsax og Gavnø innebærer at en eiendom byttes mot en annen eiendom. Oppstår det en verdidifferanse kan et pengebeløp fungere som vederlag, slik det må ha gjort i dette tilfellet. Gladsax ble lagt til krongodset, men dronning Margrete brukte både gull, sølv, rede penger og krongods i ervervelsen av alle rettigheter til Gavnø.⁸⁸

I pavens stadfestelse står det at Veljø, Vejløhoved, Lov og Næstelsø i Hammer herred ble brukt som fundasjonsgods. Også Myrup og Rettestrup møller i Brandelev inkludert, samt gårdene Rettestrup og Basnæs.⁸⁹ Om disse eiendommene vet vi at Valdemar Atterdag løste inn flere pant i Veljø i 1356, blant annet gods i Basnæs, Rettestrup og Vejlø.⁹⁰ Kilden opplyser ikke om det er en hovedgård eller selve landsbyen Vejlø som blir ervervet, men det dreier seg om inndragelse av gods i forbindelse med eiernes innblanding i uroligheter og opprør mot kongen.⁹¹ Heller ikke om beliggenheten Vejløhoved har jeg klart å finne noen opplysninger. I Nestelsø hadde Valdemar Atterdag overtatt hovedgården i 1355.⁹²

Angående Lov i Hammer så måtte en viss fru Kirsten av Lov gi fra seg alt sitt sjællandske gods til kong Valdemar i 1348.⁹³ Dette opplyses å være på grunn av sine foreldres brøde, uten at forholdet spesifiseres. Hennes gods i Halland slapp forøvrig unna. Kongen ervervet landsbyene Lov og Pederstrup. Godset ved Lov lå spredt, men bestod av 2 1/3 landsbyer og deriblant en hovedgård. Myrup mølle ligger fremdeles i Vester-Egesborg Sogn, men nevnes ikke i noe kildemateriale. Brandelev hørte muligens til det opprinnelige

---

⁸⁶ DD 4 r VIII: nr. 69.

⁸⁷ DD 4 r IX: nr. 87.

⁸⁸ DD 4 r VIII nr. 146. Også MP 104.

⁸⁹ Trap 3 utg. bind II: 915-918.

⁹⁰ DD 3 r IV nr. 505, 508, 515.

⁹¹ Lerdam 2001: 76-77.

⁹² DD 3 r IV nr. 352.

⁹³ DD 3 r III nr. 106.

privatgodset som det stod strid om etter Plogpenningdøtrene, og er nevnt i domsavsigelsen der Erik Valdemarsen får tildømt sjællandsk gods i morsarv.⁹⁴ Møllen i Brandelev var muligens en del av kongefamiliens privatgods.

Godset som ble brukt som fundasjonsgods kom fra embetsgodset, innlemmet av Valdemar Atterdag, med unntak av møllene i Brandelev. Den kom muligens fra patrimoniet. Om Veljöhoved kan vi ikke uttale oss. Erik av Pommern og de nordiske riksrådene stadfestet dronning Margretes donasjoner og gaver til klostre og kirker i 1401. Dette var bare påkrevd om dronningen ikke hadde hatt full råderett over krongodset. Bekreftelsen viser at dronning Margretes tid som dansk regent var over, og at Erik av Pommern var erklært myndig. Dessuten lå det ekstra tyngde i også å få pavens stadfestelse, noe som kan tyde på at hun var opptatt av at donasjonene var urokkelige. Hadde det donerte krongodset utelukkende bestått av hennes patrimonium ville hun hatt full råderett over dette.

Margrete gav også krongods til Esrom kloster i makeskifte for rettigheter til Gavnø. I 1400 donerte hun Egebjerg og Lestorp i Ods herred.⁹⁵ Eieren av Egebjerg og Lestrup var herr Niels Sivertsen (Grubendal) av Årsmarke på Lolland, hvis far hadde pantsatt en del av godset til kong Valdemar i 1336. I 1396 måtte herr Niels skjøte hele godset over til dronning Margrete, sammen med gods han eide i Havnelev. Dette var arv etter slekten Rane.⁹⁶ Rane Jonssen, som ble dømt fredløs for drapet på Erik Glipping, tilhørte denne slekten. Kanskje var det derfor kongen hadde interesse av slektens arvegods. I 1402 overførte dronning Margrete og kong Erik alt sitt gods i Tyvelse, Tybjerg herred, til abbeden og klostersonsamfunnet i Skovkloster i gjengjeld for deres rettigheter i Gavnø.⁹⁷ Ida Falk hadde for øvrig også sitt siste oppholdssted i Skovkloster.⁹⁸ Dette var den siste delen av Gavnø som ble ervervet og det var klart for å bygge nonneklosteret. Abbeden og klostersonsamfunnet i Skovkloster oppgir for øvrig at de gir fra seg alle rettigheter til Gavnø, og har fått full betaling for overdragelsen.⁹⁹

Ida Pedersdotter Falks opprinnelige fundasjonsgods ble innlemmet i krongodset ved opprettelsen av klosteret. Hun var datter av den sjællandske godseieren Peder Falk (nevnt o.1350),¹⁰⁰ og i 1370 fikk hun overlatt farens skånske pantegods i farsarv.¹⁰¹ Ida var gift med

---

⁹⁴ DD 2 r IX nr. 421.

⁹⁵ Codex Esromensis:198. Nr. 186, 187 og 188. For ervervelse av godset se nr. 182, 184 og 185.

⁹⁶ Ulsig 1968: 187. Codex Esromensis: 191-197.

⁹⁷ DD 4 r VIII nr. 404.

⁹⁸ Wallin og Lander 1988: 74.

⁹⁹ Ibid: 515.

¹⁰⁰ Ulsig 1968: 171.

¹⁰¹ Peder Falk hadde samlet meget omfattende gods i løpet av sitt liv, deriblant deler av et stort kronpant kalt Langeland, tilhørende væpneren Jens Laurisen. (nevnt 1332-64). I 1356 ble Peder Falks gods, også kalt Det Store Skånske Pant, vurdert til en verdi av 5000 mark sølv. I 1379 ble imidlertid denne delen av pantet, som inkluderte

Torkil Nielsen (Bing) av Gladsax som var væpner og eier av hovedgården i Kabusa i Søre Köpinge, Storegård i Simrishamn og Skepparslövsgodset i Gärds herred.¹⁰² Hennes andre ekteskap var med ridder Johan Snakenborg, hvis slekt var fra Mecklenburg. Det er gjennom hennes godsgaver til kirkelige institusjoner vi får innblikk i hennes liv. Hun innstiftet blant annet et alter i Lund domkirke i 1395.¹⁰³ Foruten godset Gladsax ville fru Ida også donere godset Storegård, hovedgården Torup, Raskarums gård, sammen med et betydelig strøgods i Albo for å opprette nonneklosteret.¹⁰⁴ Det var altså et forholdsvis stort fundasjonsgods som var tiltenkt klostereiendom i Skåne, men hvorfor dronning Margrete valgte å legge klosteret til Sjælland er uvisst.

Gladsax ble omgjort til kongelig borg og len og ble regnet som et av hovedlenene i Skåne i drøyt to hundre år.¹⁰⁵ På slottet måtte lensherren permanent holde et visst antall utrustede soldater som ble underholdt av lenets inntekter. Egnens bønder måtte også svare arbeid til lensherren. Kjente lensherrer var Eskil Mogensen Göye, Jens Holgersen Ulfstand og Sten Basse Bille. Gladsax fortsatte å være et eget len til 1621, da kongen makeskiftet godset til Jacob Beck.¹⁰⁶

DISKUSJON

Begrepet *iura regalia*, kronens rettigheter, var i bruk allerede på 1000-tallet i Tyskland. Da omfattet det de ulike inntektene en monark rådde over i sitt embete. Det ble også brukt om ulike rettigheter en konge disponerte og kunne fordele, og spesielt gjaldt det forlener til kirken. I Norge inkluderte embetsrettighetene all rett i allmenningene, vrakretten, rett til arveløst gods, retten til å drive jakt på falker, myntretten, kongelig forkjøpsrett og handelsmonopol.¹⁰⁷ I Sverige inkluderte det rett til å inndrive skatter og kreve inn bøter, beholde hittegods og vrakgods samt mynt - og jaktrett.¹⁰⁸ I Danmark var særlig kronens rett til allmenningen og ubebodde områder sentral. Vrakretten og strømregalet bør også nevnes, da sistnevnte dreide seg om retten til å avkreve avgift for å kunne få passere i enkelte farvann. Handelsrettigheter hørte med, og etter hvert også retten til å avkreve toll. Også i Danmark ble

---

Gladsax, innløst av Jens Laurisens svigersønn. Det var da kommet i hendene på en viss Erik Pileman. Ulsig 1968: 171. Wallin og Lander 1988: 72.

¹⁰² Wallin og Lander 1988: 72.

¹⁰³ SDHK: nr. 14374.

¹⁰⁴ Wallin og Lander 1988: 74.

¹⁰⁵ Wallin 1979: 38

¹⁰⁶ Ibid: 38.

¹⁰⁷ KLNMB bind XIII sp. 698-699. Lars Hamre.

¹⁰⁸ KLNMB bind XIII: sp. 702-703. Gunnar Prawitz.

myntretten hevdet av kongen.¹⁰⁹ Retten til danefe, som gikk ut på at kronen hadde krav på alt av verdi som ble funnet i jorden, ble omfattet av embetsrettighetene. Danefe inkluderte også ervervsrett av arveløst gods etter spesifikke regler.¹¹⁰

I de tre landene forholdt man seg også til eiendomsprinsippet som kom til uttrykk i begrepet *iura iegni*. Dette gjaldt skillet mellom en konges privatrettslige rettigheter og de rettighetene som fulgte kongsembetet. Begrepet har vært flytende gjennom hele middelalderen slik at et rigid skille mellom privatgods- og embetsgods kunne neppe ha blitt overholdt. At det likevel eksisterte en differensiering mellom de to typene gods finner vi tydelige eksempler på i kildematerialet.¹¹¹ At det heller ikke uten videre var akseptert å gi bort krongods ser vi av et norsk vitnebrev fra 1324. Her er spørsmålet om kong Erik Magnuson har gitt bort krongods, nemlig Toska i Nordhordland, og det er en rettskommisjon som utferdiger brevet.¹¹²

Dronning Margrete brukte embetsgods i makeskiftet med Esrom kloster og som fundasjonsgods for Gavnø. Ingen av transaksjonene spesifiserer at hun hadde brukt sitt eget privatgods. Det eneste godset som kan ha kommet fra hennes opprinnelige patrimonium er møllen i Brandelev. Alt det øvrige godset var blitt ervervet av kong Valdmarr Atterdag eller dronningen selv, og følgelig lagt til embetsgodset. En del var forbrutt gods og allerede under Kristoffer Is forordning om majestetsforbrytelse slås det fast at slikt gods skulle legges til riket og kronen, og ikke kongens patrimonium.¹¹³

Det er interessant at dronning Margrete innhentet både riksrådets og pavens godkjennelse ved opprettelsen av Gavnø. Mens det ikke er til å undres over at paven stadfestet klosteropprettelsen kan det ikke ha vært uproblematisk at krongods ble brukt som fundasjonsgods når riksrådet ble involvert. Som enke rådde hun over privatgodset uten å måtte innhente godkjennelse fra andre instanser, noe som bekrefter at det var opprinnelig embetsgods som ble brukt. Etter sin sønns død i 1387 ble hun riktignok valgt av det danske riksrådet til ”fullmektige frue og rette husbonde” inntil man fikk en konge.¹¹⁴ I 1392 og 1397 var hennes grandnevø, Erik av Pommern, blitt kronet til konge over det som har blitt kalt Kalmarunionen. I 1400 erklærtes han myndig, og red Eriksgatan i 1401. I 1403 ble han hyllet på de danske tingene. Margretes myndighet var nå formelt begrenset, men hennes disposisjoner som regent

---

¹⁰⁹ KLNMBind XIII sp.705: Jens Ulf Jørgensen.

¹¹⁰ KLNMBind II sp. 638: C.A. Christensen.

¹¹¹ Det var ifølge kroningseden ikke anledning for kongen å minske embetsgodset i løpet av sin regjeringstid. Blant annet lovte Erik Menved å overlate gods til erkebiskopen ”så lenge det ikke stred mot hans ed.” KLNMBind VII sp. 522. Jerker Rosén. DD 2 r V nr. 50. Leegard Knudsen 1988: 225.

¹¹² DN VII nr. 101.

¹¹³ Leegard Knudsen 1988: 218.

¹¹⁴ DN III nr. 477.

måtte godkjennes også av etterfølgeren. Det er dette forholdet som gjør at hun får riksrådets godkjenning av bruken av embetsgods ved opprettelsen av Gavnø kloster.

I 1386 donerte Margrete godset Tustrupsö, som hun hadde kjøpt av Tuve Galen, til erkestolen i Lund.¹¹⁵ Donasjonen var bare ett av mange ledd i en kompleks gods- og gavepolitikk som også opprettelsen av Gavnø føyer seg inn i. At de geistlige må ha sett på opprettelsen av nonneklosteret på Gavnø med positive øyne er hevet over enhver tvil. Det må ha vært prestisjefyllt for hennes nære samarbeidspartner biskop Peder av Roskilde å få et nytt nonnekloster i sitt stift.

Det var krongods, og da nærmere spesifisert embetsgods som ble brukt i opprettelsen av Gavnø kloster. Riksrådets og kongens stadfestelse viser at hun ikke fritt disponerte krongodset, og i hvert fall ikke etter at Erik av Pommern var blitt tatt til konge. Det er tydelig at dronningen er opptatt av det konstitusjonelle ved å legge forholdet frem på det nordiske riksrådsmøtet. Muligens kunne hun ha unngått dette ved å føye Gladsax til krongodset for til syvende og sist ble ikke embetsgodset alienert. Hun valgte likevel å ha den nordiske makteliten i ryggen og holde den berømte stien ren. Krongodset på slutten av 1300-tallet synes å inkludere også kongefamiliens privatgods, men godsstrukturen var likevel langt fra homogen.

---

¹¹⁵ Losman 1972 : 44.

3. HISTORISKE MULIGHETER

Å rekonstruere godsarven etter Erik Plogpenning er ikke et lite foretagende. Thelma Jexlevs innsats i forbindelse med utgivelsen av Roskilde Agnete Klosterets jordebok er betydningsfull. Hennes bidrag er avgjørende for å kartlegge av Agnes' og Juttas farsarv, selv om et fremdeles mangelfullt kildegrunnlag gjør den videre undersøkelsen krevende.¹¹⁶ For å komme i mål trengs mer forskning enn det som til nå er utført, inkludert dette bidraget. Denne undersøkelsens innfallsvinkel er å sette kildematerialet inn i en eller flere historiske sammenhenger. Innfallsvinkelen er å identifisere Ingeborg Plogpenningdatters farsarv og tar for seg borgen Søborg og byen Korsør på Sjælland. De vil bli satt inn i en historisk sammenheng i rekonstruksjonsprosessen og bli vurdert i lys av dronning Margretes godsbesittelser.

BAKGRUNN

Erik Plogpenning, Valdemar Seiers eldste sønn, var medkonge med sin far. Den nest eldste broren Abel hadde fått hertugdømmet Sønderjylland, men var likevel ikke villig til å akseptere broren som konge ved farens død. Mens Valdemar Seier fikk flere sønner, endte Erik Plogpenning opp med kun døtre.¹¹⁷ De mindreårige døtrene satt på store arvekrav basert på farens del av Valdemar Seiers patrimonium. Mens den eldste søsteren Sofie ble giftet bort til den svenske kongen Valdemar Birgersson (ca. 1239-1302) ble Ingeborg gift med norske Magnus Lagabøter i 1261. Ingeborg ble hentet fra et kloster i Horsentraktene og bryllupet stod i Bergen. Ekteskapet var antakelig ikke sanksjonert av enkedronningen Margrete Sambiria. (d.1282).¹¹⁸ Hun fikk fire sønner med Magnus Lagabøter, men Olav (1262) og Magnus (1264) døde som ganske små.¹¹⁹ Sønnene Eirik (1268) og Håkon ble Norges konger. Ingeborg gikk inn i formynderstyret for den mindreårige sønnen Eirik etter Magnus Lagabøters død i 1280.

De to yngste Plogpenningdøtrene Jutta og Agnes ble sendt i kloster. Kanskje var hensikten rett og slett å sørge for at ikke mer av krongodset havnet utenfor riket i form av medgift og arvekrav. Agnes opprettet avla klosterløftet i dominikanerkirken i Roskilde i 1263,

---

¹¹⁶ Fotnote 61.

¹¹⁷ Valdemar Seiers sønner: Erik Plogpenning (1216-1250), Abel (ca. 1218), Kristoffer I (ca 1219-1282), Knut av Blekinge (ca. 1205-1260), og den uekte Niels av Halland. (d.1218)

¹¹⁸ Hørby 1977: 24.

¹¹⁹ DBL 3 utg. bind VII: 102. Jørgen Olrik.

og stiftet Roskilde St. Agnete klosteret.¹²⁰ Om det var av fri vilje vites ikke, men fondasjonsgodset bestod av hennes privatgods.¹²¹ Jutta var i live 24. mai 1284, men omtales som død samme år.¹²² Agnes levde 25. november 1288, og begge søstrene nevnes som døde i Hindsgavlfreden 1295.¹²³ Agnes må ha disponert fritt over arvegodsset etter at hun gikk ut av klosteret, noe vi ser at hennes donasjon i Bukkerup til Roskilde Clara kloster i 1286.¹²⁴

Etter kong Erik Plogpennings død i 1250 var de fire døtrene berettiget til farsarv, skjønt hverken under Abels eller Kristoffer Is regjeringstid fikk de utlagt privatgods- eller rettigheter. Kristoffer døde plutselig i 1259, og hans enke, Margrete Sambiria satt igjen med flere utfordringer. Den største må ha vært å hindre Abel-linjen i å komme på tronen. Deretter hadde hun fire døtre av Erik Plogpenning å ta seg av, selv om Sofie og Ingeborg ble gift med hver sin nordiske konge i 1260/1261. I 1263 ble det avholdt arveskifte etter Erik Plogpenning, men utfallet er ikke kjent.¹²⁵ Det er andre kilder som har gitt oss en oversikt over Plogpenningsarven.

Samlet kjenner vi til følgende navngitt arvegods fra Erik Plogpenning:

Sjælland:¹²⁶

- Malmø
- Trelleborg
- 1/3 av Østremalmø
- Skelskør
- Skippinge
- Allerslev
- Brandelev
- Baarse
- Hesselby
- Bukkerup
- Stensby

---

¹²⁰ DD 2 r I nr. 367.

¹²¹ DD 2 r I nr. 454. Jexlev 2001: 61. F.eks Vigersted i Ringsted herred.

¹²² Olsen 1981: 155. Hørby 1977: 163. Note 75.

¹²³ DD 2 r IV nr. 184.

¹²⁴ DD 2 r III nr. 328

¹²⁵ DD 2 r I nr. 401.

¹²⁶ DD 2 r III nr. 228 og 328. DD 2 r IV nr. 188. DD 2 r VI nr. 357, 371 og 494. DD 2 r VII nr. 306, 343, 345, 362 og 421.

- Snesere
- Vigersted
- Herlefsgård med Bogense
- Hindsholm
- Pertorp
- Broby.

I tillegg vet vi at Agnes hadde gods i Bukkerup og Hesselby på Sjælland.¹²⁷ Gods i Bårse og Slagelse hørte også til Plogpenningssarven da dette ble tilbakeført til Roskilde St. Agnete klosteret av Erik Menved i 1295.¹²⁸

På Jylland var Nyborg og Hjulby arv til Jutta Plogpenningssdatter, og ble makeskiftet med Erik Klipping i 1284. Hun fikk i stedet gods på Lolland, deriblant krongodset Halstad.¹²⁹ Også Ingeborg Plogpenningssdatter hadde arvegods på Jylland, men det er ikke identifisert: De fire søstrene fikk innrømmet gods av Danmarks krone 24.mai 1284. Hertug Valdemar av Sønderjylland (d. 1312) avstod deretter dronning Ingeborgs rettmessige arvegods i hertugdømmet uten at det spesifiseres.¹³⁰ Dansk krongods ble underlagt norsk kontroll straks etter bryllupet Ingeborgs bryllup i 1261. Den norske kongens fogder i Nørrejylland skulle overgi gods som ved skiftet i 1263 var utlagt kongsdøtrene Jutta og Agnes.¹³¹ Disse besittelsene skulle sannsynligvis inngå i fundasjonsgodset til Roskilde Agnete klosteret.¹³² Hvorfor dronning Ingeborg hadde kontroll over søstrenes gods vites ikke, men det kan tenkes at rettighetene til godset i Jylland hadde vært delt mellom alle søstrene. Mer sannsynlig er det likevel at både Sofie og Ingeborg kunne hevde retten til farsarven på søstrenes vegne bedre enn søstrene selv kunne. De to eldste søstrene var godt gift, og med en større politisk tyngde enn sine to mindreårige søstre.

---

¹²⁷ Jexlev 2001: 19. DD 2 r IV nr. 224, 225 og 226.

¹²⁸ DD 2 r IV nr. 188.

¹²⁹ DD 2 r III nr. 95. KVJ: 1 bind hefte 2: 117.

¹³⁰ DD 3 r III nr. 51.

¹³¹ DD 2 r III nr. 96. For datering se utgiverkommentar eller tidligere diskusjon om datering. Se fotnote nr. 62. Det synes som om Ingeborg først hadde sittet på de i diplommet nevnte områder, for så å ha måttet gi de fra seg til sine søstre i farsarv i 1263.

¹³² DD 2 r I nr. 367. Godset var Rold i Himmerland, byen eller borgen Skanderup, Trevad mølle i Fjends herred, samt Vester Børsting i Vroue sogn og byen Fly, Hillerslev i Thy og Mejlbj i Øster Lisbjerg herred med Rostved i Thorsager sogn.

Jylland:¹³³

- Jerlevs herred
- Nissum
- 1/3 av Skive og åen
- Gylling, Fursten og Fly
- ½ av Tisneild
- Roholt med alt tilliggende.
- Rold
- Skanderup
- Trevad
- Børstinge
- Fly
- Hillerslev
- Mejlby
- Rostvedt
- Ægistorp.

Det fantes også arvegods etter Jutta og Agnes på Als. Dette kan ha vært arv etter deres mor Jutta av Sachsen. (d.1267) Sofie av Langeland skjenket arvegodset etter sine halvsøstre Jutta og Agnes på Als til Roskilde Agnete klosteret.¹³⁴ Plogpenningssøstrene hadde nemlig en halvsøster, Sofie av Langeland, som var datter av Erik Plogpenning's enke Jutta og greve Buchard.¹³⁵

Etter denne gjennomgangen av sikker arv etter Plogpenningssøstrene på Sjælland, Jylland og Fyn skal vi undersøke om det fantes en mulig arv etter Erik Plogpenning andre steder på Sjælland.

---

¹³³ DD 2 r III nr. 96. DD 2 r IX nr. 421.

¹³⁴ DD 2 r VII nr. 343.

¹³⁵ DBL 1. utg. bind IV: 556. A.D. Jørgensen.

SØBORG

Holbo herred i Nord-Sjælland var viktig for kongemakten på grunn av sin beliggenhet ved Kattegat. Opprinnelig var herredet en del av Strø herred og ligger under dette i Kong Valdemars jordebok.¹³⁶ Derfor må forhold i Strø herred til tider trekkes inn. Borgen Søborg var sannsynligvis oppført på grunn av den strategiske beliggenheten ved ferdselsveien mellom Nørrehalland og Danmark. Dronning Margrete hadde Søborg i sin besittelse og borgen kan ha inngått i hennes underhold.¹³⁷ Dette vil jeg undersøke ved å rekonstruere slottets godshistorie og trekke forbindelser til Ingebjørg Håkonsdatter. Undersøkelsen vil også ta stilling til om Søborg var en del av Ingeborg Plogpenningdatters farsarv.

Det gamle navnet på Søborg var Syøburgh eller Seoburgh.¹³⁸ Det var fra ca. 1200 et slott og en kjøpstad og i dag bærer både byen og sognet samme navn.¹³⁹ Søborg omgis av sognene Gilje, Sundet, Esbønderup og Græsted, hvorav spesielt Esbønderup hadde en betydelig rolle i kongefamiliens historie. Her lå det gamle Esrom kloster som i sin tid hadde vært embetsgods, men som ble makeskiftet av erkebiskop Eskil og Erik Lam.¹⁴⁰ I 1151 tok pave Eugen III klosteret i sitt vern.¹⁴¹

I 1231 regnes Ørvid (Ørwith) i Esbønderup sogn til kronens eiendommer. Ifølge Sorøboken tilhørte skogen her Esrom kloster og lå mellom Esrom sjø og Helsingør.¹⁴² Holbo herred binder Danmark sammen med Halland og byen Helsingør. I samme område som Søborg ligger også Gurre slott hvor Valdemar Atterdag dør i 1375. At nære bånd hadde eksistert i lang tid mellom denne delen av Sjælland og Halland sees også av kong Valdemar Seiers donasjon til Esrom klostres munkes i 1176. De mottar en eiendom med rett til å hugge ved ”som Hallands egne innbyggere”.¹⁴³

I Kong Valdemars jordebok er Søborg med på Kongelevlisten.¹⁴⁴ Det hadde opprinnelig vært kongefamiliens slott, men ble makeskiftet til Roskilde bispen på 1100-tallet for Ringsted by som da ble patrimonium.¹⁴⁵ Dette makeskiftet bør sees i sammenheng med at jorden rundt

---

¹³⁶ Trap 3. utg. bind II: 79.

¹³⁷ DD 4 r VIII nr. 181 og 182.

¹³⁸ Trap 3. utg. bind II: 85.

¹³⁹ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 198-199.

¹⁴⁰ Codex Esromensis: nr. 117.

¹⁴¹ Trap 3 utg. bind II: 81.

¹⁴² Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 198.

¹⁴³ Codex Esromensis: nr. 216.

¹⁴⁴ KVJ: 117. Fotnote 74.

¹⁴⁵ Kong Valdemar I bestemte at hans slekt skulle gravlegges i Ringsted klostres kirke, og her hviler da også Erik Plogpenning. Den første kongekroningen i Danmark ble foretatt her 25. juni 1170, da Knud Valdemarssen ble

Ringsted by ble skjenket av ulike konger til Ringsted kloster.¹⁴⁶ Fordi krongodset ikke skulle alieneres under en konges regjeringstid måtte gods av samme verdi tilbakeføres.

Søborg har vært kronens i striden om Erik Plogpenning's arvegods, noe som også bekreftes av samtidige brev som blir utstedt fra slottet av de danske monarkene i perioden.¹⁴⁷ Det er tydelig at borgen har vært i den danske kongefamiliens hender gjennom hele 1200- og 1300-tallet. Dette minsker sannsynligheten for at slottet hadde vært brukt som medgift for Ingeborg Plogpenning'sdatter, selv om både hun og Ingebjørg Håkonsdatter kan ha sittet med arvekrav på slottet.

Det kjennes flere lensmenn som satt på slottet i løpet av 1300-tallet. Den første er Tue Jakobsen i 1299-1300, deretter hertug Knut Porse og hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter, Johannes Ferke i 1354-55, Erik Sjællandsfar i 1364, herr Erik Nielsen (Saltensee) i 1365, en Nielsen i 1369-71, Henneke Grubendal i 1382,¹⁴⁸ Ove Steeg i 1400, en Ludvig i 1403 og endelig Predbjørn Podebusk i 1419.¹⁴⁹ Søborgs historie viser en tett tilhørighet til de danske monarker gjennom middelalderen. Nå er det på tide å ta stilling til om Søborg kunne ha vært en del av Ingeborg Plogpenning'sdatters krav etter farens død i 1250.

Ingeborg var berettiget til underhold slik som sin eldre søster Sofie. Om hun fikk en medgift vet vi ingenting om. Hennes mors slekt i Sachsen ville ikke ha vært hjelpelige med å fremme et krav om hennes ekteskap virkelig ikke var godkjent slik som Håkon Håkonssons saga påstår.¹⁵⁰ Bevarte forhold angående hennes søster gir oss en pekepinn på hva også Ingeborg hadde krav på.¹⁵¹ Ingeborgs arvegods og medgift ville forbli i den norske kongefamiliens som arv til hennes barn. Det er lett å forstå at dette ikke var gunstig for den

---

kronet og salvet. Hans stamfar Knud Lavard ble skrinlagt i kirken som tilhørte Ringsted kloster og som befants seg i Haraldstad sogn. Byen Haraldstad var embetsgods, og hadde også en kongsgård. Trap 4. utg. bind III: 128. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 173 og 198.

¹⁴⁶ 1135: Erik Emune gav halve Ringsted skog. 1148: Svend Grade gav skogen Thislund, halve av byens mark, en eng og et møllested. 1164: Valdemar I donerte resten av byens jorder. Ibid: 198-199.

¹⁴⁷ Kong Abel tar Esrom kloster under sin beskyttelse i 1250. DD 2 r I nr. 14.

Kong Kristoffer I gir byen Reval lybsk rett i 1255. DD 2 r I nr. 164.

Dronning Margrete Sambiria sender befaling til høvedsmannen Herbert og vasallene i Estland i 1262. DD 2 r I nr. 362. Kronen makeskifter gods med Esrom kloster på Søborg i 1271. DD 2 r II nr. 169. Esrom kloster får sine privilegier bekreftet av kong Erik 6. Menved i 1289 og 1300 og befinner seg atter her i 1295 og 1297, 1301 og 1305. DD 2 r III nr. 381. DD 2 r V: nr. 113. DD 2 r II: nr. 186 og 262. DD 2 r V nr. 148. DD 2 r V nr. 376.

¹⁴⁸ Anders Bøgh mener å ha funnet svake indisier på at Søborg gikk i arv fra Erik Nielsen (Saltensee) til Henneke Grubendal. Bøgh 2003: Bilag III s. 333.

¹⁴⁹ Trap 3 utg. bind II: 85-86.

¹⁵⁰ Ingeborgs morfar, hertug Albrecht I av Sachsen, mottok i 1260 et brev angående mulig ekteskapsinngåelse mellom Ingeborg og kong Magnus Lagabøter. Dette ble avvist av hertugen og sendebudet ble bedt om å spørre danskene, siden hun på farssiden var dansk. Hørby 1977: 24.

¹⁵¹ Hørby 1972: 24. DD 2 r II nr. 98. Udatert. Erikskrønikan vers 431-439, ed. Pipping s. 25. Den følgende latinske teksten viser at Malmø tilhørte det svenske krongodset, og må da ha vært kommet til gjennom dronning Sofie. Den følgende teksten viser at Malmø tilhørte krongodset under kong Valdemar Birgersson. – *et nostre uille Malmoghæ iure herediatrio bono patrimoniali.*

danske kongen som ikke var interessert i miste økonomisk kontroll i kongeriket. Den siste halvdel av 1200-tallet var turbulent for Danmarks vedkommende, med en rask utskifting av konger og politiske konflikter. Kontroll med jordegods betydde økonomisk og politisk kontroll.

Vi må hoppe flere tiår fremover for å finne sammenhenger. Ingeborg Plogpenningdatter fikk sønnen Håkon som senere ble norsk konge. Håkon V Magnuson av Norge fikk bare en ektefødt datter, Ingebjørg. Fra 1302 hadde ektefødt datters ektefødte sønn tredje plass i arverekken, og ektefødt datter den sjuende.¹⁵² Hun ble gift med den svenske kongens bror Erik Magnuson av Södermanland i 1312. Eventuelle rettigheter til Søborg etter Ingeborg Plogpenningdatter kunne derfor havne hos barnebarnet med samme navn.

Det er svært vanskelig å få oversikt over hva hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter hadde krav på av privatgods etter sin farmor, men et forliksbrev mellom kong Valdemar Atterdag og Ingebjørgs sønn Magnus Eriksson av Norge og Sverige ca.1342 slår fast at det i hvert fall dreier seg om gods på Sjælland.¹⁵³ Det er altså ikke bare på Jylland dronning Ingeborg av Norge hadde godsrettigheter.

Sønnen Magnus ble valgt til svensk konge 8. juli 1319, mens hennes datter Eufemia (1317-1370) ble gift med Albrecht av Mecklenburg i 1321.¹⁵⁴ Som enke etter hertug Erik, som ble myrdet av sin bror kong Birger i 1319, og som mor til den mindreårige norske og svenske konen Magnus hadde hun en fremtredende stilling i Norden. At hertuginnen likevel må ha gått utover sin myndighet sees av en rekke hendelser. Den svenske erkebiskopen hadde trukket sin støtte til hertuginnen i 1321.¹⁵⁵ I 1322 ble hertuginnen tilsidesatt i riksstylingen av det svenske riksrådet i et møte i Skara 20 juli.¹⁵⁶ Hennes opprinnelige morgengavelen med Axevall slott i Västergötaland ble byttet med en mindre ubetydelig politisk besittelse av områder i Västmanland i 1323-1326.¹⁵⁷ Også slottene Varberg og Hunehals kom ut av hennes kontroll. I februar 1323 fulgte nordmennene etter. Norge slo ikke helt hånden av henne før hun ektet den danske adelsmannen Knut Porse (d.1330) i 1327, noe som sees av de utferdigelser hun fremdeles gjorde på Norges vegne i årene frem mot ekteskapet.¹⁵⁸ Det poengteres at Ingebjørg uansett ikke kunne ha fått lov til å sitte med sin svenske morgengave etter at hun giftet seg med Knut Porse i 1327. Muligens var det en erobring av Skåne fra Danmark som var hovedmålet for

---

¹⁵² NGL III: 47. NBL bind V: 24. Erik Opsahl.

¹⁵³ DD 3 r I nr. 263.

¹⁵⁴ NGL III: 47. NBL bind V: 24. Erik Opsahl.

¹⁵⁵ Blom 1981: 437.

¹⁵⁶ SDHK 3139.

¹⁵⁷ SDHK: 3389.

¹⁵⁸ Blom 1981: 445-448.

hennes politiske handlinger tidlig i 1320-årene, et mål hun delte med sin kommende mann.¹⁵⁹ Knut Porse hadde stått ved hennes side som rådgiver i en årrekke før ekteskapet ble inngått.¹⁶⁰ Porseslektens eldste kjente medlem er Peder Porse (d. 1287) som var blant de fredløse etter drapet på Erik Glipping.¹⁶¹ I 1326 er han utnevnt til hertug og hadde forleningen Samsø-Halland og muligens Kalundborg og Holbæk.¹⁶² Dessuten lå også Søborg under denne forleningen. Det siste vi hører om Knut Porse er i et forliksbrev mellom han og kong Kristoffer II i 1329. Nå stadfestes hans besittelser av Halland, Samsø og Norra Åsbo herred i Skåne, samt forleninger på Sjælland. Han sønner oppgis å inneha Bjäre herred, og selv skulle han bli hertug av Estland før 27. mai 1330.¹⁶³ Med unntak av Estland var dette et betydelig internordisk rike. Det kan dessuten settes i sammenheng med de sammenfallende områdene i hertug Erik av Södermanlands mellomnordiske rike i tiåret forut for Knut Porse, og da spesielt Halland. Både Porses internordiske og hertug Eriks mellomnordiske rike inngår i dronning Margretes livgeding femti år senere.¹⁶⁴ Dette skal utdypes i kapittel 4. Vi skal vende tilbake til Søborg.

Det danske riket var stort sett satt i pant omkring 1330. Ifølge den Sjællandske krønike hadde grev Gerhard av Holsten i 1329 kontroll over Jylland og Fyn, mens Kristoffer IIs forhenværende drost Laurids Jonsen Panter holdt Langeland og Ærø. Grev Johan av Holstein opplyses å ha Lolland, Sjælland, Falster og Skåne.¹⁶⁵ At krønikens opplysning om hertug Knut Porses besittelse av Halland-Samsø blir bekreftet i det øvrige diplomaterialet styrker beretningens sannferdighet også når det gjelder de andre nevnte forholdene. At Søborg hørte med til forleningen vises idet det ble unntatt Kristoffer IIs forlening av Sjælland til grev Johan av Plön 12 november 1329.¹⁶⁶ Grev Gerhard opptre som verge for kongeriket Danmark i en kilde fra 1327.¹⁶⁷ Hadde Ingebjørg Håkonsdatter arvekrav på borgen Søborg kan det ha vært en medvirkende grunn til at den ble unntatt forleningen. Det er ikke noen kilder som gir slike opplysninger og det må i stedet for sees etter historiske sammenhenger.

I 1336 stadfestes det at en hertuginne av Sverige, Halland og Samsø gir Thouethorp kirke til Roskilde St. Agnete klosteret. Dette var Torup kirke på Halsnæs i Strø herred som Holbo hørte til i middelalderen. Denne hertuginnen må ha vært Ingebjørg Håkonsdatter.

---

¹⁵⁹ Blom 1981: 440-441.

¹⁶⁰ SBL bind XXV: 413. Hans Gillingstam.

¹⁶¹ SBL bind XXVII: 411. Hans Gillingstam. Knut Porse var hovedsmann på Varberg fra 27.januar til 24.juli 1321, samt dansk riksråd mellom 7. juni og 15. august 1326. Ibid: 413.

¹⁶² Olsen 1980: 28. Roskilde krønike oppgir at forleningen er Halland, Samsø og Holbæk. Angående Kalundborg se Tägil 1962: 65. Note 5.

¹⁶³ DD 2 r X nr. 170 og 171.

¹⁶⁴ Helle 2005: 218.

¹⁶⁵ Olsen 1981: 30.

¹⁶⁶ DD 2 r X nr. 172 og 403.

¹⁶⁷ DD 2 r IX nr. 419.

Biskopen i Roskilde stadfester i et annet brev at hertuginne Ingebjørg hadde donert kirken og dessuten at det dreier seg om hennes ”rette” arv. Dette må være rettigheter som har kommet fra Ingeborg Plogpenningdatter.¹⁶⁸ Også i klosterets jordebok finner vi Torup i 1512.¹⁶⁹

I 1340 avstod Ingebjørg Håkonsdatter sine rettigheter til Asminderød kirke i Lyng-Kronborg herred.¹⁷⁰ Mottakeren er domkapitlet i København. I middelalderen tilsvarte dagens Lyng-Kronborg og Lyng-Fredriksborg herreder Lyng herred. I Kong Valdemars jordebok er godset Endrup i Asminderød sogn, Lyng-Kronborg herred, oppført som kongelev.¹⁷¹ Lyng-Kronborg herred grenser til Holbo herred, og Asminderød sogn blir flankert av Esrom Sø, områder som vi har sett var betydningsfulle for den danske kongefamilien.

Det er mulig at også rettighetene som hertuginne Ingebjørg satt med i Asminderød kom fra hennes farmor, Ingeborg. En mulighet er at de kom fra hertug Knut Porse som var den som ble forlent med Samsø-Halland i 1327. Lyng-Kronborg herred med Asminderød sogn lå imidlertid utenfor dette området som forleningen Samsø-Halland dekket, i Fredriksborg amt. Hertuginnens rettigheter i Asminderød og Torup må stamme fra Ingeborg Plogpenningdatter, som en del av hennes farsarv.

Etter Knut Porses død i 1330 satt hertuginne Ingebjørg fremdeles med Søbørg. Hun førte tittelen hertuginne til Sverige, Halland, Holbæk og Samsø i 1330, 1336, 1340, 1341 og i 1352.¹⁷² Danmark opplevde en kongeløs periode fra 1332-1340, og hertuginnen beholdt Søbørg i sin besittelse gjennom denne perioden.¹⁷³ Dette skulle likevel ikke være. Valdemar Atterdag ble hyllet på Viborg landsting 24.juni 1340, og satte seg straks fore å ta kontroll over danske borger. Søbørg var en av dem.¹⁷⁴

På Varberg i 1341 utlyses fred mellom Magnus Eriksson og hertuginne Ingebjørg på den ene siden og Valdemar Atterdag på den andre siden.¹⁷⁵ Kong Magnus og hertuginnen skulle få tilbake sine gods på Sjælland, men de spesifiseres ikke. Det er sannsynlig at det forelå en sammenheng med de rettighetene hertuginnen satt med i Asminderød og Torup og innrømmelsen fra Valdemar Atterdag i 1341. Året etter ble det inngått en reell våpenhvile mellom kong Valdemar, Magnus Eriksson og hertuginne Ingebjørg.¹⁷⁶ Tägil mener imidlertid at Ingebjørg må ha gitt opp sine godskrav på Sjælland i 1343, to år etter at de var blitt anerkjent

---

¹⁶⁸ ÆA IV: s. 277-278: nr. 6 og 7.

¹⁶⁹ Jexlev 2001: 195.

¹⁷⁰ DD 3 r I nr. 7.

¹⁷¹ KVJ: 117. ”Edwinæthorp med sit tilliggende”. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 200.

¹⁷² Aakjær 1980: 2 bind, hefte 1: 53. Hertuginne Ingeborg av Sverige, Halland og Samsø. DD 3 r I: nr. 7.

¹⁷³ DD 2 r X nr. 279, 332. Hun utstedte brev fra her ved disse anledningene.

¹⁷⁴ Tägil 1962: 49.

¹⁷⁵ DD 3 r I nr. 195. For en diskusjon se Tägil 1962: 66, fotnote nr.5, samt s. 69.

¹⁷⁶ DD 3 r I nr. 263. For en diskusjon angående datering se Tägil 1962: 85.

av kong Valdemar Atterdag. I hvert fall er henvisning til de opprinnelige godskravene fraværende under fredsforhandlingene mellom den danske og norsk-svenske kongen.¹⁷⁷

Hertuginnen hadde vært en av hovedpartene under forhandlingene i Varberg i 1341, men nevnes ikke i 1343. Dette kan tyde på at Magnus Eriksson har måttet ofre sin mors godskrav på Sjælland. Tägil mener dette godskravet fra Ingebjørg dreide seg om Kalundborg og Søborg og setter det i forbindelse med en notis i 1344 i Sjællandske krønike, hvor det slås fast at danskene fikk Kalundborg og Søborg.¹⁷⁸

Hertuginne Ingebjørg satt likevel på ingen måter uvirksom etter tapet av Søborg og hadde fremdeles en mektig posisjon. I 1346 bekreftes at hennes to sønner med Knut Porse besitter hertugdømmet Holbæk.¹⁷⁹ Dette oppgis å være erstatning for å gi opp forleningen av Estland som sønnene hadde sittet med etter sin far. Som tidligere diskutert fikk Knut Porse sannsynligvis Holbæk i forleningen av Samsø-Halland. Et udatert brev er mest sannsynlig utstedt like etter Knut Porses død i 1330, hvor da hertuginne Ingebjørg og hennes sønner får lovnad på Holbæk og Samsø.¹⁸⁰ Dette må sees i sammenheng med brevet fra 1346, og det er i så fall ikke en ny situasjon som oppstår i 1346. Porsesønnene og Ingebjørg må finne seg i å miste stadig større deler av den opprinnelige forleningen fra 1326.

Det er mye som tyder på at Søborg ble inkludert i embetsgodset før dronning Margrete gifter seg med kong Håkon VI. Hørte rettigheter til Søborg derimot til hertuginnens patrimonium ville hennes sønn Magnus Eriksson, konge over Norge og Sverige og svigerfar til dronning Margrete være nærmeste arving. Ved dronning Margretes ekteskap med Håkon VI samles i så fall et omstridt arvekrav i en felles union av de nordiske kongehusene.

Erik Nielsen Saltensee av Linde (d.1379), som antakelig hørte til kretsen som støttet mecklenburgernes krav på tronen etter Valdemar Atterdags død i 1375, er å finne som høvedsmann på Søborg i 1378.¹⁸¹ Vi skal ikke glemme at Eufemia Eriksdatter som var datter av Ingebjørg Håkonsdatter og hertug Erik Magnusson av Södermanland, ble gift med Albrecht II av Mecklenburg. Slik sett var også mecklenburgerne berettiget til arv etter hertuginne Ingebjørg. Det er ikke overlevert noen kilder som tilsier at de hevdet rettigheter til Søborg.

---

¹⁷⁷ DD 3 r I nr. 384.

¹⁷⁸ Tägil 1962: 102. Olsen 1981: 33. Angående notisen i Sjælland krønike og diskusjon omkring Kalundborg/Søborg se også Tägil 1962: 65. Note 5.

¹⁷⁹ DD 3 r II nr. 268.

¹⁸⁰ DD 3 r II nr. 267.

¹⁸¹ Bøgh 2003: 205. Erik Nielsen nevnes fra 1361, og hørte muligens til de som opprinnelig støttet Albrecht av Mecklenburgs krav på den danske tronen. DBL1 utg. bind XIV: 580. Anders Thiset.

Dronning Margrete overtok seks godskompleks i Strø og Holbo herreder hvor Søborg ligger.¹⁸² Den viktigste godservervelsen i Holbo skjedde allerede i mars 1376 da hun overtok alt gods i Høbjerg, Langø og Mønge, før sønnen Olav var valgt til konge.¹⁸³ Dette godset hadde opprinnelig hørt til godskomplekset Annisse som lå i sognet med samme navn.¹⁸⁴ Det er tydelig at Margrete ville ta hånd om disse områdene i Nordsjælland så raskt som mulig etter farens død. Det må ha vært viktig å styrke kontrollen med de områdene hvor hun allerede hadde et fotfeste, og det tyder på at hun beskjeftiget seg med gods her fordi hun har overtatt herredet som arv etter faren. Både dronning Margrete og Erik av Pommern utstedte ved flere anledninger brev på Søborg slott, blant annet i 1397 og 1401.¹⁸⁵

KORSØR

Til tross for Korsørs beliggenhet som et viktig overfartssted fra Sjælland til Fyn er det lite å finne i kildene om byen og lenet. Noe vet vi og det mulig at patrimoniet i byen kan trekkes inn som arv etter Ingeborg Plogpenningdatter. Korsør kan ikke plasseres som arv for noen av de andre Plogpenningdøtrene. Hadde Korsør vær en del av dronning Sofies arv ville dette mest sannsynlig blitt inkludert i bekreftelsen hennes sønn mottar i 1327.¹⁸⁶ Også når det gjelder Jutta og Agnes ville antakelig et krav blitt avdekket i godsstriden som pågikk. Byen er et strategisk punkt på Sjælland på lik linje med Skelskør og omegn, samt Malmø, hvor vi vet at Sofie, Agnes og Jutta rådde over by og jordegods.¹⁸⁷

På Kongelevlisten i Kong Valdemars Jordebok oppføres embetsgods i Tårnburg, Slagelse herred. Dette må være det samme Tårnburg som lå på østsiden av Korsør, og som man fremdeles kan se ruinene etter.¹⁸⁸ Da kong Valdemar I stiftet Antvorskov kloster la han Tårnburg, Halseby og Bræcnæs, som er en ukjent lokalitet, til embetsgodset.¹⁸⁹ Dette er et eksempel på at skillet mellom kongelig privatgods og embetsgods ble opprettholdt på 1200-tallet.

---

¹⁸² Høbjerg/Langø/Mønge, Annisse, Frebogård, Dronningholm, Evetofte/Hagendrup og Melby.

¹⁸³ DD 4 r I nr.15.

¹⁸⁴ Ulsig 1968: 105. DD 3 r I nr. 204 og II nr. 87.

¹⁸⁵ DD 4 r VI nr. 443 og 445. DD 4 r VIII nr. 181 og 182.

¹⁸⁶ DD 2 r IX nr. 421.

¹⁸⁷ Malmø: Hørby 1977: 24. Skelskør og omegn: DD 2 r IV nr. 421.

¹⁸⁸ Trap 3. utg. II: 699.

¹⁸⁹ Aakjær 1980 2 bind hefte 1: 204.

Tårnberg sogn var nabosognet til Korsør og Vemmelev sogn, og i det sistnevnte kontrollerte kongefamilien privatgods på kong Valdmars Seiers tid.¹⁹⁰ Også senere var privatgods her i kongefamiliens kontroll, da kong Valdemar III i 1326 godkjente pantsettelsen av grev Jakob av Nørrehallands gods. Panthaveren var Sorø kloster.¹⁹¹ Ifølge Erik Ulsig lå senteret for kongens gods mellom Tårnberg og ruinene av vikingborgen Trelleborg. Erik Valdemarssen fikk tildømt gods i Malmø og Trelleborg, men dette var nok heller den viktige borgen Trelleborg i Skåne.¹⁹²

I 1322 skal en viss Jakob ha oppholdt seg på Tårnberg, og i 1326 ble slottet beleiret av Knut Porse og marsken Ludvig Albertsen.¹⁹³ Kristoffer IIs sønn Erik (1307-1330), og da altså Valdemar Atterdags eldre bror, ble tatt til fange her. Vi vet ikke når Tårnberg mistet sin betydning, og når Korsør slott tok over. Disse to områders historie synes å gripe inn i hverandre uten at vi med sikkerhet kan si hvordan.¹⁹⁴ Det er interessant at det er nettopp Knut Porse som står for beleiringen av Tårnberg, og vi husker at det var året etter, i 1327, at Knud Porse fikk forleningen Samsø-Halland.¹⁹⁵ Dette må ha vært lønn for god innsats etter at kong Kristoffer II var blitt avsatt av det danske riksrådet og flyktet ut av landet 7. juni 1326. Det var kong Abels etterkommer, den da 11-årige Valdemar Eriksson (ca. 1314-1364) som ble satt på tronen, og som stod for Knut Porses forlening. Hans morbror Gerhard av Holstein (ca. 1292 – 1340) ble utnevnt til riksforsander og formynder, en utvikling i Danmarks innrikspolitikk som langt på vei forklarer de tyske fyrstenes kontroll over Danmark i 1330-årene.¹⁹⁶

Fem dager før bekreftelsen av forleningen av Samsø-Halland hadde kong Valdemar III bekjentgjort at Erik Valdemarssen, dattersønn av Erik Plogpenning, var blitt tildømt forskjellig gods i Danmark.¹⁹⁷ Er det ikke da naturlig at også hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter skulle ha fått medhold i sine arvekrav som hun ganske sikkert hadde fremholdt? Det er ikke utenkelig at kong Valdemar III, eller hans formynder Gerhard av Holstein, slo to fluer i ett smekk ved å ettergi Korsør til Ingebjørg. Det stod ikke noen motsetning mellom Ingebjørg Håkonsdatters

---

¹⁹⁰ Ormslev i Vemmelev sogn eides nesten i sin helhet av prins Niels av Nørrehalland, sønnesønn av kong Valdemar II. I 1286 pantsatte Kristoffer I jorder her til Sorø kloster. I 1308 klaget kong Håkon V av Norge og grev Jakob av Nørrehalland over at kong Erik Menved hadde fratatt grevens hans gods *Ormsløff i Sieland*. Aakjær 1980: 2. Bind hefte 1: 132.

¹⁹¹ DD 3 r IX nr. 351.

¹⁹² DD 2 r IX nr. 421.

¹⁹³ I 1326 ble marsken forlent med Almindsyssel, Jellingsyssel, Maltherred og Gernherred, samt byen Ribe. DD 2 r IX nr. 282.

¹⁹⁴ Trap 3 utg. II: 699.

¹⁹⁵ DD 2 r IX nr. 422 og 423.

¹⁹⁶ DD 2 r IX nr. 273. (Kong Valdemars håndfestning).

¹⁹⁷ Ibid nr. 421.

egen slektslinje fra Erik Plogpenning og Abel-linjen som Valdemar III tilhørte, mens mellom Kristoffer-linjens familiemedlemmer og Plogpenningsdøtrene hadde godsstriden vært hard.

I 1342 lovte Valdemar Atterdag å pantsette Korsør og Vordingborg slott til kong Magnus av Norge og Sverige. Klausulen var at pantsettelsen ville finne sted om ”de bestemte avtalene” angående Skåne ikke ble oppfylt.¹⁹⁸ Valdemar må dermed ha sittet med kontroll over disse slottene i 1342. Historikerne har likevel ikke godtatt denne antagelsen helt uten videre. Brevets egne formuleringer peker nemlig mot at Valdemar ennå ikke hadde disse slottene i sin besittelse.¹⁹⁹ I 1341 må Valdemar Atterdag ha kontrollert disse slottene, da de stiltes som garanti for grevene Henrik II og Klaus av Holstein, mens for eksempel Søborg ennå ikke var i hans makt.²⁰⁰ Det er imidlertid lite sannsynlig at Valdemar Atterdag hadde stilt Korsør slott som garanti om det var hertuginne Ingebjørgs. Hun og ektemannen Knut hadde tross alt støttet Abel-linjens tronarving i 1320-årene og satt på Søborg under kongeløshetsperioden.

Det er interessant at hertuginne Ingebjørgs gods krav i Danmark er fraværende under fredsforhandlingene mellom den danske og svenske kongen i 1343.²⁰¹ Enten har hun allerede fått godsene, eller så har hun gitt opp kravet på de danske besittelsene som ikke navngis i kildematerialet. Borgen Søborg og Kalundborg kom i Valdemar Atterdags hender i 1344, mens Korsør ikke nevnes.²⁰²

Et eventuelt krav på Korsør etter Ingeborg Plogpenningdatter kunne ha blitt opprettholdt av hennes Ingebjørg Håkonsdatter og hennes barn. Dette er det samme forholdet vi allerede har undersøkt når det gjelder Søborg, og selv om færre kilder til Korsør er overlevert er det like fullt et vesentlig spørsmål å stille. Aakjærs betraktninger angående et jordegods eller en lokalitet listet i Kong Valdemars jordebok er interessant i så måte.²⁰³ I Synæs oppgis det at kongen eier det hele med unntagelse av en fjerding. Aakjær mener det kan dreie seg om neset Korsør er bygget på. Dette er med på å sannsynliggjøre at Korsør hørte til kongefamiliens privatgods, og kunne ha vært Ingeborg Plogpenningdatters.

For å komme videre må vi hoppe noen år frem i tid. Dronning Margrete utsteder brev angående forbrutt gods i Ars herred fra Korsør i august 1376.²⁰⁴ Da er allerede Olav Håkonsson valgt til konge av Danmark, og befatter seg med embetsanliggender i Korsør noen dager

---

¹⁹⁸ DD 3 r I. Nr. 281. Tägil 1962: 87-88.

¹⁹⁹ Tägil 1962: 89.

²⁰⁰ DD 3 r I nr. 134.

²⁰¹ DD 3 r I nr. 384.

²⁰² Tägil 1962: 102. Olsen 1981: 33.

²⁰³ KVJ: 108. Diskusjon: Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 130.

²⁰⁴ SDHK: 40706.

senere.²⁰⁵ Dette tyder på at Ars herred hørte til dronning Margretes privatanliggenger og viser at en sontring av patrimonium og embetsgods eksisterte på dronning Margretes tid. Noen år senere er det kong Olav IV som befatter seg med godstransaksjoner i Korsør, noe vi ser av donasjonen av en gård i 1385.²⁰⁶ I andre herreder, hvor vi ganske sikkert vet at eiendommene var en del av dronning Margretes privatgods etter faren, er det imidlertid hun selv som står som øverste myndighet.²⁰⁷ Hadde Korsør og omegn inngått i hennes livgeding, ville det vært hun selv som enke som stod som øverste myndighet. På Korsør satt høvedsmennene Herr Erik Barnumsen i 1364, Jørgen Rud 1369-70, Claus Holsten 1376, Oluf Pant (d. 1397) og herr Oluf Nielsen i 1409.²⁰⁸ Dessuten satt i 1381 Henning Podebusk på slottet, dronning Margretes betrodde mann.²⁰⁹

Ikke navngitt gods ble overdratt til dronning Margrete på et retterting i Slagelse i 1385.²¹⁰ Enten mottar hun det som privatperson eller på vegne av kronen. Om dette er kilden taus. Det synes naturlig at det burde ha vært den nå myndige kong Olav som stod som mottaker av godset om det skjedde på kronens vegne. Allerede i 1376 stod han som utferdiger av brev som gjaldt rikets gods.²¹¹ Det gis ikke flere opplysninger om godset som ble overdratt i 1385, men to navngitte menn er Age Lange Hase og Niels Sonesen av Kordel. Det er interessant at Kordel var en av de eldre bydelene i Kalundborg.²¹² Denne byen hørte under Knut Porses forlening Samsø-Halland, og ble ervervet av kong Valdemar Atterdag i 1341. Han mottok forleningen fra hertuginne Ingebjørg, som imidlertid beholdt Halland som len på livstid.²¹³ Siden en grunn til tingsdommen i 1385 ikke oppgis, og fordi godset synes å bli overlatt direkte til dronning Margrete og ikke til kronen, kan det i hvert fall ikke utelates at dette dreier seg om patrimonium fra Ingebjørg Håkonsdatter og Ingeborg Plogpenningsdatter.

---

²⁰⁵ SDHK: 40701.

²⁰⁶ Bøgh 2003: 252-253.

²⁰⁷ Slik som Ods herred som hun pantsetter til Roskildebispen og innløser igjen 5.11.1382, samt innløsningen av Holbæk og Abrahamstrup i Horns herred, hvor i begge tilfeller rikets rettigheter ikke blir nevnt. I Holbæks tilfelle skal borgen avleveres fra herr Jakob Olufsen til Margrete eller "hendes arvinger". Bøgh 2003: 253.

²⁰⁸ Trap 3 utg. bind II: 605.

²⁰⁹ Bøgh 2003: 253.

²¹⁰ DD 4 r II nr. 637.

²¹¹ DD 4 r I nr. 166. Kong Olavs brev om at gods i Lumsås og Sonnerup tilhører kronen, og ikke grev Jakob av Halland.

²¹² Trap 4 utg. II bind: 428.

²¹³ Ibid.

DISKUSJON

Allerede i 1263 hadde Agnes stiftet Sankt Agnete klosteret i Roskilde og en tid etterpå ble også den eldre søsteren Jutta en av nonnene. Ved å bruke Agnes' privatgods som fundasjonsgods hadde kongemakten slått to fluer i en smekk: De hindret at mer dansk gods kom på fremmede maktens hender og de hadde blidgjort kirken ved å opprette et kloster. Begge søstrene hadde imidlertid forlatt klosteret senest ved årsskiftet 1272/1273. Da bekreftet bisp Jens av Børglum å ha vært til stede da jomfru Agnes, i en alder av 15 år, hadde valgt klosterlivet.²¹⁴

Sofies ekteskapskontrakt må vært avtalt allerede før eller like etter kong Abels død i 1259, mens søsteren Ingeborgs skjebne antakelig var ubestemt. Hun hadde krav på medgift inn i et ekteskap. At kongefamilien vegret seg mot å miste kontroll over mer krongods er forståelig, og forklarer langt på vei opplysningene om nordmennenes håndtering av saken. I 1263 ble det avholdt arveskifte etter Erik Plogpenning i bispesetet i Lund.²¹⁵ Etter nederlaget på Lodhede må det ha vært vesentlig for formynderregjeringen for Kristoffer II å forbedre forholdet til Sverige og Norge ved å skifte arven etter den norske og svenske dronningens far.²¹⁶ Et udatert brev ber den norske kongens fogder i Nørrejylland om å overgi Juttas og Agnes' gods til deres representanter. Dette må som tidligere diskutert vært skrevet i forbindelse med arveskiftet i 1263.²¹⁷ Ingeborg må også ha mottatt sitt eget arvegods, selv om ingen overleverte kilder beskriver et slikt forhold. Konflikter oppstod under Erik Glipping, og det er usikkert om døtrene i det hele tatt fikk hånd om arvegodset. Først i 1282 kom et nytt forlik i kongens håndfestning. Vi får vite at kongen skal gi tilbake urettmessig tilbakeholdt gods.²¹⁸ At det har vært vanskelig for døtrene å få gehør for sine arvekrav ser vi av et brev fra 24. mai 1284. Her ble døtrene tilkjent farsarven i en domsavsigelse i Nyborg.²¹⁹ Brevet røper at arven urettmessig var fratatt døtrene, og det er da selvfølgelig kongehuset som fremdeles ikke har villet gi slipp på det danske arvegodset. Hørby mener at godset etter søstrene ikke kunne ha vært det eneste godset Ingeborg satt med i Danmark, selv om konkrete opplysninger ikke foreligger.²²⁰

Situasjonen blir mer komplisert av søstrene Agnes og Jutta. Mens det vites lite om Jutta, foreligger det mer opplysninger om Agnes sitt patrimonium. Agnes døde barnløs, og arvekravet

---

²¹⁴ DD 2 r II nr. 174.

²¹⁵ DD 2 r I nr. 401.

²¹⁶ Jexlev 2001: 22.

²¹⁷ Se kommentarer tilhørende diplomtet for dateringsavklaring. DD 2 r III nr. 96.

²¹⁸ DD 2 r III nr. 45, paragraf 16.

²¹⁹ DD 2 r III nr. 94.

²²⁰ Hørby 1977: 25.

lå dermed hos dronning Ingeborg av Norges og dronning Sofie av Sveriges familier. Disse må ha delt hennes arvelodd. Når det gjelder den norske siden fikk Håkon V i 1308 gods i Nørrehalland i len mot å avstå sitt mors arvegods i Danmark.²²¹ At dette også måtte ha dreid seg om Agnes' gods ser vi av at han i 1312 godkjenner dennes og Sofies (av Langelands) donasjon av Hesselby til Sorø kloster fra 1286.²²² Sofie av Langeland satt også med arvekrav på gods etter Jutta og Agnes, og som hennes mann Erik av Langeland mottok i 1295.²²³ Jutta døde først av søstrene i 1384, deretter Sofie i 1386, tett fulgt av Ingeborg i 1387. Agnes er død senest i 1395. Det er mulig at Sofie av Langeland var fødd etter den første Sofie, slik at hun ble oppkalt. Arverettigheter kan ha havnet hos Agnes etter at Jutta, Sofie og Ingeborg er døde, selv om de to sistnevntes sønner også hadde rett på morsarv. Dermed er det en mulighet for at arvegodset etter Agnes og Jutta som Sofies ektemann Erik av Langeland fikk tilkjent i 1295 i Hindgavlfreden kan inneholde gods fra Sofie og Ingeborg.²²⁴ I hvert fall godkjenner Håkon V i 1312 sin tante frøken Agnes og Sofies (av Langeland) godsgave til Sorø kloster fra 1286.²²⁵ I 1316 skjøter Sofie av Langeland arvegodset etter Agnes og Jutta til Sankt Agnete klosteret, men får beholde det til sin død i 1325 eller 1326.²²⁶ Vi har sett at Håkon V utøvde rettigheter etter moren i 1312, da Ingebjørg var 11 år gammel. Hun må hatt god kjennskap til farens arvekrav etter moren. Folkungene satt på arvekrav etter Sofie og hennes sønn hertug Erik Valdemarsson fikk løfte om sin mors gods i løfte i forliket i 1308.²²⁷ Den endelige dommen kom imidlertid ikke før i 1327, hvor han ble tildømt mødrene gods. Noe er tydeligvis arv etter Jutta.²²⁸ Deretter møter vi ikke flere dokumenter angående godsarven etter døtrene.

Det er ingen klar forbindelse mellom Ingeborgs arv, hertuginne Ingebjørg og Korsør by og len. Aakjærs notis om at den ukjente lokaliteten i Kong Valdemars jordebok kan dreie seg om Korsør er mer en vag, og kan ikke tillegges avgjørende betydning. Når det gjelder nabosognet Ormslev var dette kongefamiliens patrimonium som ble gitt til grev Niels av Nørrehalland.²²⁹ Grevens etterkommere tilhørte den skånske Galen-slekten, fordi grev Niels' sønn Niels II (o. 1218-1251) ble gift med Cecilie Jensdatter Galen. Det er deres sønndatter Eufemia som drottseten Henning Podebusk gifter seg med.²³⁰ Dette er den samme Henning

---

²²¹ DD 2 r VI nr. 147 og 150. 2 r IV nr. 184.

²²² DD 2 r VI nr. 494.

²²³ DD 2 r IV nr. 184.

²²⁴ DD 2 r IV nr. 184.

²²⁵ DD 2 r VI nr. 494.

²²⁶ DD 2 r VII nr. 343, jfr. Også nr. 308, 309, 345 og 455.

²²⁷ DD 2 r VI nr. 150.

²²⁸ DD 2 r IX nr. 421.

²²⁹ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 132. DBL 1 utg. XII: 202.

²³⁰ Christensen 1963: 653.

Podebusk som sitter på Korsør slott i 1381 og en forbindelse som knytter Korsør nærmere det kongelige privatgodset. Denne familiesammenhengen forklarer også hvorfor Podebusk sitter på Korsør i dronning Margretes tid, både som en svært betrodd mann og en fjern slektning av kongefamilien ved å være inngiftet.

Et vesentlig spørsmål er om Valdemar Atterdag virkelig hadde Korsør slott under kontroll allerede i 1341 og 1342, og om han da la det inn som et forhandlingselement med kong Magnus Eriksson. En lovnad på Korsør slott kunne ha vært en vel så bra fremgangsmåte for å få tilbake adkomsten til slottet for hertuginne Ingebjørg og Magnus Eriksson. Et entydig svar er likevel ikke mulig å gi på dette tidspunktet. I undersøkelsen av Gavnøs fundasjonssituasjon har vi slått fast at dronningen ikke uten videre befattet seg med av krongods som opprinnelig var embetsgods. Hun håndterer øyensynlig gods i Korsør omegn i 1385 som privatperson. En enkeltstående hendelse kan ikke spille en avgjørende rolle i en konklusjon, og heller ikke to eller flere enkelthendelser uten en klar årsakssammenheng. Denne viten er i seg selv verdifull, da man alltid bør forsøke å avkrefte hypoteser, ikke bekrefte dem. Denne undersøkelsen sier seg enig med Bøgh som i sin doktoravhandling konkluderer med at forholdene omkring Korsør by og len er kildemessige tvilsomme, også når det gjelder dronning Margretes underhold. Om Korsør tilhørte dronning Margretes arv utgjorde det neppe en betydelig del av hennes underhold. Kildegrunnlaget peker mot at kongemaktens kontroll over Korsør slott og len på Margretes tid kom fra kong Valdemar Atterdags befatning med det i 1342. Det som kan sies sikkert er at etter den endelige overtagelsen i 1346 har Korsør ligget under krongodset.

Søborg har en innfløkt og til tider vanskelig godshistorie å holde oversikt over. En total rekonstruksjon synes ikke mulig. Vår begrensning er først og fremst kildematerialet, mens fantasien kan være den største fallgruven. Det kan være lett å trekke tråder hvor de ikke finnes, og se sammenhenger som ikke kan kildebelegges. Hypotesen om at Søborg tilhørte dronning Ingeborgs farsarv kan vanskelig bekreftes eller avkreftes. Medgift var den i hvert fall ikke, noe som sees av den danske kongemaktens grep om borgen gjennom siste halvdel av 1200-tallet. Søborg var ingen dårlig kandidat som et arvekrav, og et det norske kongehus nok ikke hadde ringeaktet. Vi skal huske at Magnus Lagabøter må ha hatt kontroll over sin ektemakes underhold, og Søborg lå i en nøkkelposisjon i forhold til Halland. Danske konger og dronninger satt på Søborg i andre halvdel av 1200-tallet og inn i 1300. Dette er likevel ikke god nok grunn til å fastslå at Ingeborg ikke hevdet rettigheter til godset; forholdet mellom Norge og Danmark var langt fra fredelig, og ble neppe bedre av om Ingeborg ble ført bort av nordmennene og inn i ekteskapet uten reell godkjennelse fra Danmark.

Hertuginne Ingebjørg hadde sterk tilknytning til Søborg etter at hennes maktposisjon i Sverige ble svekket i 1320-årene, en tilknytning som ikke uten videre kan forklares gjennom Knut Porses forlening av Samsø-Halland. Hun satt med borgen til Valdemar Atterdag til slutt overtar rettighetene etter en lengre maktkamp. Hennes besittelser av rettigheter i Asminderød sogn og Torup kirke sannsynliggjør at hun satt med privatarv i den nordøstlige delen av Sjælland. Dette kan knytte området til Ingeborg Plogpenningdatter. Søborg var i dronning Margretes besittelse etter kong Valdemar Atterdags død. Hennes godservedelser i herredet før sønnens valg til konge viser hennes sterke tilknytning til området og også muligens at det hørte til hennes farsarv. Det kunne også Søborg ha gjort. Et eventuelt arvekrav på Søborg fra Ingeborg Plogpenningdatters etterkommere samles i dronning Margrete og Håkon VI's sønn Olav Håkonsen, som overtar den danske kronen etter Valdemar Atterdag og er arving til den norske kronen. Dette gav en ekstra tyngde i vektskålen som til slutt tippet den norske tronarvingens vei i kampen om Danmarks trone i 1376.

4. DET OMSTRIDTE SAMSØ-HALLAND

Dette kapitlet skal undersøke sammenhengen mellom de internordiske rikene som oppstod på 1300-tallet og dronning Margretes livgeding. Sentralt står Ingebjørg Håkonsdatters befatning med Samsø-Halland. Denne undersøkelsen setter Samsø-Hallands skiftende tilhørighet inn i en historisk sammenheng, og vil bli behandlet i separate kapitler for å forenkle de to landskapenes til tider innfløkte historie. Lenet Samsø-Halland blir behandlet i begge kapitler. Under Samsø hører også områder i Nord-Sjælland. Halland var til tider delt i en sørlig og nordlig del som ble brukt som separate forleninger. I noen tilfeller opptrer Samsø-Halland i en felles forlening, mens andre ganger blir Samsø benyttet separat i forleninger med for eksempel Sønderjylland.

SAMSØ

Samsø er med i Kong Valdemars jordeboks sysselsinntekter og det er da øyas skyld til kronen som blir oppgitt. Private rettigheter og kongelig gods på øya er inkludert i Øylisten.²³¹ Samsø ble av og til brukt som et fyrstelen til underhold for medlemmer av den danske kongefamilien på 1200-tallet. Valdemar Seiers sønn Knut av Blekinge (1205-1260) hadde i følge Huitfeldt Samsø og Sønderjylland under et grevskap i en lengre tid.²³² Hertugen døde 15. oktober 1260 og hans enke, fru Ingeborg av Kalundborg, satt med lensrettighetene.²³³ Hvor lenge hun beholdt rettighetene vites ikke, men Ingeborg Eriksdatter ble gift med Magnus Lagabøter året etter grev Knuts død. I 1278 ble Samsø og Fehmern lovet i livgeding til Albrecht av Braunschweigs datter Mechtilde. Hun skulle giftes bort til en av Erik Glippings sønner, men han navngis ikke.²³⁴ Det var lensrettighetene som skulle brukes som underhold og disse tallfestes til 600 mark sølv for både Fehmern og Samsø. Ekteskapet mellom Mechtilde og Glippingsønnen ble aldri inngått, men avtalen viser likevel at Ingeborg Plogpenningdatter ikke kan ha fått lensrettighetene til øya som underhold. Disse satt Erik Glipping med i 1278.

Det er et kildeproblem at mange dokumenter kun finnes som avskrift hos tidligere historikere. Huitfeldt oppgir at en Kristoffer hadde Kalundborg grevskap med Halland og Samsø i 1297. Dette må være Kristoffer II (1276- 1332). I 1304 oppgis det at forleningen ble

---

²³¹ KVJ: 95 og 120.

²³² Aakjær 1980: 2 bind, hefte 1: 53.

²³³ DBL 1. utg. IX s. 273.

²³⁴ DD 2 r II nr. 324-326. Trap 3 utg. bind II: 528. Hørby 1977: 32. Note 81.

ledig etter hertug Erik Knutsen av Sønderhalland (d.1304) mens lenet oppgis å tilhøre Erik Menveds bror Kristoffer II (1276- 1332) i 1303. Også i 1307 ble øya forlent sammen med Sønderhalland til Kristoffer II av Erik Menved.²³⁵ En samforlening mellom Kristoffer II og Erik av Sønderhalland kan forklare kildene, selv om et slikt forhold ikke omtales.²³⁶ Det mangler kilder angående Samsø fra det første tiåret på 1300-tallet. Vi står på fastere grunn i 1326 og 1327 da Knut Porse mottar øya i forlening.²³⁷ Etter å ha gjennomgått lensforholdene frem til Knut Porses overtakelse er det på tide å vurdere Samsøs jordegods.

Kanskje fantes et krav fra Ingeborg på rettigheter på jordegods på Samsø fra hennes farmor Berengaria av Portugal (1190-1221). Mye tyder på at Valdemar Seiers dronning hadde øya i sitt underhold.²³⁸ I 1253 ble Samsø pantsatt av kong Kristoffer I til Albrecht av Braunschweig.²³⁹ Albrecht av Braunschweig mottar pantet i stedet for øya Als, som han hadde fått overdratt til eiendom. Om Als noen gang kom til Albrecht vites ikke.²⁴⁰ Det er mulig at pantet var lønn for hjelp til Kristoffer I i et urolig Danmark. Kristoffer som tok tronen etter broren Abel, tilsidesatte rettigheter dennes etterkommere hevdet. Danmark var et valgrike, men det var vanlig at tronfølgen gikk i kongeætten med et fortrinn for eldste ektefødte sønn. Valdemar Abelsen hadde uansett ikke noen mulighet til å hevde et tronkrav etter farens død i 1252. Han satt fengslet hos erkebiskopen i Köln, Konrad von Hochstaden, fra 1250 til 1253.²⁴¹ Vi har altså to situasjoner å forholde oss til: I 1253 pantsettes krongodset på Samsø til Albert av Braunschweig. Kristoffer I satt som konge over Danmark til 1259. Da overtok hans sønn, Erik Glipping. I 1278 loves Samsø i livgeding til den samme familien. Om pantsettelsen av jordegodset på Samsø til Albrecht av Braunschweig fremdeles skulle være gjeldende etter 1259

---

²³⁵ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 53.

For en kildekritisk diskusjon av perioden, og da spesielt Huitfeldt, se Hørby 1977: 18.

²³⁶ Samforlening betydde at to eller flere delte det samme lenet. Salmonsens konversasjonsleksikon: 280. Jens Ulf Jørgensen.

²³⁷ Forleningen ble gjentatt i 1327 uten tjenesteplikt, og inkluderte Kalundborg. DD 2 r IX nr. 420 og 421. Olsen 1981: 28. Tägil 1962: 65, note 4. Foruten øya Samsø hadde også Knut Porse Søborg. DD 2 r X nr. 60, 172, 403.

²³⁸ Samsø ble i 1253 pantsatt av Kristoffer I med både mødrene og kongelig jordegods, noe som må bety privatgods fra mors side og embetsgods. Godset fra morsiden må ha kommet fra moren Berengaria av Portugal som var Erik Plogpenning's mor. Hun var Valdemar Seiers andre hustru. 1980: 2 bind hefte 1: 53. Med henvisning til den Schlesvigske Holstenske Urkrønike 1 nr. 498.

²³⁹ Hans farmor Helene var datter av Valdemar I. Han støttet Kristoffer I og hjalp denne i kampen om å gjenvinne det sønderjyske hertugdømmet. Motstand kom fra kong Abels svogere hertugene Gerhard og Johan av Holstein. Lønnen for hjelp mot disse var øya Als, som ikke ser ut til å ha blitt overdratt, og da pantsettelsen av Samsø og Endelave 21. Oktober 1253. Sistnevnte var garanti for Als. Jeg skal ikke gå nærmere inn på stridigheten omkring det sønderjyske hertugdømmet i denne oppgaven. DBL 1. utg. bind I: 167. DD 2 r I nr. 1253.

²⁴⁰ Hertuginne Sofie av Langeland donerte jordegods til Roskilde Agnete klosteret etter sine søstre Jutta og Agnes i 1316, deriblant gods på Als. Om dette var de samme rettighetene som Kristoffer I hadde lovet hertugen, kan det ha oppstått stridigheter mellom de tre partene; hertugen, kong Kristoffer I og Eriksdøtrene. DD 2 r VII nr. 343 og 345.

²⁴¹ Hørby 1977: 21.

måtte den nye kongen bekrefte pantet overfor panteinnehaveren, i hvert fall den delen som tilhørte embetsgodset. En slik bekreftelse finnes ikke i kildene som er overlevert.

Viktige danske len i middelalderen.
Esben Albrechtsen 1997: *Fellesskabet bliver til 1380-1536*.
s. 119.

Knut Porse skulle i følge den Sjællandske krønike allerede i 1326 ha fått Holbæk med Halland og Samsø i forlening. Også andre brev bekrefter dette.²⁴² Da ble han også hertug, og kunne ekte Ingebjørg Håkonsdatter som satt med krav i både Danmark og Norge.²⁴³ I årene forut for ekteskapet med Porse hadde hertuginnen foretrukket å oppholde seg på Varberg slott i Nørrehalland. Dette slottet var et ledd i hertug Eriks av Södermanlands mellomnordiske rike og Nørrehalland med Varberg var blitt overlatt hertugparet i samforlening med hertug Valdmarr Birgersson i 1310 av Erik Menved. Etter forleningen til Porse er det stille rundt Samsø, og ikke før på 1340-tallet får vi igjen relevante kilder som omtaler øya. Nå møter vi den allerede

²⁴² DD 2 r IX nr. 422 og 423.

²⁴³ Plogpenningdøtrene ble tilkjent arv i Danmark i 1284. DD 2 r III nr. 94. At Ingeborg hadde krav i Norge ser vi av DD 3 r I nr. 203. Abbed Andreas i Lyse kloster får fullmakt til å inndrive hennes fordringer på Henrik, hennes avdøde fogd i Bergen, hos dennes arvinger.

omtalte bekreftelsen på at Porsesønnene har Holbæk som erstatning for Estland. Deres far hadde mottatt Estland i forlening av Kristoffer II i 1329.²⁴⁴ Estland ble solgt av Valdemar Atterdag til den tyske orden samme året som sønnene får Holbæk bekræftet.²⁴⁵ I bekræftelsesdokumentet er det et forhold som stikker seg ut: Knut Porse blir kun benevnt som hertug av Halland selv om han i 1326 også mottok Samsø. Det er ikke en feil fra oversettelsen da det står *Knut Pors ducis Hallandie*. Det er på sin plass å spørre hvor det har blitt av Samsø. En forklaring kan være at Halland var hovedtyngden i forleningen Samsø-Halland, og dermed fikk hovedplass i tittelen. Valdemar Atterdag hadde dessuten begynt å ta tilbake det underholdet hertuginne Ingebjørg og sønnene satt med noen år tidligere.²⁴⁶

Det kan være nyttig å se på hvordan Knut Porses enke titulere seg i perioden etter hans død. Kildene er tause inntil vi kommer til 1340 og 1352. I 1340 fører Ingebjørg Håkonsdatter tittelen hertuginne av Sverige, Halland og Samsø. Hun nevnes som hertuginne av øya så sent som i 1352.²⁴⁷ Dette åpner for interessante tolkninger i forhold til denne undersøkelsens problemstilling. At hertuginnen fremdeles skriver seg til Samsø etter sin ektemanns død, mens den utelukkes i hans titulering etter hans død, kan tyde på at det var hertuginnen som satt på et eget krav på rettigheter til øya. Vi minner om at hertuginnen var Ingeborg Plogpenningdatters barnebarn, og eventuelle rettigheter etter farmoren kunne ha gått til Ingebjørg. Det fantes også andre som kunne kreve disse rettighetene. Ingebjørg Håkonsdatters onkel het Eirik Magnusson og hadde datteren Ingebjørg. Hun var gift med Valdemar Magnusson av Sverige, Erik av Södermanlands bror. De fikk ikke imidlertid barn som levde opp så rettigheter må ha gått tilbake til Ingebjørg Håkonsdatter.

Hertuginnen kunne ha hevdet rettigheter til øya etter sin farmor som ikke var blitt innrømmet før Knut Porses forlening av Samsø-Halland. Kanskje var dette også et moment for ekteskapet med den danske adelsmannen. Hun kan indirekte ha fått et gammelt familiekrav oppfylt mens den danske kronen slipper å innrømme åpenlyst å ha tilbakeholdt hennes rettmessige arv. Dette ville også ha sikret norsk og svensk velvillighet, noe som kong Valdemar Eriksen og hans formynder Gerhard III av Holstein nok hadde satt pris på.

Etter hertuginne Ingebjørgs død i 1364 må forleningen Samsø ha gått tilbake til kongedømmet eller videre til hennes arvinger.²⁴⁸ Hennes sønner med Knut Porse døde i

---

²⁴⁴ DD 2 r X nr. 171.

²⁴⁵ Estlandssalg: DD 3 r II nr. 273. Forlening av Holbæk: DD 3 r II nr. 268.

²⁴⁶ Søndrehalland, Bjære og Norra Åsbo i Skåne ble solgt av Valdemar Atterdag til kong Magnus Erikson av Norge og Sverige i 1343. DD 3 r I nr. 131. Tägil 1962: 53.

²⁴⁷ DD 3 r I nr. 7 og 195. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 53.

²⁴⁸ Når det gjelder Halland ble Varberg med Nørrehalland anerkjent å tilhøre Valdemar Atterdag i 1366 i det som har blitt kjent som Ålholmtraktaten. DD 3 r VII: nr. 407. Se også Bøgh 2003: 24-25.

svartedauen, mens Magnus Eriksson døde i 1374. De rettigheter hun satt med når det gjaldt Samsø kunne da i teorien ha gått videre til sønnesønnen kong Håkon VI senest i 1374. Samsø var pantsatt til Aarhus domkirke under Valdemar Atterdag fra et ukjent tidspunkt, og dronning Margrete innløste den i 1407 fra Biskop Bo.²⁴⁹ Dette tyder på at senest ved hertuginnens død har Samsø blitt innlemmet i det danske krongodset.

Anders Bøghs funn vedrørende Margretes underhold er betydningsfull.²⁵⁰ Han sannsynliggjør at dronning Margrete har sittet med Halland og gods i Nord-Sjælland etter sin fars død.²⁵¹ Hun fikk Kalundborg len etter sin far, i det hun mottar regnskap av Jakob Olufsen (Lunge) for forvaltningen av lenet den 8.12.1376.²⁵² I tillegg til Ars herred har Kalundborg omfattet kanskje omfattet nettopp Samsø, Ods, Skippinge og muligens Løve og Tuse herreder. Hertuginne Ingebjørg dør ca. 1360 og senest 1364.²⁵³ Margrete blir gift i 1361. Dermed kan Samsø ha vært hennes medgift inn i ekteskapet med Håkon VI. Like etter farens død befatter hun seg også med gods i Halland. Dermed sitter Margrete på et geografisk område som blant annet tilsvarer Knut Porses Samsø-Halland samt det mellomnordiske riket etter Erik av Södermanland.

---

²⁴⁹ Trap 4 utg. II: 574.

²⁵⁰ Bøgh 2003: 253.

²⁵¹ Hun må ha fått overlatt Ars herred fra sin far, noe som synliggjøres da hun 10.22.1374 overlot gods i Ubby til bisp Peder Jensen (Lodehat), "efter vor elskede faders død". I dette herredet lå også godset Røssnes, som er listet som privatgods i KVJ. Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 145 og 303. Bøgh 2003: 249.

²⁵² Bøgh 2003: 251. Imsen 2005: 205.

²⁵³ Hennes død blir satt til omtrent 1360-1361, og senest i 1364. Blom 1981: 451.

HALLAND

Vi vet at Margrete i 1396 kontrollerte et område som var nesten identisk med Erik av Södermanlands mellomnordiske rike. Dette området hadde, med små endringer, blitt brukt som underhold for dronning Blanca (d. 1363) og deretter dronning Margrete.²⁵⁴ Ved Blancas død overtok dronning Margrete hennes morgengavelen som bestod av Båhuslen, Borgarsysla, Lödöse fogderi, Linholm, Hisingen, Värmland og Dalsland. Ved å kontrollere Knut Porses tidligere forlening satt dronning Margrete på et stort territorium allerede i 1376.²⁵⁵ I tillegg utvidet hun dette internordiske riket med mesteparten av Västergötaland ved valget av Erik av Pommern til svensk konge.²⁵⁶ Hertuginne Ingebjørg, Håkon VIs farmor og Erik Plogpenningens oldebarn, er et viktig mellomledd. En vurdering av Hallands historiske rolle i de internordiske territoriene vil øke vår forståelse for dronning Margretes maktgrunnlag etter Valdemar Atterdags død og sette fokus på hennes økonomiske fundament i 1376 og årene fremover. Det vil også være oppklarende i opptakten til Olavs valg til dansk konge i 1376.

Halland var en av de mest tungtveiende brikkene i spillet om maktbalansen i Norden. Ved å kontrollere Halland kunne man dra nytte av den økende handelssjøfarten til og fra Østersjøen. Danmark hadde lenge hatt sterke interesser i Halland. I kong Valdemars Jordebok nevnes utstrakt embetsgods her.²⁵⁷ En egen Hallandsliste i jordeboken øker forståelsen for de inntektene herredene her gav til kongen.²⁵⁸

Håkon Vs svigersønn hertug Erik Södermanland stod sammen med sin bror Valdemar ofte i opposisjon til kong Birger av Sverige (1280-1321).²⁵⁹ Hertug Erik ble forlovet med Ingebjørg Håkonsdatter i 1302 og endelig gift etter mye politisk manøvrering i 1312.²⁶⁰ Som medgift skulle den norske kongsdatteren ha Kongshelle og deler av Båhuslen, noe enkelte historikere har valgt å se som en motvekt mot dansk innflytelse i Norden.²⁶¹ At kongsdatteren fikk disse områdene i medgift må ha vært gunstig for hertug Eriks ambisjoner om et større sammenhengende rike.

---

²⁵⁴ Imsen 2005: 204.

²⁵⁵ Haug 2000: 129.

²⁵⁶ Imsen 2005: 205. Bøgh 2003: 251.

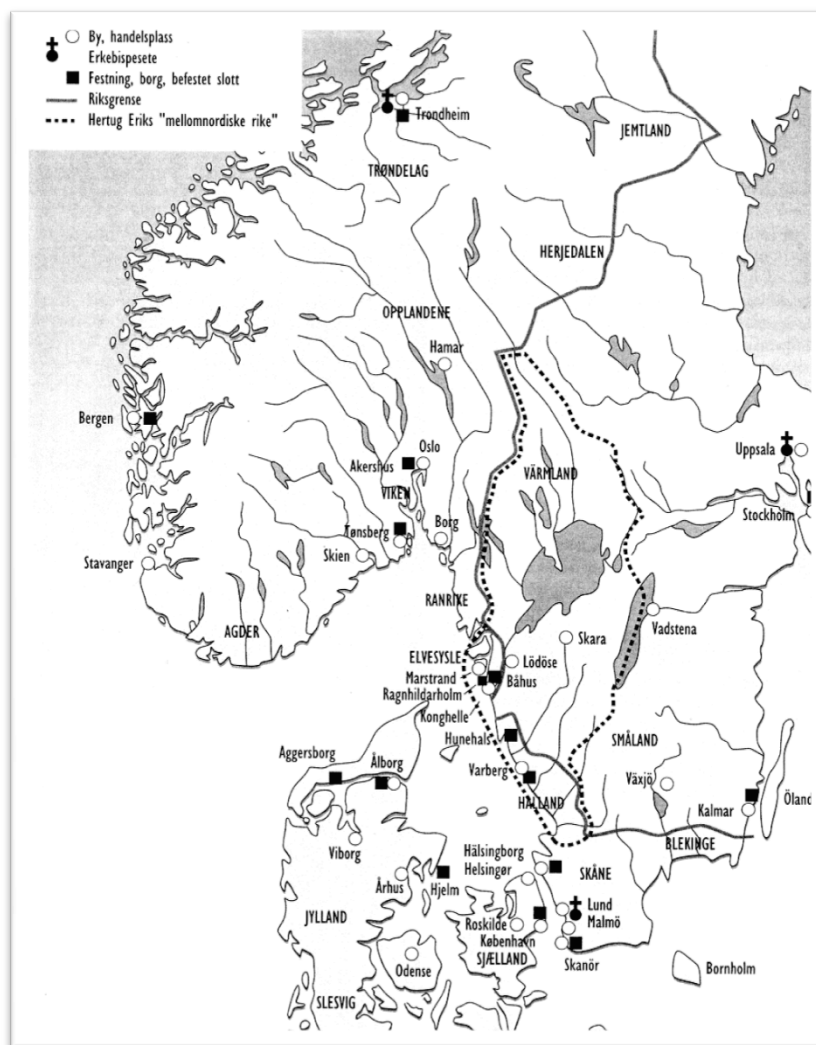
²⁵⁷ KVJ: 119. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 211.

²⁵⁸ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 236.

²⁵⁹ Se Jerker Rosén 1939: *Striden mellan Birger Magnusson och hans broder*. Lund.

²⁶⁰ Rosén 1939: 212.

²⁶¹ Helle 1995: 216.

Det mellomnordiske riket samlet av hertug Erik av Södermanland.
Under kirke og kongemakt 1130-1350 s. 218
Red. Knut Helle (2005)

Hertug Erik var innblandet i det skandinaviske maktspeilet på flere plan. I 1302 støttet han de danske fredløse som var blitt dømt in absentia for drapet på Erik Glipping. Grev Jakob av Nørrejylland var en av dem.²⁶² I dette anliggendet fungerte hertugen som representant for sin bror, kong Birger.²⁶³ Fra norsk hold er det hevdet at disse to hendelsene, ekteskapskontrakten med Ingebjørg og støtten til de fredløse, utgjorde et motsvar på en dansk-svensk dobbelforbindelse: Ingeborg av Sverige (ca.1277-1319) ble gift med Erik Menved (1274-1319) i 1296, og Margrete Eriksdatter av Danmark (1277-1341) med kong Birger i 1298.

²⁶² Tippetebarn av kong Valdemar Seier. Hans farfar var grev Niels, uekte sønn av kong Valdemar, som ble forlent med Halland i 1216. Jakob fikk Nørrejylland i 1283. Året etter ble Erik Knutsen, et annet medlem av kongehuset, hertug over Søndrejylland. *ÆA* V:1: 582.

²⁶³ DD 2 r V nr. 219 og 220. Låsebrev var kongebrev vedrørende eiendomstvister som verserte for en domstol. P. J. Jørgensen 1940: 518 f.

Håkon V forlente hertug Erik med borgen Ragnhildarholm og det viktige grenseområdet Elvesysla i 1304. Grev Jakob av Nørrehalland avstod sitt grevskap til den norske kongen 8. mars 1305 etter å ha blitt angrepet av danske styrker.²⁶⁴ Erik Menved må ha utøvet betydelig myndighet i grev Jakobs Nørrehalland allerede i begynnelsen av 1300 da han utstedte låsebrev til presten Knud på gods i Halland som han hadde beslaglagt etter den fredløse Sevid Ribbing i 1302.²⁶⁵ Hallandske slott ble da også beleiret om vinteren i 1304 av Erik Menved.²⁶⁶ Ifølge kilden kom avståelsen som en godtgjørelse for de store anstrengelsene og utgiftene som nordmennene hadde bistått greven med, blant annet ved å bygge borgene Hunehals og Varberg i Halland, senere hertuginne Ingebjørgs faste tilholdssted.

Det er tydelig at hertug Erik kunne det å spille ut sine politiske kort: Håkon V gir de to hallandske festningene videre til ham, og i 1306 ble også hertugen satt som lensmann over Nørrehalland av Erik Menved.²⁶⁷ Brødrene Erik og Valdemar hadde anerkjent valget av nevøen Magnus Birgersson til svensk konge i 1305,²⁶⁸ men satt i en nøkkelposisjoner de ikke lett gav fra seg. I 1306 overfalt de Birger i det som er blitt kalt Håntunaleken. En fredsavtale mellom brødrene kom ikke i stand før i 1310.²⁶⁹

I 1307 lovte hertugene Erik og Valdemar også å hjelpe hertug Kristoffer II av Halland og Samsø med å erobre Danmark.²⁷⁰ Det må ha vært Sønderhalland Kristoffer II hadde i forlening, siden hertug Erik hadde mottatt Nørrehalland i len av Kong Håkon V i 1304 og også av Erik Menved i 1306. Den norske kongen ville også ha garantier for hertug Eriks troskap, og krevde Varberg slott utlevert før hertugen kunne feire bryllup med Ingebjørg.

I 1308 ble det inngått en fredsavtale mellom Erik Menved og Håkon V i København. Norskekongen skulle gå bort fra ekteskapsplanene for datteren Ingebjørg med hertug Erik. I stedet skulle hun giftes med kong Birgers sønn Magnus, men kun hvis kong Håkon ikke fikk en legitim sønn. Det mest interessante for min overordnende problemstilling er at kong Håkon skulle overlate sin morsarv i Danmark, altså godsbesittelser, til Erik Menved, mot å få det ettertraktede Nørrehalland til eiendom og Sønderhalland i forlening.²⁷¹ Dette var store innrømmelser fra Danmarks side. At Nørrehalland allerede var blitt lovet til de svenske hertugene spilte tydeligvis liten rolle.²⁷² Dette viser imidlertid at før 1308 var ennå ikke

---

²⁶⁴ DD 2 r V nr. 356.

²⁶⁵ DD 2 r V nr. 209.

²⁶⁶ *Annales Danici medii ævi*. Jørgensen 1920. Lundeårbogen 1304: 129.

²⁶⁷ Helle 2005: 218.

²⁶⁸ DD 2 r V nr. 388.

²⁶⁹ DD 2 r VI nr. 288.

²⁷⁰ DD 2 r VI nr. 62.

²⁷¹ DD 2 r VI nr. 150.

²⁷² Hørby 1977: 127.

privatarven som Håkon V fikk tilkjent i Hindgavlfreden i 1295 blitt utlevert.²⁷³ Erik Valdemarsen, sønn av kong Valdemar Birgersson av Sverige og Sofie Plogpenningdatter, skulle også få utlevert sin morsarv i Københavnavtalen. Det kan ikke ha skjedd siden Erik som tidligere nevnt fikk nok en lovnad på godset i 1327.²⁷⁴

I 1309 ble Københavnavtalen ratifisert med det resultat at Erik Menved skulle utlevere alle dokumenter og brev som fantes vedrørende kong Håkons morsarv og straks overlate de gjeldende gods i Danmark til fri disposisjon.²⁷⁵ Hertug Erik skulle gifte seg med Erik Menveds søsterdatter Sofie av Werle.²⁷⁶ Den samme dag utstedte for øvrig kong Birger av Sverige et gjeldsbrev på 10000 mark rent sølv til Erik Menved, som han skulle innløse innen Mikkelsdag 1313.²⁷⁷ Tre uker senere settes morgengaveavtalen opp mellom hertugen og Sofie, med klausulen om at om han dør før henne må hun forlate kongeriket. Hans etterkommere skal gi henne 2000 mark sølv før hun avstår sitt livgeding.²⁷⁸ Det er mulig at denne litt spesielle klausulen henspeiler på situasjonen som oppstod med Plogpenningdøtrene og striden som stod om deres godsarv. Ved å kreve at Sofie av Werle måtte vende hjem om hennes ektemann døde før henne hadde man fastsatt klare rammer rundt giftermålet. Det skulle dessuten betales underhold i form av rede penger og ikke jordegods eller forlening. I kilden står det at man ikke har kunnet overholde avtalen fordi "wi effter guds low icke maatte tage hende".²⁷⁹ Antakelig står dette fordi hertug Erik allerede var trolovet med Ingebjørg Håkonsdatter og fordi det var sterke restriksjoner fra kirkens side å bryte en trolovelse. Traktaten ble uansett ikke ført ut i livet i det den politiske retningen igjen snudde.

I 1310 ble Halland offisielt overført til de svenske hertugene i det som er blitt kjent som Helsingborgtraktaten. Halland skulle være et arvelen under den danske kongen for de to hertugbrødrene i samforlening.²⁸⁰ Kong Håkons morsarv i Danmark ble aldri utlevert og Helsingborgtraktaten kan sees som en endelig godkjennelse av hertug Erik og hertug Valdemars besittelse av Nørrehalland. Det er på denne bakgrunn hertug Eriks ekteskap med Ingebjørg Håkonsdatter må forstås. Ekteskapet med hertugen brakte Nørrehalland inn i det norske kongehuset, og hun satt fremdeles med hans besittelser fra det mellomnordiske riket

---

²⁷³ DD 2 r IV nr. 184.

²⁷⁴ DD 2 r IX nr. 421.

²⁷⁵ Hørby 1977: 111.

²⁷⁶ DD 2 r VI nr. 282.

²⁷⁷ DD 2 r VI nr. 285.

²⁷⁸ DD 2 r VI nr. 297.

²⁷⁹ DD 2 r VII nr. 52.

²⁸⁰ DD 2 r VI nr. 280 og 281. Hørby 1977: 121.

etter hans død i 1318.²⁸¹

1346 var som tidligere gjennomgått året da hertuginne Ingebjørg og hennes sønner for alvor tapte rettigheter i Danmark til Valdemar Atterdag.²⁸² Det opplyses at hertugdømmet Holbæk og Samsø skulle være erstatning til Porsesønnene for tapet av Estland. Det som er interessant er Halland ikke er tatt med i bekreftelsen. Dette kan tyde på at det var hertuginne Ingebjørg som satt med Halland etter ektemannen, mens sønnene hadde de skånske herredene og Estland. Sønnene hadde arvet rettighetene til Estland fra faren, noe som kommer frem i en vidisse i 1348. Etter krav fra det Estlandske ridderskapet utførte Magnus Eriksson en vidisse hvor får vi vite at bestemte arveregler skulle gjelde for Estland.²⁸³ Dette var regler som stod i den opprinnelige forleningen fra Kristoffer II og som også gjaldt for resten av hertugdømmet.²⁸⁴ Arvebestemmelsene slo fast at mindreårige arvinger skulle ha sin nærmeste slektning som forvalter. Det vil si at hertuginne Ingebjørg måtte ha sittet med Estland på vegne av sine sønner fra 1330 og kontrollerte dermed et imponerende territorium i 1330-årene frem til 1346.²⁸⁵ Etter salget av Søndrehalland i 1343 og Estland i 1346 har hertuginnen fremdeles Nørrehalland. Hun har som vi har sett sannsynligvis også Samsø som underhold til sin død.²⁸⁶ I tillegg har hun hatt kontroll over Kalundborg som var en betydelig del av dronning Margretes underhold like etter farens død i 1376. Knut Porse måtte ha fått kontroll over borgen i forleningen fra Kristoffer II av 1327, under grevskapet Kalundborg, og i forbindelse med Samsø-Halland. Hertug Ingebjørg forsøkte å holde på borgen, men måtte finne seg i å bli beleiret av Valdemar Atterdag i 1341.²⁸⁷ I et forlik avstår hun Kalundborg mot å beholde Nørrehalland som len på livstid.²⁸⁸ Et år etter utsteder da også kong Valdemar brev fra slottet i Kalundborg.²⁸⁹

Hertuginne Ingebjørg dør senest ca 1360 og senest i 1364 slik at hennes rettigheter i Nørrehalland må ha gått tilbake til kronen senest på dette tidspunktet. I 1357 får Erik Magnusson, som var konge i Sverige sammen med sin far Magnus Eriksson, Søndrehalland i forliket med sin far. Han dør i 1359 og Søndrehalland må ha gått tilbake til Magnus Eriksson. I årsskiftet 1363/1364 ble Magnus fordrevet fra det meste av Sverige og erstattet med hertug

---

²⁸¹ Knut Porse ble forlent med herredene Norra Åsbo og Bjäre i 1328. DD 2 r X nr. 46. Ridderen Eggert Brockdorf hadde de skånske herredene Norra Åsbo og Bjäre som pantelen under hertuginnen i begynnelsen av 1330-årene. DD 2 r X nr. 403, jmf nr. 402. Tägil 1962: 18. Note 54.

²⁸² Avståelse av Estland 1346: DD 3 r II nr. 268. Bekreftelse av Samsø og Holbæk: DD 3 r III nr. 267.

²⁸³ DD 2 r X nr. 152, SDHK 5621.

²⁸⁴ DD 2 r X nr. 171.

²⁸⁵ Tägil 1962: 129-130.

²⁸⁶ Dette sees blant annet av hennes godsoverdragelser i Hambrö og Faurås i Nørrehalland til nonneklosteret i Skänninge. Dette godset makeskiftes med annet gods av kong Magnus av Norge i 1357. DD 3 r V nr. 34.

²⁸⁷ Valdemar Atterdag befinner seg 25. august 1341 i leiren utenfor Kalundborg. DD 3 r I nr. 193.

²⁸⁸ Trap 3 utg. II: 393 og 394. DD 3 r I nr. 195.

²⁸⁹ DD 3 r I nr. 246.

Albrecht av Mecklenburg. Dette affiserte likevel ikke dronning Margretes overtakelse av sentrale områder i livgeding i Norge og Sverige i 1361. Ved Olavs kongevalg i 1376 fikk mottok hun også bekræftelse på Nørrehalland med Varberg som en del av sitt underhold.²⁹⁰ En omdisponering av hennes medgift til å inkludere Halland hadde blitt foretatt etter at Valdemar Atterdag hadde oppnådd anerkjennelse av besittelsen av Nørrehalland med Varberg i 1366, og muligens Søndrehalland, i det som har blitt kjent som Ålholmstraktaten. Disse områdene hadde han mest muligens blitt overlatt av Håkon VI.²⁹¹ Den andre parten i Ålholm var hertug Albrecht II av Mecklenburg og hans sønner Henrik og Magnus som hadde gjort sitt inntog på den svenske tronen.

Dronning Margrete fortsatte å styrke sitt underhold også senere i perioden. I 1402 kjøpte hun godset Fiholm i Jäders sogn for 400 svenske mark. Selger var Ermegård som var enke etter Erik Valdemarsen.²⁹² Erik Valdemarsen, ofte kalt den yngre, blir nevnt i den svenske drosten Bo Jonssons testamente, og var oldebarn av kong Valdemar Birgersson og Sofie Plogpenningdatter.²⁹³ Fiholm blir nevnt for første gang kildene i 1275 da kong Valdemar Birgersson utstedte et gavebrev her.²⁹⁴ I kjøpsdokumentet opplyses det at det er Ermegårds morgengavegods som selges og at det ligger i Öster-Rekarne herred. Dette ligger i Södermanland og det var også til her hertug Erik av Södermanland hadde tilhørighet. Denne ervervelsen er ikke med på Henrik Lerdam sin liste over godservervelser i *Kongen og tinget* (2001) da den ikke var en del av rettertingsprosessene.

DISKUSJON

Samsøs tilhørighet har vært skiftende fra midten av 1200-tallet og frem til 1374. Den har vært i dronning Berengaria av Portugals livgeding som morgengavelen og muligens med rettigheter til privatgods. Lenet ble også brukt som underhold til Valdemar Seiers ekte og uekte barn. Den har inngått i forleninger til betydningsfulle personer nær kongemakten i siste halvdel av 1200- og første halvdel av 1300-tallet.

Ingeborg Plogpenningdatter kan ha hatt krav her som muligens aldri ble realisert. Det kan selvsagt ha dreiet seg om krav på privatgods, men også som en del av livgedinget. Selv om

---

²⁹⁰ Imsen 2005: 67.

²⁹¹ Bøgh 2003: 24. Note 2.

²⁹² SDHK 15830.

²⁹³ Engström 1935: 6. Fotnote 22. SBL XIII: 306. Jerker Rosén.

²⁹⁴ SDHK 973.

det kunne være vanskelig å få gjennomslag overfor Danmark fra nordmennenes side kan de ha prøvd å kreve Samsø som medgift. Dette blir likevel ikke mer enn spekulasjoner.

Ingeborg Plogpenningdatters sønn fikk i 1295 innrømmet rettigheter av Erik Menved med Hindgavlfreden. Selv om jordegodset på selve øya Samsø var bortpantet til hertug Albrecht av Braunschweig i siste halvdel av 1200-tallet, kan Ingeborg fremdeles ha hevdet en rett til jordegods. Det er likevel stille i kildene når det gjelder jordegods på Samsø etter pantsettelsen av øya til Albrecht av Braunschweig. Vi må nøye oss med å fastslå at rettigheter til patrimonium på Samsø nok har gått tilbake til krongodset på et ukjent tidspunkt, men før Valdemar Atterdags død i 1375. I 1369-1371 sitter i hvert fall høvedsmannen og ridderen Henrik von der Osten på borgen Vesborg, vel da som kongens mann. Han var med i forhandlingene med hansaen etter freden i Stralsund.²⁹⁵

Det har blitt funnet svake indisier på at Ingebjørg Håkonsdatter satt med egne rettigheter til Samsø, basert på tituleringen av hennes avdøde ektemann Knut Porse. De kildene vi har til rådighet sammen med de sammenhengene disse skaper på tvers av landegrenser og politiske allianser, peker mot at lensrettighetene til Samsø gikk tilbake til kronen senest ved hertuginne Ingebjørgs død. Det er mulig at Samsø var blitt inkludert i Margretes livgeding allerede i 1363 slik søsteren Ingeborg også hadde fått medgift.²⁹⁶

Halland var et viktig landskap i Norden gjennom den siste halvdel av 1200-tallet. Nørrehalland med borgen Varberg var Ingebjørg Håkonsdatters hovedsete fra ektemannens forlening av landskapet i 1310. Hun beholdt forleningen etter sin manns død i 1318 på vegne av sin umyndige sønn. De viktige borgene Axvall i Västergötaland, som var hennes morgengave, og Hunehals i Nørrehalland ble unntatt hennes kontroll etter det svenske riksrådets misnøye i 1326.²⁹⁷ Varberg og Nørrehalland var under dansk lensoverhøyhet og måtte ha fortsatt å være i hennes besittelse i henhold til forleningen fra Erik Menved i 1310. Også Båhus og Elvesysla fikk hun beholde. Hennes andre ektemann Knut Porse mottok forleningen Halland, Samsø og Holbæk i 1326. Dermed kan det se ut som om hertugparet satt på et komplett Halland i forlening som de første siden Valdemar Seiers uekte sønn Niels mottok forleningen Halland i 1216. Hun titulerer seg heller ikke som hertuginne av Halland før etter ekteskapet med Knut Porse.²⁹⁸ I de neste årene må hun ha vært en mektig kvinne med kontroll over Samsø-Halland, Holbæk, Kalundborg og ikke minst Estland. Dette skulle likevel ikke vare.

---

²⁹⁵ DD 3 r VIII: 489.

²⁹⁶ Bøgh 2003: 27. Note 8.

²⁹⁷ SDHK: 3389.

²⁹⁸ I 1320 og 1322 er hun fremdeles "bare" hertuginne av Sverige. DD 2 r VIII: 259 og 425.

Etter salget av Estland, de skånske herredene og Sønderhalland må Ingebjørg Håkonsdatter kun ha hatt Nørrehalland og Samsø i sin besittelse ved sin død, selv om tittelen hennes i de siste årene fremdeles var hertuginne av Samsø og Halland. Ifølge den tidligere nevnte vidissen fra Magnus Eriksson i 1348 skulle hertugdømmet Halland-Samsø være arvelig slik forleningen av Estland var det. Om denne bestemmelsen ble fulgt betydde det at kong Magnus først ved å kjøpe Sønderhalland i 1341 for så å arve lenet Nørrehalland etter sin mor satt med et betydelig område. I tillegg til dette området rådde han også gjennom sin hustru dronning Blancas morgengavelen over hele det mellomnordiske riket etter hertug Erik. Sønnen Erik overtar Sønderhalland, men dør i 1359. Dette sammen med Nørrehalland må imidlertid ha gått over til Valdemar Atterdag da det anerkjennes i 1366 av Albrecht av Mecklenburg i Ålborg-traktaten. Dermed var Halland, for første gang på nesten hundre år igjen på den danske kongemaktens hender. I hvert fall er det i 1365 Valdemar Atterdag synes så sette strek for sin samling av riket. Da har han brukt 25 år på å ”atter at bringe riget og alle de lande, som hører dertil .... i vår hånd.”²⁹⁹ Dronning Margrete både pantsatte og forlente forbrutt gods i Kungsbacka og det nordlige Halland i 1381.³⁰⁰ Anders Bøgh trekker konklusjonen at hun må ha fått Halland etter sin far som en del av sitt livgeding, noe denne undersøkelsen støtter. Kronens rettigheter blir heller ikke omtalt ved innløsingen av Holbæk i 1375 og 1377 noe som tyder på at det også er en del av hennes underhold.³⁰¹ Etter at Valdemar Atterdag hadde samlet Halland under den danske kronen har Margrete sittet med hele hertugdømmet Samsø-Halland og Holbæk som livgeding i 1376. I tillegg kontrollerte hun sentrale grenseområder mellom Sverige og Norge.³⁰² Viktig var det også at disse områdene var bundet sammen av Kattegat.

Denne samlede vurderingen av de historiske forutsetningene som lå til grunn for dronning Margretes livgeding er vesentlig for forståelsen av hennes posisjon i 1376. Hun rådet over et større livgeding av norske, svenske og danske landområder enn noen nordisk dronning før henne.

---

²⁹⁹ Bøgh 2003: 14. Note 1.

³⁰⁰ Hun bortforleener forbrutt gods i Halland 28. 07. 1381 og pantsetter en del av Kungsbacka i det nordlige Halland i 1381. Bøgh 2003: 252.

³⁰¹ Ibid: 253.

³⁰² Regesta Norvegica VIII 1370-1390: nr. 1524. Duggan 2002: 61.

5. DRONNING MARGRETES GODSERVERVELSER

I dette kapitlet skal det undersøkes om Valdemar Seiers patrimonium har funnet veien inn i det danske krongodset på dronning Margretes tid. Undersøkelsen fokuserer på Sjælland. Her lå deler av hennes livgeding og her fantes også rettigheter hun hadde arvet fra Valdemar Atterdag som sannsynliggjort av Anders Bøgh.³⁰³ Dette var Kalundborg len og hørte under hertugdømmet Samsø. Samsø er utførlig behandlet tidligere i undersøkelsen, og vil ikke bli vektlagt i dette kapitlet. Løve er av og til inkludert i Kalundborg len og er derfor inkludert også i dette arbeidet. Dronningen utførte kun en ervervelse i Tuse herred i forbindelse med ervervelsen av et gods kompleks beliggende i et annet herred. Derfor vil Tuse bli kommentert i den forbindelse. Holbæk skal ikke vurderes i dette arbeidet på grunn av undersøkelsens begrensede omfang. Noe skal man også spare til senere anledninger.

I tillegg vil herredene Slagelse, Flakkebjerg og Bårse vurderes. I Slagelse er store deler av Valdemar Seiers patrimonium identifisert i Kong Valdemars jordebok, mens i Flakkebjerg og Bårse finnes gods som har tilhørt Erik Plogpenningss patrimonium. Disse forholdene gir oss et sammenligningsgrunnlag for dronning Margretes befatning med gods i herredene.

Freden i Stralsund i 1370 hadde gjort sitt til å svekke kongemakten. Hansaen hadde oppnådd en klausul om å bli tatt med på råd ved valg av ny dansk konge. De kom ikke til å delta formelt i valget, men valget av Olav Håkonsson kom etter at norske privilegiefornyelser til de tyske kjøpmennene ble garantert av hans far, Håkon VI. Herredene Holbo, Strø, Horns og Ods i Nordsjælland var pantsatt. Valdemar Atterdag reiste seg likevel raskt etter nederlaget. Etter hans død videreførte dronning Margrete godspolitikken med utstrakte ervervelser over hele Danmark, og spesielt på Sjælland. Tradisjonelt har man sett hennes godspolitikk i lys av de viktige forordningene som ble vedtatt i 1396. Erik av Pommern var blitt myndig og ble offisielt hyllet til konge på Viborg landsting i januar og i Skara i begynnelsen av juni. I Norge var han blitt akseptert som konge allerede i 1389. Kongemakten var blitt kraftig styrket av forordningen av 24. januar 1396 og Nyköping recess fra 20. september. I begge tilfeller ble det vedtatt at alt krongods som hadde gått ut av kronens hender siden 1368 i Danmark og 1363 i Sverige skulle reduseres.³⁰⁴

Min hypotese er at noen av godservedelsene gjaldt krongods som går lengre bak i tid enn de nevnte forordningene. Undersøkelsen vil vurdere dronning Margretes godservedelser

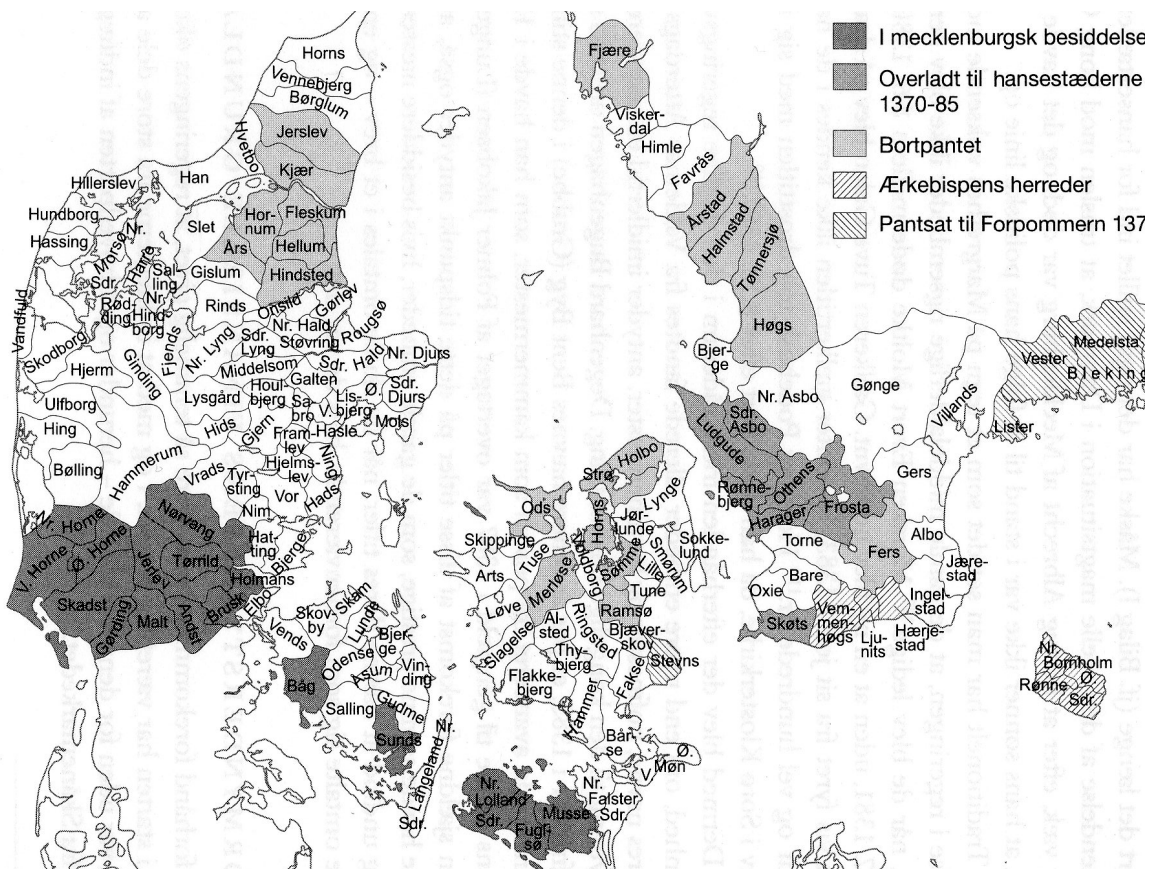
---

³⁰³ Bøgh 2003: 252.

³⁰⁴ Haug 2000: 206-207.

og avklare sammenhenger med Valdemar Seiers patrimonium. I dette ligger at også Erik Plogpenning's patrimonium blir belyst. Det belyser også det området hun muligens satt med i livgeding. Dette kapitlets undersøkelse vil dermed nyansere dronning Margretes godspolitikk og klargjøre hennes politiske så vel som økonomiske grunnlag. Godservervelsene som skal undersøkes finnes i hovedsak i Henrik Lerdams oversikt over godservervelser mellom 1375 og 1412.³⁰⁵ I de tilfeller hvor omtalte godservervelser ikke står på denne listen er dette spesifisert i fotnoter.

Illustrasjon over danske herreder på dronning Margretes tid.
Anders Bøgh. (2003): *Sejeren i Kvindens hånd. Kampen om magten i Norden ca. 1365-89.*
Side 256.

³⁰⁵ Lerdam 2001: 314-320.

NORD SJÆLLAND

ARS HERRED

Herred	Ervervet gods	Type	Patrimonium i KVJ	Kjent Plogpenning arv	Embetsgods i KVJ
Ars	Melby 1387	Bekreftelse på tidligere pant fra Valdemar Atterdag.	Røssnes sogn Angsøtorp Kalundborg Viskinge by og sogn	Ingen	Røssnes Angsøtorp
	Rørby 1396	Skjøtebrev fra enke	Løgtved by i Viskinge sogn Rugtved by i Viskinge sogn		

Det fremgår i et dokument fra 1375 at rettighetene til Ars var arv til Margrete fra Valdemar Atterdag og inngikk i hennes underhold. Herredet lå under Kalundborg len som i en tid var forlent til Jakob Olufsen Lunge.³⁰⁶ Hun mottok lensregnskap fra ham i 1376, og det må da være et regnskapslen han besitter.

I Ars herred blir Røssnes sogn omtalt som patrimonium og tilhørende embetsgodset i 1231.³⁰⁷ Det er imidlertid mulig at det kan være en feil i nedtegnelsen, da Røhsnæs også kan ha vært ment som Røthsnæs.³⁰⁸ Av Kalundborg lens jordebøker fra 1578-80, 1602 og 1608 fremgår det at det lå mye krongods i Røssnes sogn også nesten to hundre år etter dronning Margretes tid.³⁰⁹ Ingen av dronning Margretes ervervelser i Ars herred lå i dette sognet.

Kong Valdemars jordebok regner også Angsøtorp som blir omtalt som *villa*, til patrimoniet.³¹⁰ Det var her Valdemar Seiers sønn Valdemar den Unge (1209-1231) ble drept i en jaktulykke i 1231. I dag ligger sognet i Skippinge herred, men tilhørte på slutten av 1300-tallet fremdeles Ars. Godset blir nevnt som kongelig jaktgård på slutten av middelalderen, og det er ikke noe som tyder på at godset har vært ute av kronens kontroll siden 1231. Angsøtorp er også med på Kongelevlisten, men Aakjær poengterer at en kongsgård med samme navn lå i Halland. Dette uklare forholdet kan selvsagt forklares med at dels kongen, dels kongedømmet

³⁰⁶ For informasjon om Jakob Olufsen Lunge se Ulsig 1968: 70.

³⁰⁷ Kongelevlisten i KVJ: 117. Hovedstykket: 109.

³⁰⁸ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 203.

³⁰⁹ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 145.

³¹⁰ Opprinnelig kilde: KVJ 19. Oversettelse KVJ: 109. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 203.

hadde gods i landsbyen.³¹¹ Dronning Margrete befatter seg ikke med gods i Angsøtorp, og fraværet i kildene tyder på at landsbyen fremdeles lå under krongodset.

Fru Elene fikk gården Nystrup i Raklev sogn i 1376, og det er fra Margretes underholdsområde denne gården kommer og da formodentlig hennes patrimonium. Denne avhendelsen skjedde i forbindelse med makeskiftet med 1/3 av Sæbygård som senere diskutert under Løve herred.

En Herr Iver Nielsen hadde allerede pantsatt gods til Valdemar Atterdag i Melby i 1356.³¹² Melby ligger i Årby sogn like sør for Kalundborg. I 1377 måtte Erik Nielsen innrømme dronning Margrete retten til hans pant på 200 mrk. sølv i krongods i Melby og andre steder i Ars herred om hun overlevde ham.³¹³ Familieforholdet er uklart selv om det virker sannsynlig at herr Iver Nielsen og Erik Nielsen hadde vært brødre. Pantsettelsen ble bekreftet i 1387.³¹⁴ Det nevnes ikke privatgods i dette sognet i Kong Valdemars Jordebok. Det er ikke noe som direkte knytter ervervelsene til jordeboken selv om det kunne ha ligget under Kalundborg. Dronning Margrete overtar slottsrettighetene her som en del av Ars herred i 1375 ved sin fars død, og det er fra her hun utsteder sine første brev etter hans død.³¹⁵

Fru Margrete Klausdatter, enke etter Kurt (Evertsen) Moltke den yngre,³¹⁶ overlater hovedgården Rørby i sognet med samme navn til dronning Margrete i 1396.³¹⁷ I brevet gir hun også avkall på annet gods som mannen hadde hatt i pant. Moltkeslekten hadde stått kronen nær i mange år, men fra 1390-årene begynte forholdet å kjølnes.³¹⁸ Kronen hadde for øvrig også interesser i Rørby fra før da Valdemar Atterdag allerede hadde fått gods tilskjøttet i 1354.³¹⁹ Rørby er for øvrig med i Hakon Palnesøns skjøte over gods som ble overdratt til Kristoffer I,³²⁰ men Aakjær mener at Haakon Palnesøn neppe har eiet mer enn halvparten av byen.³²¹ Kristoffer I var konge av Danmark fra 1252-1259 og Valdemar Seiers sønn slik at dette godset i utgangspunktet ikke var privatgods. Valdemar Atterdags og Margretes ervervelser må likevel ha konsolidert kongemaktens fotfeste i sognet så vel som i herredet.

---

³¹¹ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 203.

³¹² DD 4 r 3 nr. 292. Rep. I nr. 2496.

³¹³ Ulsig 1968: 162. ÆA I: 151. Rep 4323.

³¹⁴ DD 4 r 3 nr. 292.

³¹⁵ Bøgh 2003: 75.

³¹⁶ Lerdam 2001: 108.

³¹⁷ DD 4 r VI: nr. 204.

³¹⁸ Om Kurt Moltke den yngre se Ulsig 1968: 178 og 181.

³¹⁹ DD 3 r V nr. 157.

³²⁰ Håkon Palnesøn underskrev et privilegium utstedt av Erik Plogpenning i 1241. Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 288.

³²¹ Aakjær 1980: bind 2 hefte 2: 289.

Kalundborg, som ble opprettet av Esben Snare mot slutten av 1100-tallet, ble gitt til kronen av dennes datter Cecilie i 1262. Hun skulle ha sluttet seg til kongens fiender, og måtte vel i så fall gi opp borgen i erstatning. Den ble forlent til Kristoffer II under forleningen Samsø-Halland, og inngikk deretter muligens i forleningen til Knut Porse fra 1326 som tidligere diskutert.³²² Vi minner også om at i 1341 måtte hertuginne Ingebjørg overgi Kalundborg til Valdemar Atterdag etter en lengre beleiring,³²³ og at Valdemar Atterdag et år etter utsteder brev fra slottet.³²⁴

Viskinge landsby og sogn i dagens Skippinge herred oppgis med en verdi av 16 mark rent sølv i KVJ. Landsbyen var delvis eid av grevene av Gleichen, som stammet fra den danske kongeslekten.³²⁵ De er blitt satt i forbindelse med kong Valdemar den Stores dronning Sophie, foruten at de også giftet seg inn i Hvide-slekten.³²⁶ Byen og sognet hørte til under Kalundborg og må dermed også ha vært i dronning Margretes kontroll i 1376. Det samme gjaldt Løgtved og Rugtved landsbyer som lå i samme sogn. Hun ervervet ikke gods i herredet eller Viskinge sogn.

I Ars herred har dronning Margrete befattet seg to godservvelser, men ingen av disse kan direkte knyttes til det gamle patrimoniet etter Valdemar Seier. Knut Porses og Ingebjørg Håkonsdatters befatning med Kalundborg i 1326 og 1341 knytter området opp mot resten av denne undersøkelsen. Alt peker mot at dronning Margrete satt med full kontroll over Kalundborg så vel som Ars herred etter farens død.

---

³²² Tägil 1962: 65. Note 5. Se også kapittel 4 i denne undersøkelsen.

³²³ Ibid.

³²⁴ DD 3 r I nr. 246.

³²⁵ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 146-147.

³²⁶ DBL 1 utg. VI: 104. Thiset.

ODS OG SKIPPINGE

Herred	Ervervet gods	Type	Patrimonium i KVJ	Kjent Plogpenings arv	Embetsgods i KVJ
Ods	Lumsås 1376 Sonnerup 1376 Kelstrup 1396 Egebjerg 1396	Stadfestelse Stadfestelse Kjøp Overdragelse m/kompensasjon	Ods herred	Ingen	Isøre
Skippinge	Skarsholm 1408	Overdragelse	Skippinge herred	Ingen	Nei

I Skippinge gjør dronning Margrete kun en ervervelse, Skarsholm, og jeg har da valgt å analysere dette herredet sammen med Ods. Skippinge er heller ikke er med på Kongelevlisten, men står sammen med Ods herred som privatgods. Herredene gir til sammen 30 mark rent sølv.³²⁷ Av de to er Ods herred det største og uten tvil det mest betydningsfulle på jordebokens tid. Undersøkelsen tar først for seg Ods herred.

Ved Valdemar Atterdags død har Roskildebispens kongens gods og rettigheter i herredet i pant, bare av Nykøbing by fikk han hele 20 marks sølv.³²⁸ Før 1382 var herredet pantsatt til Roskildebispens for 800 mark sølv.³²⁹ På et ukjent tidspunkt ble det så pantsatt igjen til Roskildebispens og endelig innløst 11. november 1401 av dronning Margrete.³³⁰

Når det gjelder patrimonium finnes interessante forhold å analysere. I Roskildebispens jordebok fra ca 1370 nevnes 12 pantsatte gårder i Lumsås. Disse hadde biskopen fra Valdemar Atterdag.³³¹ Fra 1376 er det bevart en stadfestelse utstedt av kong Olav. Her slås det fast at gods i Lumsås og Sonnerup i Ods herred hørte kongen til og ikke grev Jakob av Halland.³³² Om det dreier seg om det samme godset som biskopen sitter med er usikkert, men en mulighet er at arvinger har reist krav på godset eller dronningen har fattet interesse for det og villet innlemme det i krongodset. Kong Valdemars Jordebok oppgir for øvrig at halve Lumsås tilhører kongelevet.³³³ Ordlyden kan tyde på at det var halve sognet som var ment og ikke en gård eller landsby. Mest sannsynlig har godset i Olavs stadfestelse vært en del av patrimoniet etter Valdemar Seier. Dette var blitt nedarvet til Jakob av Halland, som mistet kontrollen over det etter befatningen med drapet på Erik Klipping. Forbrutt gods ble lagt til krongodset. 1376 var et

³²⁷ KVJ: 109.

³²⁸ Aakjær 1980: bind 2 hefte 1: 155.

³²⁹ Bøgh 2003: 334.

³³⁰ DD 4 r VIII: 196.

³³¹ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 155, 202.

³³² ÆA III: 353. DD 4 r I nr. 166.

³³³ KVJ: 117. Aakjær 1980: Bind 1 hefte 2: 117.

år da det gjaldt å samle styrke for dronning Margrete. Hun prøvde å finne fotfeste i et politisk vanskelig terreng og denne mulige ervervelsen tyder på at hun har kontroll over krongodset, og holder det som en del av livgedinget.

Dronning Margrete donerte i 1400 Egebjerg og en del av Lestrup i Ods herred til Esum kloster til messehold for sin husbonde, far, mor og deres forfedre, seg selv og sin sønn.³³⁴ Det var ikke uvanlig at hun donere bort jordegods til sjelemesser, eksempelvis gjorde hun det også i Strängnäs. Da var mottakeren Eskilstuna kloster.³³⁵ Det interessante er at godset i Strängnäs spesifiseres å være kjøpt av dronningen. Det kan synes som om det var av sitt patrimonium hun helst kjøpte sjelemesser, noe som bekrefter Anders Bøghs funn av at Ods herred var en del av hennes fars privatarv under Kalundborg len.³³⁶ Dronning Margrete befattet seg med mer gods i Ods herred da kjøpte godset Kelstrup i Vig sogn fra herr Ture Knudsen og hans arvinger i 1393.³³⁷ Herr Ture var etterkommer etter Offe Knudsen (1286) som var en av de som var dømt fredløs en absentia for mordet på Erik Glipping i 1286. I 1396 avstod fru Gese Olufsdatter Engelbrecht alle rettigheter i godset til Margrete.³³⁸ Hun gav det videre til Vor Frue kloster i Roskilde³³⁹. I 1408 mottok også dronningen Ellingegård og Ellinge Mølle i Højby sogn i fra herr Gevert Bydelsbaks enke. Denne overdragelsen er ikke med på Lerdams liste da det ikke var en rettertingsdom.³⁴⁰ Også 16. juli 1408 i Kundby sogn i Tuse herred overtok Margrete gods fra den samme familien, og da var formodentlig Erik Bydelsbak ikke ennå død.³⁴¹ Det var i hvert fall Erik Bydelsbak og hans stesønn Peder Grubbe som overlot godset til kronen og det hørte opprinnelig inn under Skarsholm som behandles i neste avsnitt.³⁴² Godset i Højby må antakelig sees i sammenheng med ervervelsen av Skarsholm.

I Skippinge herred fikk dronning Margrete i 1408 tildømt hovedgården Skarsholm i Bjergsted sogn på rettertinget i Sorø. Det er et stort godskompleks Margrete overtar, og hun har gått grundig fram, noe som sees av mengden bevarte brev omkring ervervelsen.³⁴³ Avhenderen var Edle Jakobsdatter, og Margrete synes å overta godset på eget vegne. I hvert fall nevnes ikke kronens rettigheter i dokumentene og Edle Jakobsdatter fikk overdratt gården Audebo i Tuse i

---

³³⁴ DN VIII: nr. 806.

³³⁵ DN XVI nr. 46.

³³⁶ Bøgh 2003: 253.

³³⁷ DD 4 r V nr. 58 og 59. Om Ture Knudsen se Ulsig 1968: 181.

³³⁸ Trap 4 utg. bind II: 557.

³³⁹ DD 4 r V nr. 58 og 59.

³⁴⁰ Trap 3 utg. bind II: 511.

³⁴¹ Rep 4992. MP 233.

³⁴² Ulsig 1968: 103. Lerdam 201: 155.

³⁴³ Ulsig 1968: 102. Rep 4983, 4988, 4991, 4994, 5112-13. MP 229, 230, 232.

kompensasjon, samt en gård i Roskilde. Bare et ervervet gods i Tuse herred hørte muligens til dronning Margretes livgeding.

Hun var enke etter Barnum Eriksen som via Erik av Sønderhalland og Knut av Blekinge nedstammet fra Valdemar Seier. Han førte en kronet løve og hjerter i sitt segl.³⁴⁴ Skarsholm hadde vært eid av hertug Knut som var sønn av Valdemar Seier og fru Helene Guttormsdatter. Hun var Esben Snares enke.³⁴⁵ Skarsholm hadde deretter gått via hertug Erik av Sønderhalland til Barnum Eriksen. Dette ser vi av et brev fra 2.juni 1329.³⁴⁶ Deretter eides den av Erik Barnumsen som må ha gitt den videre i arv til Barnum Eriksen. Han døde i 1404 som slektens siste mann.³⁴⁷ Fru Helene var datter av en svensk jarl. Dette er muligens med på å forklare hvorfor så mange svensker var møtt opp på rettertinget i 1408 da Skarsholm ble forsøkt inndratt under kronen, selv om Lerdam ikke ser denne sammenhengen.³⁴⁸

Hele Skippinge og Ods herred er listet som patrimonium i KVJ. Vi ser at dronning Margrete i to tilfeller befatter seg med gods som kan stamme fra patrimoniet til Valdemar Seier nemlig Lumsås/Sonnerup og Skarsholm. Strøgodset tilknyttet Skarsholm var dessuten forbrutt gods. Egeberg og Lestrup kan ha vært en del av hennes privatarv etter faren. Det er tydelig at hun har kontroll over disse to herredene som tilhørte Valdemar Seiers patrimonium, selv om det er vanskelig å gjøre en videre nyansering uten en jordegodsspesifisering i KVJ.

---

³⁴⁴ DBL 3. utg. IV: 223. Jørgen Olrik.

³⁴⁵ Ulsig 1968: 83.

³⁴⁶ DD 2 r X nr. 116.

³⁴⁷ Trap 4 utg. bind II: 536.

³⁴⁸ Lerdam 2001: 150. Note 2.

LØVE HERRED

Ervervelser	Type	Patrimonium i KVJ	Kjent Plogpenningsarv	Embetsgods i KVJ
Sæby 1376	Salg av hovedgård	1/3 Reersø En gård Hals	Ingen	2/3 Reersø Hals Løve by
Kathemose 1402 Ørslev 1401	Overdragelse Overdragelse			

Inntektene av Løve herred blir satt til 40 mark i KVJ og er da å regne som kongens private inntekt.³⁴⁹ Løve landsby som har gitt herredet navn er med på Kongelevlisten, men nevnes ellers ikke i jordeboken.³⁵⁰ Det er tydelig at det har vært viktig å skille ut Løve som embetsgods. Hovedgårder lå ofte i tilknytning til landsbyer i middelalderen og i Løve fantes en slik i 1413. Da skrev en Sølve eller Sylvester Nielsen seg til Løve. I 1421 kalles han fogd i Løve.³⁵¹

Ifølge Kong Valdemars jordebok er 1/3 av halvøyen Reersø kongens, mens resten er kongelev.³⁵² En gård kalt Hals hører til patrimoniet. Selv om det finnes et sagn om en sjørøverborg på Reersø, finnes det ikke spor i kildene etter Hals gård.³⁵³ Gården har muligens ligget på den smale landtungen som forbinder halvøya med resten av fastlandet, og som for øvrig regnes til kongelevet.³⁵⁴ Dronning Margrete befatter seg ikke med noe gods i Reersø eller Hals, og det er ikke mulig å slå fast om hun fremdeles sitter med kontroll over disse lokalitetene. Det er likevel andre ervervelser i Løve herred som er interessante for denne undersøkelsen.

Allerede i 1376 fikk dronning Margrete eiendomsretten til hovedgården Sæby i sognet med samme navn ved et makeskifte, og Erik Ulsig mener at gården kan ha hatt kongelig opphav.³⁵⁵ Den var også en av de første ervervelsene dronning Margrete foretok etter sin fars død, selv om hun måtte bruke lang tid på å fullføre overtakelsen. Fru Helene Broksdatter mottok gårdene Nyrup i Raklev sogn og Kulstrup i Kalundborg, begge beliggende i Ars herred, for tredjedelen av Sæby i 1376.³⁵⁶ Nyrup var for øvrig en av familiens tidligere besittelser, da den ble overtatt av Valdemar Atterdag fra Niels Brok.³⁵⁷ En annen tredjedel ble innløst av Erik

³⁴⁹ KVJ: 108.

³⁵⁰ KVJ: 117. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 204.

³⁵¹ Trap 3. utg. bind II: 466.

³⁵² KVJ: 108.

³⁵³ KVJ: 108. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1:143.

³⁵⁴ KVJ: 117. Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 143.

³⁵⁵ Ingeman og Jensen 2001: 83. Fotnote 15.

³⁵⁶ DD 4 r I nr. 132. ÆA: I 48.

³⁵⁷ Lerdam 2001: 89. DD 3 r 4 nr. 497.

Pileman i 1379³⁵⁸. Han hadde hatt parten i pant fra fru Helene.³⁵⁹ Om den siste tredjedelen vites ingenting. Ervervelsen er interessant fordi den setter fokus på en spennende periode der kampen om tronen mellom sønnene til Valdemar Seier stod sentral.

I likhet med ervervelsen av Skarsholm er Sæbygård knyttet opp mot en av Valdemar Seiers sønner, Knut av Blekinge. Sæbygård tilhørte opprinnelig Esben Snares hustru, som bodde på borgen Kalundborg og i Sæby.³⁶⁰ Esben Snare selv tilhørte Hvide-slekten, en familie som hadde støttet Valdemar den Store. (1131-1182) Det var også Esben Snare som oppførte Kalundborg slott ca 1150 hvor dronning Margrete vel 200 år senere oppholdt seg mye og hadde sitt arkiv.³⁶¹ Hvide-slekten var mektig og Esben Snares tredje kone, svenske fru Helene fikk en sønnen Knut med Valdemar Seier. Det er mulig at Sæbygård kom fra Valdemar den Stores privatgods og at det ble donert til Esben Snare som trofast støttet kongen.

Det var imidlertid ikke alltid gode toner mellom kongefamilien og Hvidene noe som også kan være med på å forklare dronning Margretes og Valdemar Atterdags interesse for deres arvegods. Hvidene støttet nemlig Abel-linjen i kampen om tronen i de urolige 1260-årene, og en av Hvidene, Lave Lavesen, ble fengslet i 1291 og hans gods konfiskert for majestetsforbrytelse.³⁶² Valdemar Atterdag hadde fått rettighetene til Sæbygård fra fru Helene allerede i 1365.³⁶³ Valdemar Atterdag var imidlertid nødt til å forlate Danmark i påsken 1368 etter jyske opprørere på den ene siden og hansaen på den andre siden tøyde kongens kontroll over landet. Dette må ha vært en medvirkende årsak til at godservervelsen av Sæbygård ikke ble gjennomført før under dronning Margrete.

Hovedgårder oppstod ofte i nærheten av landsbyer, og et annet interessant forhold skal undersøkes når det gjelder landsbyen Sæby. Den dukker opp i testamentet til fyrst Vitislav II av Rügen, far til Eufemia av Arnstein (1270-1312) som ble gift med Håkon V.³⁶⁴ Vi får vite at landsbyen er pantsatt til Vitislav av junker Kristoffer og nå testamenterer han rettighetene videre til Sankt Hans Hospital i Antvorskov. Junker Kristoffer må ha vært Erik Menveds bror som senere ble konge.³⁶⁵ Sæby kan ha tilhørt hans privatgods, selv om den ikke er nevnt som privatgods i 1231. I så fall har landsbyen kanskje blitt utlagt til privatgods etter 1231.

---

³⁵⁸ DD 4 r I nr. 549.

³⁵⁹ Ulsig 1968: 183.

³⁶⁰ Ulsig 1968: 119.

³⁶¹ DBL 1 utg. IV: 580. Jens Ulf Jørgensen.

³⁶² Hørby 1977: 87.

³⁶³ Ulsig 1968: 183. DD 3 r VII nr. 338.

³⁶⁴ DD 2 r V nr. 226.

³⁶⁵ KLNMB bind VIII sp. 27. Herluf Nielsen.

I 1401 ervervet dronningen Ørslev og Kajemose i Løve herred.³⁶⁶ Mens Ørslev er et sogn i herredet vet vi intet om Kajemose. Arnold Stuke og fru Mette avhender godset i Ørslev.³⁶⁷ Arnold var en av de beryktede vitaliebrødrene som herjet Danmark med kapervirksomhet på slutten av 1300-tallet, og var involvert i bortføringen av biskop Tord av Strängnäs i 1389. Han var ment å megle i krigen mellom dronning Margrete og Albrecht av Mecklenburg i 1389. Bonifacius IX opphevet bannlysningen av Arnold Stuke,³⁶⁸ og det er vel mest sannsynlig dette forholdet som ligger bak overdragelsen av godset til dronning Margrete. Det ble overlatt uten noen form for synlig vederlag.

Det navngis lite patrimonium i Løve herred i Kong Valdemars jordebok. Mens intet kan fastslås når det gjelder det navngitte patrimoniet kan flere av dronning Margretes ervervelser trekkes tilbake til forhold som stammet fra før forordningene av 1396, og kanskje også fra før Valdemar Atterdags utenlandsopphold.

---

³⁶⁶ ÆA I: 27.

³⁶⁷ ÆA I: 37.

³⁶⁸ DD 4 r VI nr. 299.

HERREDER MED KJENT PLOGPENNING SARV

FLAKKEBJERG OG SLAGELSE HERREDER

Herred	Ervervelser	Type	Patrimonium i KVJ	Kjent Plogpenning sarv	Embetsgods i KVJ
Flakkebjerg	Saltø: 1386 m.m. Ørslev: 1388 Hårslev: 1397 Ratherstorp: 1399	skjøtebrev skjøtebrev låsebrev skjøtebrev	Karrebæk by og sogn Skælskør Snækkerup	Skælskør Hesselby	Karrebæk
	Gods 1388: Bøgelund, Eggeslev, Erdrup, Flakkebjerg, Frankerup, Oreby, Skørpinge.	overdragelse			
	Kyse: 1411	skjøtebrev/ låsebrev			

Flakkebjerg og Slagelse er slått sammen i et kapittel fordi godskompleksene som dronning Margrete overtok strakk seg over begge herredene. I Flakkebjerg lå patrimoniet Karrebæk som bestod av landsby og sogn.³⁶⁹ Det er også med på Kongelevlisten og rettighetene må ha vært oppdelt.³⁷⁰ Det må fremdeles ha tilhørt krongodset i 1293 da Erik Menved pantsatte alt kronens gods i Karrebæk til drosten Peder Nielsen.³⁷¹ Erik Menved hadde da vært myndig i bare noen få år og Danmark og Norge var i krig. Først ved Hindgavlfreden i 1295 ble det våpenhvile mellom de stridende partene.³⁷² En direkte årsak til at drosten fikk pantsatt Karrebæk vites ikke, men det er ikke utenkelig at den unge Erik Menved trengte penger til krigføringen, eller at det ble overført drosten som belønning for tro tjeneste.

Saltø slott var blitt grunnlagt på 1300-tallet, og ble eid av flere ulike personer fra 1330. Slottet blir som regel nevnt i kildene sammen med Karrebæk. En part eides av Benedikt von Ahlefeldt (1348-1404) som støttet mecklenburgerne mot dronning Margrete.³⁷³ Hans far med samme navn var død ca.1360 og det må ha vært han som pantsatte gods i Saltø og Karrebæk til Kong Valdemar Atterdag i 1353.³⁷⁴ I 1377 og 1386 overtok dronning Margrete rettigheter til

³⁶⁹ KVJ 108. Aakjær 1980: bind 2 hefte 1: 205.

³⁷⁰ KVJ 118.

³⁷¹ Aakjær 1980: bind 2 hefte 1: 128. ÆA: III 315, DD 2 r IV nr. 120.

³⁷² Hørby 1977: 88.

³⁷³ DBL 3. utg. bind I: 76. Henry Bruun.

³⁷⁴ ÆA III: 315.

Saltø fra grevene av Gleichen. Disse hadde også rettigheter i Viskinge landsby og sogn som behandlet under Ars herred. Ervervelsen fra 1386 er med på Lerdams liste over gods som ble behandlet på rettertingene.³⁷⁵ Saltø med Karrebæk sogn og by ble imidlertid donert til kirken i 1396.³⁷⁶

Skelskør i dagens Vestre-Flakkebjerg er privatgods i Kong Valdemars jordebok.³⁷⁷ Byen ble utlagt til Erik Plogpenning i skiftet etter Valdemar Seier.³⁷⁸ Dette ser vi av at Sofie Plogpenningdatters sønn, junker Erik, får byen tildømt som morsarv i 1327.³⁷⁹ Skelskør nevnes ikke i dokumenter mellom 1253 og 1286.³⁸⁰ Grev Jakob av Nørrejylland bevitnet i 1286 at Eriksdøtrene hadde skiftet farsarven og bekreftelsen finner sted i nettopp Skelskør.

I 1388 overtok dronning Margrete et godskompleks bestående av blant annet to gårder i Eggeslev utenfor Skælskør. Avhenderen var drosten Henning Podebusks enke, fru Gisele.³⁸¹ Eggeslev ligger i Eggeslevmagle sogn og er omgitt av Skælskør i nord, selve landsbyens jorder, Magleby, Tjæreby, Høve, Flakkebjerg og Faardrup sogn, samt Slagelse herred.³⁸² Det interessante er at fru Giseles mor var Eufemia, datter av grev Jakob av Halland.³⁸³ Området var dominert av kongefamiliens patrimonium og byen var en av de viktigste overfartspunktene til Fyn. Kontroll med overfartsbyer gav ikke bare økonomisk, men også politisk kontroll i landet. Det er likevel kanskje andre grunner enn privatgodsrettigheter som forårsaket dronning Margretes ervervelse fra fru Gisele. Godset stammet muligens fra Abel-tilhengerne i Hvide-slekten, noe som har blitt diskutert i forbindelse med Løve herred. Henning Podebusk hadde antakelig kjøpt godskomplekset av Peder Grubbes datter, som var eneste arving. Peder Grubbe var gift med herr Oluf Tagesens (Hvide) datter Arine, og herr Oluf eide store gods i Skælskøregnen.³⁸⁴

Hesselby ble donert av Agnes Eriksdatter til Sorø kloster og forble i klosterets eie til reformasjonen.³⁸⁵

Dronning Margrete satt med kontrollen over patrimoniet Karrebæk frem til det ble donert i 1396. Rettigheter i Skelskør inngikk i arven til Erik Valdemarsen, men kan ikke

---

³⁷⁵ ÆA III: 315. DD 4 r III: nr. 155.

³⁷⁶ Donasjon: ÆA III: 315. Stadfestelse av gaver: DD: 4 r VIII nr. 146.

³⁷⁷ KVJ 108.

³⁷⁸ Trap 3 utg. bind II: 614.

³⁷⁹ DD 2 r IX nr. 421.

³⁸⁰ 1253: Aakjær 1980: 2 bind hefte 1:127. Trap 4 utg. bind III: 95. En tysk ridder med navnet Henrik Æmeltorp bygget en borg her i 1253. 1286: DD 2 r III nr. 221.

³⁸¹ DD 4 r III nr. 441. Rep 1 nr. 3670. ÆA I: 146.

³⁸² Trap 4 utg. bind III:194.

³⁸³ Christensen 1963: 653.

³⁸⁴ Ulsig 1968: 69, 70, 73.

³⁸⁵ DD 2 r III nr. 228.

dokumenteres å ha noensinne blitt overført til den svenske junkeren. Dronning Margrete erverver store godskompleks i Skælskør egnen noe som kan tyde på at hun var ivrig etter å ha kontroll med området som for øvrig var dominert av adelen. En mulig tilknytning til Hvidene gir også ervervelsene ny dybde. Sikkert er det at hun satt med kontroll over patrimoniet Karrebæk og kanskje Skælskør. Når det gjelder Hesselby lå dette til Sorø kloster.

SLAGELSE:

I Slagelse herred kjenner vil til kronens embetsgods, foruten hele kongens patrimonium.³⁸⁶ Jeg har valgt å kommentere alle gods inkludert i patrimoniet, for det meste i korte trekk. Dette gir oss en sjanse til å se nøyer på krongodsets strukturforandring fra 1231.

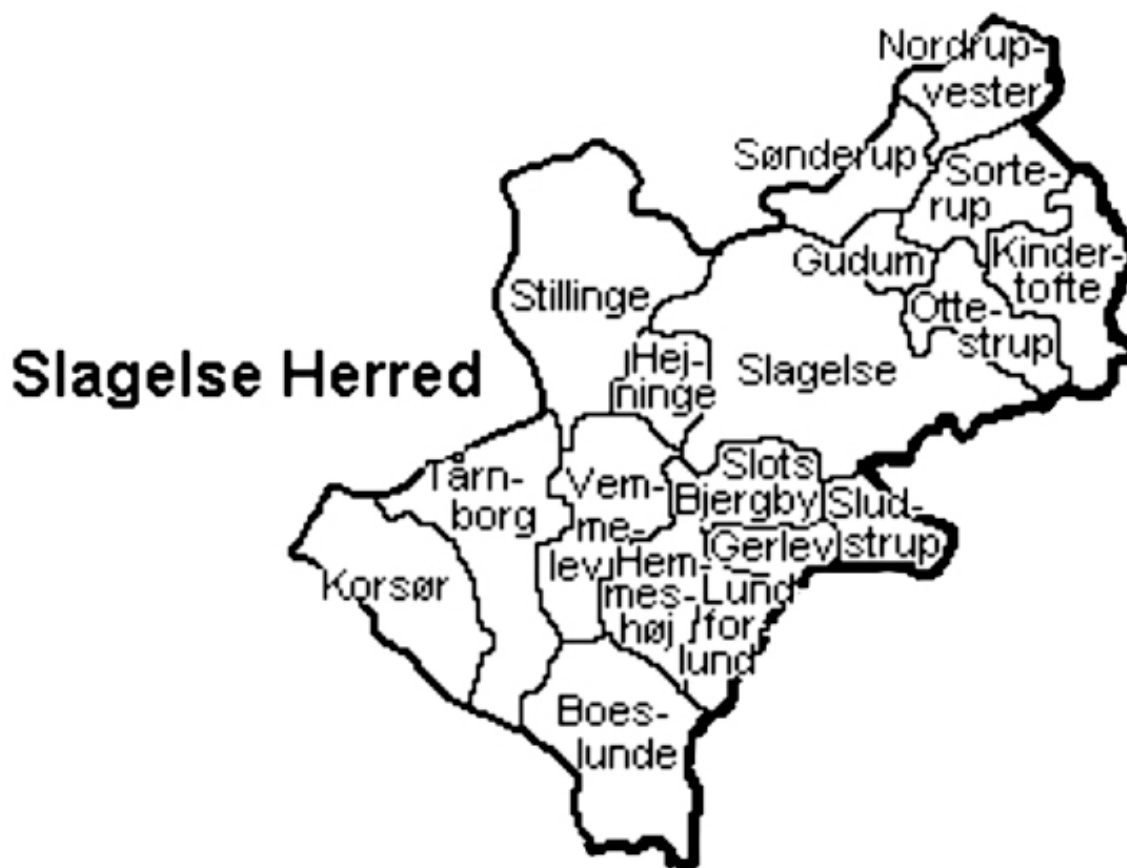
Herred	Ervervelser	Type	Patrimonium i KVJ	Kjent Plogpenningsarv	Embetsgods i KVJ
Slagelse	<p><u>Forlev:</u> Hører sammen med Hårslev i Flakkebjerg.</p> <p><u>1 gård i Slagelse.</u> Hører til Ratherstorp.</p> <p><u>Bonderup, Stude.</u> Hører til godskomplekset i Flakkebjerg i 1388:</p>	<p>Se overfor</p> <p>Se overfor</p> <p>Se overfor</p>	<p>Ormslev Forlev Boeslunde landsby og sogn Lyngby Espe hovedgård Synæs Lindeskov Gryderup Hulby Tjæreby Vidager Vårby Stude Næsby Hejninge Valby mølle Skovsø by Snækketorp</p>	Ingen	Slagelse by Tårnborg Halseby Bræcnæs.

Embetsgodset består av Slagelse by, samt Tårnborg og Bræcnæs utenfor Korsør. Tårnborg og Bræcnæs var blitt omgjort til kongelev ved opprettelsen av Antvorskov kloster i 1164.³⁸⁷

³⁸⁶ Kongelev – KVJ 117: *Slauløsa, Thornburg med Halsæby og Bræcnæs*. Patrimonium - Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 128 m.fl. Boeslunde by og sogn, Lyngby, Synæs, Espe hovedgård i Boeslunde sogn, Lindeskov by i Boeslunde sogn, Gryderup by i Boeslunde sogn, Vemmerlev by og sogn, Hulby i Tårnborg sogn, Ormslev i Vemmeløv sogn, Tjæreby i Tårnborg sogn, Forlev i Vemmeløv sogn, Withakræ, Vaarby i Hemmeshøj sogn, Næsby, Hejninge by og sogn, Valby mølle, Skovsø by, Snækkerup i Fårdrup Sogn (Vester Flakkebjerg herred).

³⁸⁷ Aakjær 1980: bind 2 hefte 1: 204.

Halseby nevnes før oppramsingen av kongens patrimonium og var også blant det godset som ble gjort om til kongelev ved opprettelsen av Antvorskov kloster.³⁸⁸ Grev Herman av Gleichen skjøttet gods i Tårnborg og Halseby, samt en gård i Slagelse til Antvorskov hospital i 1319.³⁸⁹ Dette kan ha kommet fra det opprinnelige privatgodset. Slektningen Ernst av Gleichen (d.1277) var stefar til Oluf Tagesen, den opprinnelige godsinnhaver av godset som Margrete overtar fra Henning Podebusks enke i Eggeslev.

Forlev og Ormslev var to landsbyer i Vemmelev sogn og privatgods ifølge KVJ.³⁹⁰ Sognet lå midt imellom Tårnborg og ruinene av vikingborgen Trelleborg, et område regnet for å være senteret for kongens gods i herredet.³⁹¹ Vi skal se nærmere på dette Forlev og Ormslev.

Fra 1378 finnes bevart et brev på Roskildegård hvor herr Tore Knudsen blir nektet å befatte seg med sitt gods i Forlev. Herr Ture Knudsen var altså en etterkommer etter den

³⁸⁸ KVJ: 108. Aakjær 1980 2 bind hefte 1: 129.

³⁸⁹ ÆA: IV 93.

³⁹⁰ KVJ: 108.

³⁹¹ Ulsig 1968: 40.

fredløse Offe Dyre Knudsen som har blitt omtalt i forbindelse med Ods herred.³⁹² Det må være det samme godset som Erik av Pommern til slutt overtar i 1397 og det kan vanskelig tenkes at det ikke eksisterte en sammenheng mellom overtakelsen og det faktum at det dreide seg om forbrutt gods, og muligens også patrimonium.³⁹³

Ormslev i Vemmelev sogn var nesten heleid av grev Niels, sønn av Valdemar Seier. Sognet kom tilbake til kronen før 1308 da grev Jakob av Nørrejylland sammen med kong Håkon av Norge klager over at den danske kongen har fratatt greven godset i Ormslev.³⁹⁴ Det er ikke noe som tyder på at det ikke var under Margretes kontroll 70 år senere.

Boeslunde landsby og sogn er også patrimonium i KVJ, men det er ingenting i kildene som kan avgjøre om den fremdeles hørte til krongodset under dronning Margrete.

Landsbyen Espe i Boeslunde sogn var fremdeles krongods i 1561 og ingenting tilsier at det har vært ute av kronens besittelse, da den ennå nevnes av skattematrikkelen fra 1664.³⁹⁵

Om det er skogen eller landsbyen Lindeskov kongen har i sin besittelse i 1231 er uvisst. Lokaliteten er for øvrig også i Boeslunde sogn. Det er Roskildebispen som har rettigheter til Lindeskov i ca. 1370 og i Gryderup landsby i samme sogn hadde Antvorskov kloster også gods i 1398.³⁹⁶

Det er mulig at lokaliteten Vidager lå i Boeslunde sogn, skjønt navnet ikke kjennes noe sted i Slagelse herred.³⁹⁷

Lyngby ligger på grensen mellom Eggeslevmagle sogn i Flakkebjerg herred og Boeslunde sogn i Slagelse herred. Lyngby blir nevnt i kildene angående Roskilde St. Agnete klosteret og Grubbe-slekten opp til flere ganger. Om godset opprinnelig var kongefamiliens patrimonium må det ha kommet på Grubbe-slektens hender før det fant veien til klostergodset.³⁹⁸

Synæs er en ukjent lokalitet, men Aakjær mener at det kan ha hørt til Korsør sogn og ha vært selve neset som landsbyen lå på. Dette har blitt problematisert i kapittel 3 under Korsør.³⁹⁹ I så fall var Synæs under Margretes kontroll i 1376 siden Valdemar Atterdag fikk landsbyen tilbake i 1346.

---

³⁹² DBL 1 utg. IV: 378. Thiset.

³⁹³ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 133.

³⁹⁴ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 133.

³⁹⁵ Ibid: 131.

³⁹⁶ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 131.

³⁹⁷ Ibid: 134.

³⁹⁸ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 130.

³⁹⁹ Ibid: 130-131.

Tjæreby i Tårnberg sogn i Slagelse var dominert av gods fra adel og kirke og flere jordegodsdonasjoner fra her kom til ulike klostre på 1200 og 1300-tallet.⁴⁰⁰ Det var også i dette sognet borgen Tårnberg lå og har vel også vært på kongemaktens hender helt frem til dronning Margretes tid. Dette har blitt behandlet i kapittel 3 sammen med Korsør. Hulby hører også til Tårnberg sogn, men ingenting vites om kronens besittelser her på slutten av 1300-tallet. I skattematrikkelen fra 1661-1668 nevnes en gård beliggende i Hulby. Dette er vel da krongodset fra Kong Valdemars jordebok.⁴⁰¹

Vårby landsby ligger i Hemmeshøj sogn. Dette sognet deler grenser med blant annet Vemmelev og Boeslunde sogn. Lokaliteten er muligens lagt øde før 1611, selv om jorder i Vårby nevnes fra 1681 til 1688.⁴⁰² Sognet var ikke øde i 1367 da jordegods ble lagt til krongodset av Valdemar Atterdag.⁴⁰³ Også dronning Margrete befattet seg med gods i dette området. Tre gårder i Stude ble overtatt i 1388. Selve lokaliteten er ikke med i KVJ, men er nevnt under *Warby* i Hemmeshøj sogn.⁴⁰⁴ I Korsør Lens Jordebok fra 1611 blir det også opplyst at det fremdeles finnes bondegods hørende til kronen i Erdrup og Stude.⁴⁰⁵

Hejninge landsby og sogn er flankert av Slagelse, Vemmelev og Stillinge sogn. Både sognet og landsbyen er ifølge KVJ en del av Valdemar Seiers patrimonium.⁴⁰⁶ I 1501 ble 8 gårder i Hejninge makeskiftet av kronen med Antvorskov kloster. Disse har da formodentlig vært en del av krongodset fra 1231.

I Slagelse sogn lå Valby mølle som hørte til Valdemar Seiers privatgods. Den var kommet ut av kronens eie i 1633 da den var blitt makeskiftet til Roskilde kapittel av en herr Christian Friis.⁴⁰⁷ Når eierskiftet har skjedd er ukjent.

Når det gjelder Skovsø i Ottestrup sogn som var nabosogn til Slagelse sogn, synes godset å ha vært intakt gjennom Margretes styre. I hvert fall står det i matrikkelen fra 1662 at kongen hadde to like store gårder her. Kanskje har kongen eid hele Skovhuse hovedgård med tilhørende skog i 1231.⁴⁰⁸

---

⁴⁰⁰ Ibid: 133.

⁴⁰¹ Ibid: 132.

⁴⁰² Ibid: 133.

⁴⁰³ ÆA 1: 125.

⁴⁰⁴ I oversikten står godset oppført under Slagelse herred.

⁴⁰⁵ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 135.

⁴⁰⁶ KVJ: 108.

⁴⁰⁷ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1:138-139.

⁴⁰⁸ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 140.

Landsbyen Nesby ligger i Stillinge sogn og var en del av patrimoniet i Kong Valdemars Jordebok. Kongen skal i 1231 kun ha eid 3/8 deler av landsbyen.⁴⁰⁹ Sognet hørte for øvrig med til Løve herred i middelalderen og i 1378 utstedte kong Olav her et domsbrev fra gårdens.⁴¹⁰

I landsbyen Snækkerup i Fårdrup sogn skal ifølge Aakjær kronen ennå ha hatt fem gårder i 1611 ifølge Korsør Lens jordebok. Landsbyen var patrimonium i følge Kong Valdemars Jordebok. Det samme gårdsantallet oppgis i matrikkelen fra 1662.⁴¹¹ Ingen flere kilder omtaler dette sognet, og det synes å fremdeles være underlagt krongodset på dronning Margretes tid.

Det er vanskelig å holde rede på de ulike oppførelsene av kongelig privatgods i Slagelse herred. Det letter heller ikke undersøkelsen at noen sogn i middelalderen tilhørte andre herreder enn det de gjør i dag. Det var særlig Vemmelev og Boeslunde sogn som inneholdt mye patrimonium i 1231.

Hva som kan fastslås er at det fantes utstrakt kongelig privatgods i Flakkebjerg og Slagelse herred i 1231 og også under dronning Margrete var store deler av patrimoniet intakt. Det er likevel også knyttet stor usikkerhet til flere av lokalitetene av mangel på kilder som omtaler dem. Mesteparten av ervervelsene som Margrete utførte i Slagelse herred hørte til større godskompleks og strakk seg over til naboherredene. Det er likevel tydelig at Margrete satt med tilnærmet full kontroll over det privatgodset vi kjenner til fra Kong Valdemars jordebok. Dette ser vi også av at det ble utstedt privilegier til Slagelse by og sogn av Erik av Pommern. Den har da tydeligvis vært en del av krongodset og har måttet få sine privilegier fornyet ved valget av Erik av Pommern til konge av Danmark.⁴¹²

---

⁴⁰⁹ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 136.

⁴¹⁰ Rep. 3231.

⁴¹¹ Aakjær 1980: Bind 2 hefte 1: 141.

⁴¹² DD 4 r III nr. 30.

BÅRSE HERRED

Herred	Ervervelser	Type	Patrimonium i KVJ	Plogpenningssarv	Embetsgods i KVJ
Bårse	Skovhuse 1396 Stårby 1396 Snesere 1400	skjøtebrev/ overdragelse Opplattelse	Jungshoved slott 1/3 Bårse landsby Ornebjerg landsby Nedre Vindinge Snesere Kallehave sogn og Viemose landsby Knutsby Oringe Ørslev sogn Farø Masnedø Stensby Kastrup landsby Sønder Mern sogn	Snesere 1/3 Bårse landsby Skibbinge Endegård. Allerslev Rekkende Stensby Egebjerg	Vordingborg Stensved skog Braadeborg ved Knudshoved odde. Nyraad Græsbjerg Stensby Vintersbølle Bakkebølle Vestenbæk Langebæk Kalvehave. Jungshoved

Vi skal først se på de historiske sammenhengene omkring den kjente Plogpenningssarven. Deretter skal vi se nærmere på godset som kommer fra Erik Plogpenningss patrimonium og knytte det om mulig opp mot dronning Margretes godservvelser.

15. juli 1327 tildømmer kong Valdemar Eriksen junker Erik arvegodset etter Sofie Plogpenning.⁴¹³ Av det tildømte godset befant landsbyene Bårse, Snesere, Skippinge, Allerslev og Stensby seg i Bårse herred.

En knapp måned før junker Erik får tildømt morsarven, 14. juni 1327, ble en freds- og vennskapstraktat mellom Danmark og Norge opprettet.⁴¹⁴ Hertuginne Ingebjørg innseglet sammen med stormennene i Magnus Erikssons formynderstyre. Den norske kongefamiliens arvekrav etter Ingeborg Plogpenningssdatter nevnes ikke, men har kanskje vært fremme i forhandlingene. Det ville i hvert fall være en medvirkende forklaring på hvorfor Valdemar Eriksen går tilbake på bekreftelsen han tidligere hadde gitt Sankt Agnete klosteret i 1326 og tildømmer Erik Valdemarssen hans morsarv.⁴¹⁵

Dagen etter tildømmingen av Eriks privatarv inngår det norske formynderstyret en vennskapstraktat med Knut Porse og erklærer at alle uoverensstemmelser og stridspunkter

⁴¹³ DD 2 r IX nr. 421.

⁴¹⁴ DD 2 r IX nr. 415.

⁴¹⁵ Kong Valdemars Eriksens bekreftelse på Sankt Agnete klosterets besittelser. En mølle i Snesere og to gårder i Bårse nevnes. DD 2 r IX nr. 306.

mellom Norges rikes menn og ham skal være endelig bilagt.⁴¹⁶ Hertuginne Ingebjørg og Erik Valdemarsen var søskenbarn. De delte felles interesser om å få deres arvekrav i Danmark anerkjent. Få dager etter at Erik Valdemarsen får tildømt sitt arvegods får også Knut Porse bekreftelse på hertugdømmet Halland-Samsø, mens ingenting nevnes om Ingebjørgs Håkonsdatters arvekrav.⁴¹⁷ Det er denne forleningen som gjør Porse i stand til å ekte Ingebjørg Håkonsdatter da han samtidig blir hertug. Det kan tenkes at rettigheter etter Ingeborg Plogpenningdatter er å finne i nettopp Halland-Samsø. I så fall slår kongemakten flere enn en flue i en smekk ved å fornye Knut Porses len. Det finnes likevel ikke noe i kildene som bekrefter et slikt forhold, og det har kanskje vært andre historiske forklaringer på forleningen enn godsstriden etter en avdød kongsdatter.

Fornyelsen av hertugdømmet kommer hovedsakelig som et resultat av kongeskiftet i Danmark. Erik Valdemarsens formynder var Gerhard III av Holstein. Han var den som satt med reell makt i kongeriket. Erik Valdemarsen var nemlig født i 1314 og var bare 11 år da han ble konge og fremdeles ung under de nevnte forhandlingene. Han er kjent som en svak konge og kunne ha vinglet mellom ulike pressgrupper. Da er det kanskje heller mer dekkende å se behandlingen av Roskilde St. Agnete klosteret som et eksempel på den vilkårlige politikken som ble ført i Danmark i 1320-årene. Den endte som kjent i kongeløshet.

Det er på tide å se nærmere på patrimoniet som listes i Kong Valdemars Jordebok. Jungshoved var i middelalderen både et slott og et len, som av og til omfattet Bårse herred. Aakjær mener at patrimoniet Jungshoved i Kong Valdemars jordebok kun omfatter selve slottet, og ikke det tilhørende lenet.⁴¹⁸ Slottet må ha vært forlent på 1300-tallet, i hvert fall gir Jens Rud den eldre det tilbake i 1396 og får i stedet Stegeborg ved Møn.⁴¹⁹

Om landsbyen Bårse vet vi at det tilhørte Roskilde St. Agnete klosteret da det inngikk i fundasjonsgodset fra Agnes Plogpenningdatter og Jutta Plogpenningdatter.⁴²⁰ Valdemar Atterdag overtok imidlertid 1/3 av byen fra fru Kristine av Løve i 1348. Grunnen var at hennes foreldre hadde forbrutt seg mot kronen.⁴²¹ Hun er enke etter ukjente Nils Axelsson⁴²² og må overgi gods alle steder i Danmark. Bare i Halland får hun lov til å beholde jordegods. Godset i

---

⁴¹⁶ DD 2 r IX nr. 416.

⁴¹⁷ DD 2 r IX nr. 422 og 423.

⁴¹⁸ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 168.

⁴¹⁹ ÆA I: 37.

⁴²⁰ DD 2 r IV nr. 188 og DD 2 r III nr. 229.

⁴²¹ ÆA I: 128.

⁴²² Ulsig 1968: 86.

Bårse by som dronning Margrete satt med i 1376 var så vidt vi vet altså ikke det opprinnelige privatgodset fra 1231. Dette forble hos Roskilde St. Agnete klosteret til reformasjonen.⁴²³

Når det gjelder Snesere var rettigheter i landsbyen arv etter Erik Plogpenning. Erik Glippings døtre gav også godsgaver til Sankt Agnete klosteret i Roskilde, deriblant en mølle og 20 gårder i Snesere.⁴²⁴ Dette kom formodentlig fra Valdemar Seiers patrimonium. I 1355 kom rettigheter i Snesere tilbake til kongedømmet under Valdemar Atterdags styre.⁴²⁵ Margrete følger opp med å erverve rettigheter her i 1400, men kun som en del av et større godskompleks.⁴²⁶ Rettighetene som Valdemar Atterdag og Margrete erverver er beskjedne og kan ikke uten videre knyttes opp til godset som var Valdemar Seiers patrimonium. I hvert fall satt Roskilde St. Agnete klosteret med store eiendommer i blant annet Snesere i 1688.⁴²⁷

Valdemar Atterdag samlet jordegods i Nedre Vindinge sogn i herredet i 1354, 1355 og 1356, og dette var vel tillegg til det opprinnelige privatgodset som ble oppført i 1231.⁴²⁸ Det viser at Valdemar Atterdag var interessert i å erverve gods i herredet, og dronning Margrete følger opp i 1400 ved å erverve jordegods av Johan Olsen av Søholm med tilnavnet ”den rike”. Godset var tilfalt hans hustru etter herr Erik Nielsen og det er vel dette som er årsaken til at han må si ifra seg rettighetene.⁴²⁹ Herr Erik hadde sittet som høvedsmann på Søborg i 1378, men måtte i 1377 finne seg i å innrømme dronning Margrete pant i krongods i Melby og Ars herred om hun skulle overleve ham.⁴³⁰

I Kallehave sogn fantes det utstrakt privatgods i 1231. Sognet het i middelalderen *Scanynghafn* slik det også står oppført i Kong Valdemars jordebok, men det kommer frem i Roskildebispens jordebok at det på et tidspunkt gikk over til å hete *Kaluehawæ*. Når det gjelder Kallehave landsby fikk beboerne rettigheter innvilget på markedene i Skanør og Falsterbro av Magnus Eriksson i 1332-35.⁴³¹ Han var nå blitt myndig og overtok pantet av Skåne i 1332 fra grevene Gerhard III og Johan III for 34000 mark sølv.⁴³² Det er vel derfor beboerne i Kallehave fikk sine rettigheter fornyet. I 1387 holdt kong Olav retterting i Kalvehave.⁴³³ I Viemose landsby i Kalvehave sogn skulle kongen ifølge Kong Valdemars jordebok besitte samme verdi som godset i Bårse landsby. I 1603 hører fremdeles 29 gårder til kronens gods ifølge

---

⁴²³ Jexlev 2001: 38. Klostergodset bestod av 1/3 av gårdene i byen i 1688.

⁴²⁴ Trap 4 utg. bind III: 467.

⁴²⁵ Lerdam: 308. DD 3 rekke, 4, nr 380-381

⁴²⁶ ÆA I: 151.

⁴²⁷ Jexlev 2001: 38-39.

⁴²⁸ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 166.

⁴²⁹ ÆA I: 151. Ulsig 1968: 163.

⁴³⁰ Ulsig 1968: 162.

⁴³¹ Regesta Diplomatica Historiæ Danicæ: nr. 1592.

⁴³² DD 2 r X nr. 403.

⁴³³ ÆA I: 52.

Jungshoved Lens jordebok, og dette er vel da det patrimoniet som oppføres i jordeboken i 1231.⁴³⁴

Knutsby, tilhørende Vordingborg landsogn, er ytterst sjeldent nevnt i kildene. Om Vordingborg vet vi langt mer. Byen, borgen og sognet hadde vært på Valdemar Atterdags hender siden 1340-tallet, da han pantsatte, og det kommer frem at det ikke var første gangen. Kilden er en oppføring i Sjællandske krønike og det er Tägil som setter den i sammenheng med Vordingborg.⁴³⁵ Oringe som også lå i Vordingborg landsogn har muligens hørt under Stensby birk, og har da vel tilhørt kronen siden 1231, og det samme er tilfelle md Ørslev sogn.⁴³⁶ Om patrimoniet Farø og Masnedø vet vi lite. Disse to øyene lå mellom Vordingborg og Falster og var viktige holdepunkter på overfarten. Det er vel også grunnen til at de var inkludert i patrimoniet. Noe mer relevant om disse lokalitetene er ikke å finne i kildene.

Kastrup (Kaarlsthorp) landsby og sogn var en del av kongens patrimonium i 1231, men med kun 3 mark sølv i avgift har kongen antakelig bare eid deler av landsbyen. Roskildebispnen hadde også rettigheter her. Kildene er ellers tause om privatgodset fremdeles tilhører krongodset i 1376. I Kastrup sogn lå også Ornebjerg landsby som i dag ligger i Hammer herred. Vi vet ingenting om denne landsbyens tilhørighet i 1376-1412.

Mern sogn var dominert av bispegods, men den avgiften på 24 mark sølv som kongen hadde i inntekt viser at det var betydelig patrimonium i sognet. Avgiften stammer antakelig fra to møller, som det vises til i et klagebrev fra Roskildebispnen.⁴³⁷

I Stensby skulle det ha ligget et jaktstott og kongsgård.⁴³⁸ Det var vel dette Erik Valdemarsen i 1327 fikk tildømt som morsarv og avgiften på 1 mark sølv i jordeboken tyder på at det dreide seg om en kongsgård og muligens en mølle.⁴³⁹ Det er likevel ingenting som tyder på at Erik Valdemarsen noen gang fikk overdratt de tildømte arverettighetene og Stensby har vel da forblitt i krongodset. Det er på tide å oppsummere privatgodset i Bårse herred.

Det er mye usikkert omkring lokalitetene som blir oppgitt som patrimonium i 1231. I mange tilfeller er det ikke mulig å fastslå hva som har skjedd med de ulike jordegodsene. Av patrimoniet fra Kong Valdemars jordebok kan vi nøkternt regne med at dronning Margrete har kontrollert følgende: Nedre Vindinge, Jungshoved, Viemose og Kalvehave. Noen andre lokaliteter kan ikke helt avskrives, slik Farø, Masnedø, Oringe, Kastrup og Ørslev. Når det gjelder Plogpenningsarv ser vi at kun Stensby kan med noenlunde sikkerhet sies å fremdeles

⁴³⁴ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 169.

⁴³⁵ Tägil 1962: 78.

⁴³⁶ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 171-173.

⁴³⁷ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 170.

⁴³⁸ KVJ: 110.

⁴³⁹ Aakjær 1980: 2 bind hefte 1: 169 og 171.

være i dronning Margretes kontroll. Vi vet også at det er en annen tredjedel av Bårse landsby som ligger i krongodset under dronning Margrete enn den som døtrene etter Erik Plogpenning besatte. Dette er i seg selv ikke noen liten konstatering.

DISKUSJON OG KONKLUSJON

Herred	Patrimonium i KVJ	I Margretes kontroll 1375-1412	Plogpenningsarv
Ars	Røssnes sogn Kalundborg Angsøtorp Rugtved Løgtved Viskinge	Ja Ja Ja Ja Ja Ja	Nei Nei Nei Nei Nei Nei
Ods og Skippinge	Ods herred Skippinge herred	Ja Ja	Nei Nei
Løve	Reersø Hals	Ukjent Ukjent	Nei Nei
Flakkebjerg	Skælskør Karrebæk by og sogn Hesselby hovedgård	Kanskje Ja Nei	Ja Nei Ja
Slagelse	Ormslev Forlev Boeslunde by og sogn Espe Lindeskov Gryderup Hulby Vidager Lyngby Vårby (Stude) Synæs Tjæreby Hejninge Valby mølle Skovsø Næsby Snækkerup Slagelse by og herred	Ja Ja Ukjent Ja Nei Nei Nei Ukjent Nei Ja Ja (hvis Korsør) Ja Ja Ja Ukjent Ja Ja Ja Ja	Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Muligens (Se kap.3) Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei
Bårse	Jungshoved slott Bårse by (1/3) Snesere Nedre Vindinge/Stuby Kallehave Viemose Knutsby Oringe Ørslev sogn Farø Masnedø Kastrup by (deler) Sønder Mern sogn Stensby Ornebjerg	Ja Nei Nei Ja Ja Ja Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ukjent Ja Nei	Nei Ja Kanskje Nei Nei Nei Nei Ukjent Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Nei Ja Nei

Dette kapitlets undersøkelse kan sammenfattes i tabellform. Den er en skjematisk oppstilling av det undersøkte patrimoniet med utgangspunkt i Kong Valdemars jordebok. Ved å se på illustrasjonen innledningsvis i kapitlet kommer det frem at Valdemar Atterdag ved sin død kontrollerte mer enn 70 % av herredene på Jylland, mens på Sjælland var denne andelen litt lavere. Valdemar Atterdag hadde økt krongodset betraktelig på Sjælland fra 1340-1375 med utallige reduksjoner av adelsgods, noe som er tydelig når man ser på Lerdams liste over rettertingservervelser utført i perioden. Dronning Margrete måtte allerede ha sittet med et underhold fra Danmark i 1375, sammen med sine morgengaver fra Håkon VI, men var også berettiget til arv etter Valdemar Atterdag ved dennes død.

Dette kapitlet har undersøkt om Valdemar Seiers patrimonium har kommet inn i det danske krongodset og om det eksisterer en sammenheng med dronning Margretes godservervelser. I dette ligger også spørsmål om Erik Plogpenning's godsarv. Med forbehold om donasjoner, salg og makeskifter kan Margrete ha kontrollert bortimot store deler av arven etter Erik Plogpenning via Sofie Plogpenning'sdatter og det norske kongehuset. I tillegg satt hun med 50 % av arven fra Kristoffer-linjen, mens mecklenburgerne gjennom Ingeborg Valdemarsdatter, Margretes søster, måtte ha den andre halvparten. Dronning Margretes mulige andel tilsvarer i så fall 66 % av godsarven etter Valdemar Seier. Den resterende part bør kunne gjenfinnes i Abel-linjen. Vi må likevel huske at Valdemar Seiers resterende barn også hadde krav på arv og at kildematerialet er komplisert å få oversikt over. Det er derfor vanskelig å tallfeste hvor mye av privatarven dronning Margrete sitter med 150 år etter at Kong Valdemars Jordbok ble skrevet. Noe har vi likevel funnet ut.

Nøkternt regnet kontrollerer Margrete 26 av 46 navngitte lokaliteter tilhørende Valdemar Seiers patrimonium i de utvalgte herredene. Det tilsvarer 57 % av jordegodset og må sies å være en betydelig andel. Det gjøres oppmerksom på at resultatet kun er et utdrag av hele bildet siden ikke hele Danmark er med i undersøkelsen. En slik gjennomgang blir for stor for denne undersøkelsens omfang. Dessuten ligger det også visse usikkerhetsmoment i herreder som Ods og Skippinge. De blir oppgitt å tilhøre patrimoniet uten mer spesifisering i jordeboken og utgjør et vanskelig grunnlag å vurdere. Det er likevel historiske sammenhenger som skal vurderes. I Ods herred befattet kong Olav seg med privatgods som muligens stammet fra Valdemar Seier. Lumsås og Sonnerup bekreftes å høre kronen til, og ikke grev Jakob av Halland. Også ervervelsen av Skarsholm i Skippinge herred kan trekkes tilbake til Valdemar Seier, da grevene av Gleichen var av kongeætt. I Løve herred hvor ingenting sikkert kan sies om dronning Margretes mulige besittelse av patrimoniet fra Valdemar Seier kan likevel ervervelsen av Sæby trekkes tilbake til Knut av Blekinge. Vi kan konkludere med at i det

området som kan ha utgjort Kalundborg len satt hun med nesten 100 % kontroll av Valdemar Seiers patrimonium.

Når det gjelder de øvrige herredene er det i Slagelse herred vi kjenner til hele Valdemar Seiers patrimonium. Dronning Margrete kontrollerer 11 av 18 lokaliteter i dette herredet, og må sies å ha et godt grep om jordegodset. I Bårse herred kjenner vi til utstrakt Plogpenningssarv. Her kontrollerer dronning Margrete bare 2 av 15 kjente lokaliteter, nemlig Bårse landsby og Knutsby. I Snesees tilfelle er det mulig at hun sitter med rettigheter fra det opprinnelige patrimoniet. Det er likevel Roskilde St. Agnete klosteret som sitter på de store godsmengdene etter Plogpenningssøstrene. Nøkkernt regnet kontrollerte dronning Margrete minimum 33 % av Valdemar Seiers patrimonium i herredet. Dette tilsvarer 5 av 15 lokaliteter.

Dronning Margrete fortsatte i sin fars fotspor og ervervet utstrakt gods i perioden 1375-1412. Det kan synes som om noen av hennes godservervelser var blitt utført på grunn av forhold som strekker seg tilbake til før tiden for Valdemar Atterdags ufrivillige utenlandsopphold fra 1368. Dette er en nyansering av hennes godspolitik som det er verdt å merke seg. Hun satt med store deler av godsarven etter Valdemar Seier i de herredene som har blitt undersøkt og vi ser at når det gjelder hennes mulige livgedingsområde sitter hun med tilnærmet total kontroll over jordegodset. Dette må ha gitt en ekstra tyngde i den politiske dragkampen som nok har foregått både i forkant av sønnen Olavs valg av konge i 1376 og i hennes egen gods- og donasjonspolitik frem til hennes død i 1412.

6. AVSLUTTENDE KOMMENTARER OG KONKLUSJON

Dette arbeidet har tatt for seg dronning Margretes økonomiske fundament og de historiske sammenhengene som lå til grunn for dette. Hypotesen som det har vært søkt tatt stilling til er om Valdemar Seiers patrimonium kan rekonstrueres og gjenfinnes i det danske krongodset under dronning Margrete. Spesielt har arven etter hans sønn Erik Plogpenning (1216-1250) vært sentral. Hypotesen rommer også en undersøkelse av en eventuell sammenheng mellom de internordiske rikene som oppstod på 1300-tallet og dronning Margretes livgeding. Sammen har disse to forholdene vært utslagsgivende for kong Olavs valg til dansk konge i 1376 og toneangivende for dronning Margretes godspolitik. Undersøkelsen har videre søkt å klargjøre hvorvidt jordegodset som dronning Margrete fikk lagt under kronen fra sønnen Olavs valg til dansk konge i 1376 og fram til hennes død i 1412 kan følges tilbake til Valdemar Seier slik det kommer til uttrykk i Kong Valdemars jordebok fra 1231.

Det er mye som tyder på at skillet mellom patrimonium og embetsgods i krongodset var i ferd med å bli utvisket. Dronning Margretes og Valdemar Atterdags godsvervelser var også medvirkende årsaker til denne utviklingen. Ved opprettelsen av Gavnø kloster benyttet dronning Margrete krongods. Dette godset bestod nesten utelukkende av opprinnelig embetsgods, men forårsaket ikke problemer i tilknytning til alieeringsforbudet som de danske kongene og dronningene før hadde måttet forholde seg til. Makeskiftet med Gladsax må ha vært en god nok kompensasjon sammen med et ukjent pengebeløp. Dronning Margrete innhentet både pавens og de nordiske råds godkjennelse på opprettelsen, noe som viser at hun var opptatt av det konstitusjonelle. Hun valgte å ha makteliten i de nordiske land i ryggen og spesielt fordi Erik av Pommern var blitt konge av Danmark. I utgangspunktet hadde hun ikke lenger noen formell myndighet over krongodset.

Korsør og Søborg på Sjælland har av ulike årsaker vært undersøkt i forbindelse med arven etter Erik Plogpenning. Det har vært vanskelig å finne noen avgjørende bevis for at noen av disse tilhørte Ingeborg Plogpenningdatter. Selv om det finnes mange historiske sammenhenger som peker mot at Korsør kan ha vært en del av Ingeborg Plogpenningdatters krav og inngått også i dronning Margretes underhold blir kildegrunnlaget for vagt. Denne undersøkelsen sier seg enig i Anders Bøghs konklusjon om at Korsørs tilhørighet mangler avgjørende kildebelegg. Ingebjørg Håkonsdatter hadde en sterk tilknytning til Søborg i Holbo herred og en som ikke uten videre kan forklares gjennom hennes manns befatning med borgen.

Hun satt med rettigheter på Nord-Sjællands som må ha stammet fra Ingeborg Plogpenning samtidig som om det er flere forhold som viser en sterk tilknytning til borgen og denne delen av Sjælland. De historiske forutsetningene for en arvesammenheng er til stede, men det avgjørende beviset synes å mangle. Resultatet av undersøkelsen er likevel av verdi. Et eventuelt arvekrav samles i dronning Margrete og Håkon VI's sønn Olav Håkonsen og går til dronning Margrete senest ved sønnens død.

Når det gjelder Samsø er det vanskelig å fastslå noe sikkert angående kongefamiliens patrimonium på øya. Til det er kildene for vage. Hallands skiftende historie er fascinerende og vanskelig å holde oversikten over. Det er likevel det samlede lenet Samsø-Halland som har vært denne undersøkelsens grunnstein. De historiske sammenhengene med de internordiske rikene på 1300-tallet er grundig undersøkt og er forutsetninger for dronning Margretes eget livgeding. Det rommet med høy sannsynlighet hele det gamle lenet Samsø-Halland og store deler av det mellomnordiske riket etter Erik av Södermanland. Samsø-Halland kan ha vært dronning Margretes medgift i ekteskapet med den norske kongen. Viktig var det også at disse områdene som utgjorde hennes livgeding i så fall var bundet sammen av Kattegat. Hun rådet over et større livgeding av norske, svenske og danske landområder enn noen nordisk dronning før henne.

Dronning Margretes godspolitik var en videreført tradisjon fra Valdemar Atterdag. Det er likevel mulig å ane også andre hensikter bak enkelte av ervervelsene. Noen ganger var det gods fra en annen gren av kongefamilien som igjen ble innlemmet i krongodset, andre ganger var det opprinnelig patrimonium som blir overtatt. Også Erik Plogpenning's privatarv kan skimtes. I Bårse herred satt hun med en beskjedne porsjon av det kjente godset etter Erik Plogpenning. Kildegrunnlaget gjør det vanskelig å kunne fastsette bestemte tall, og det er usikkert om hun i realiteten kontrollerte mer enn bare de 13 % denne undersøkelsen har funnet dekning for. (2 av 15 lokaliteter.) Det må utføres mer forskning på dette området. For det første må resten av Sjælland undersøkes for å avdekke mulig Plogpenning's arv. Hertugdømmet Holbæk er en vesentlig kandidat i så måte. Diskusjonen om det tilhørte Knut Pors's forlening fra 1226 av Samsø-Halland bør utdypes. På samme vis som Søborg og Korsør har blitt satt inn i historiske sammenhenger bør Holbæk undersøkes nærmere og muligens også Kalundborg og Vordingborg. På Jylland kjenner vi til deler av patrimoniet til Plogpenning's døtrene. Spørsmålet om hvorfor Ingeborg fikk kontroll over Jutta's og Agnes' arv på Jylland etter voldgiftsdommen i Lund i 1263 fortjener større oppmerksomhet enn det har fått i dette arbeidet. Det samme gjør makeskiftet Jutta gjør med Erik Glipping i 1284, hvor hun overtok jordegods på Lolland. Dette er bare noen av problemstillingene som umiddelbart bør undersøkes.

I dronning Margretes undersøkte livgedingsområde kontrollerte hun store deler av Valdemar Seiers patrimonium. I disse herredene rådde hun over 57 % av patrimoniet. Det må sies å være en betydelig andel. Denne undersøkelsen er med på å nyansere dronning Margretes økonomiske fundament og kaster også lys over hennes generelle godspolitik. Det skal likevel poengteres at Margretes samlingspolitikk ikke var unik i det europeiske middelalderbildet. Flere monarker førte en målrettet godskonsolideringspolitikk på 1300 og 1400-tallet som en reaksjon på nedgangstidene som preget hele Europa. Pest, agrarkrise og landskyldfall er stikkord. Dette er likevel faktorer denne undersøkelsen ikke har funnet rom til å inkludere. Fokuset har vært på å sette et nytt lys på dronning Margretes økonomiske og politiske fundament.

Dronning Margretes politiske teft må ha vært utslagsgivende for å utnytte muligheter som kom hennes vei. At hun var sin fars datter også i godspolitikken er hevet over enhver tvil. Hun evnet å legge til rette for et imponerende internordisk rike innenfor rammene av sitt livgeding, for deretter å fullføre samlingspolitikken med det som har blitt kjent som Kalmarunionen. Uten å ha et fundament å stå på kan man likevel ikke reise et byggverk. Dronning Margrete og Olav Håkonsson stod på mange måter stødigere i de første turbulente årene like etter Valdemar Atterdags død enn tidligere forskning har vist. Med økonomisk kontroll kommer politisk handlingskraft. Det danske riksrådets valg av Olav til konge i 1376 er blitt sett på som et ledd i en bevisst strategi mot nordtysk ekspansjon mot nord. Også denne undersøkelsen har vist at dette er et for enkelt bilde.

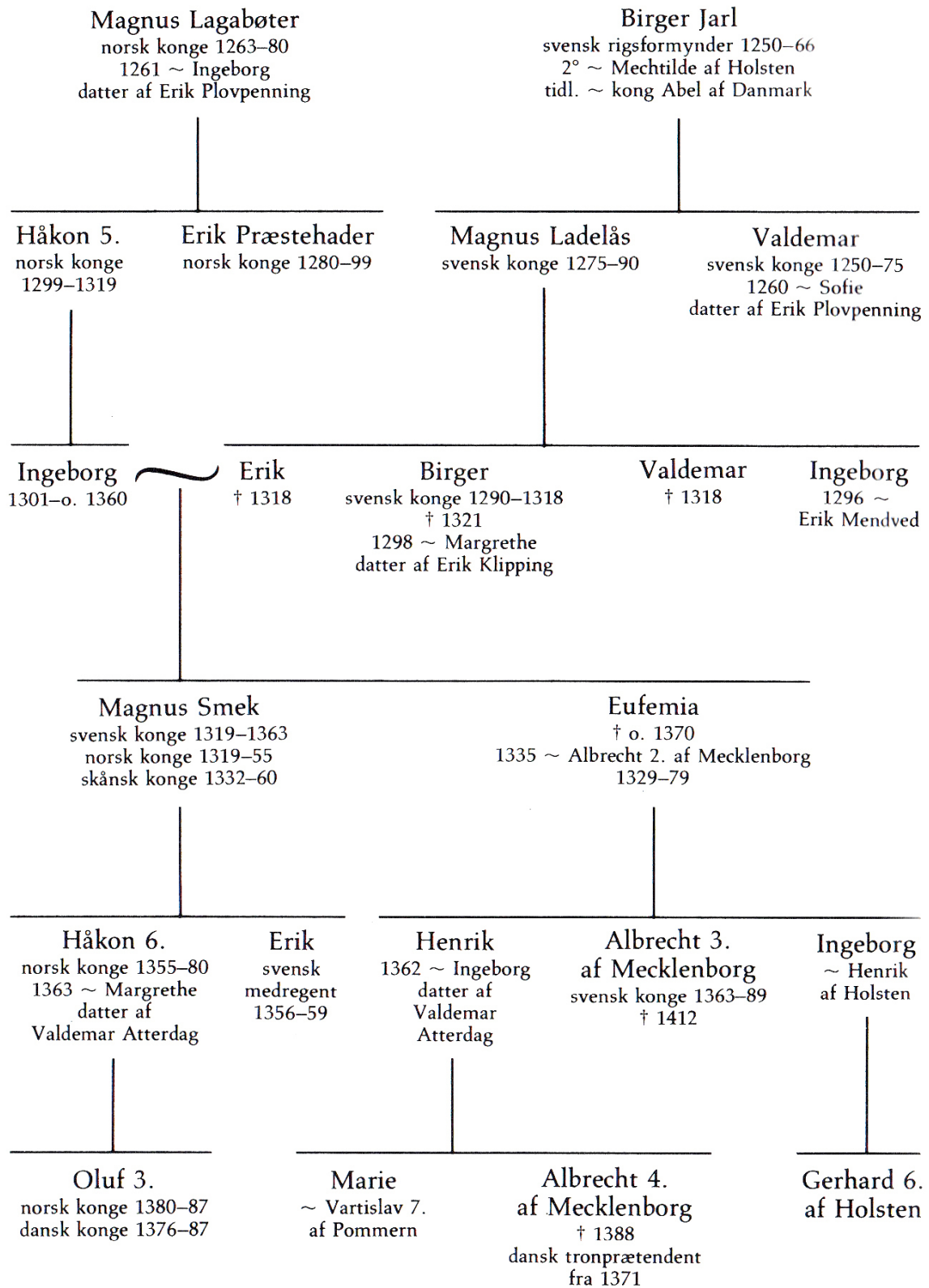
English summary

Queen Margrete I of Denmark, (1353-1412) was the second oldest daughter of King Valdemar IV (1321-1375) and married to King Haakon VI of Norway. King Valdemar assumed power of a ravaged Denmark in 1340. Part of his grand design was to regain control of the country's fortresses either through purchase or by way of brute force. His strategy also comprised the confiscation of hundreds of estates, farms and properties across the spectrum of society. He took the view that in order for the country to progress there had to be a clear economic foundation. His daughter adopted this strategy. King Valdemar had already granted her older sister's son, duke Albrecht IV of Mecklenburg the throne before his death. The Danish council's election of Olav IV in 1376 has been seen as a part of a strategy to put an end to German expansionism northward. This particular work has shown that this explanation is too simple. The Nordic Queens and before Margrete had a propensity for proliferating their own inter-nordic territories that consisted of fiefs and properties. These have been labelled as Queenships and provided the Queens with a livelihood in the event that their husbands passed away before them. Such liveries comprised their respective morning gifts, dowries and inheritance. Upon the election of Olav IV Margrete and her son held a greater wealth than has previously been recognised. This research has established that Margrete controlled the fief Halland-Samsø in her livery. Other women had previously held parts of the same areas, for example Ingebjørg Håkonsdatter (1301- ca. 1360), who was Margrete's grandmother-in-law. This work considers and researches in depth the historical ties between the two womens' liveries. Ingebjørg descended from her namesake Ingeborg Eriksdatter ((1244-1287), a granddaughter of Valdemar II the Conqueror of Denmark. Queen Margrete I also descended from the same King, although along a different lineage. Valdemar II controlled a vast array of private royal estates. This research traces some of these estates into the livery of Queen Margrete some 150 years later, and seeks clues as to the fate of Ingeborg Eriksdatter's family inheritance, of which we know next to nothing. This research concludes that Margrete's livery comprises in fact 57 per cent of the private royal estates held by Valdemar II in the same areas 150 years earlier. Margrete's livery has been considered in the context of an unknown inheritance claim from Ingeborg Eriksdatters, and also in the context of Ingebjørg Håkonsdatters involvement with the liveries.

A complete survey of the whole of Denmark is yet to be undertaken with a view to ascertaining the full royal inheritance from Valdemar II. What is however established, is a new understanding of Margrete I and her son Olav's economical foundation in 1376 and beyond.

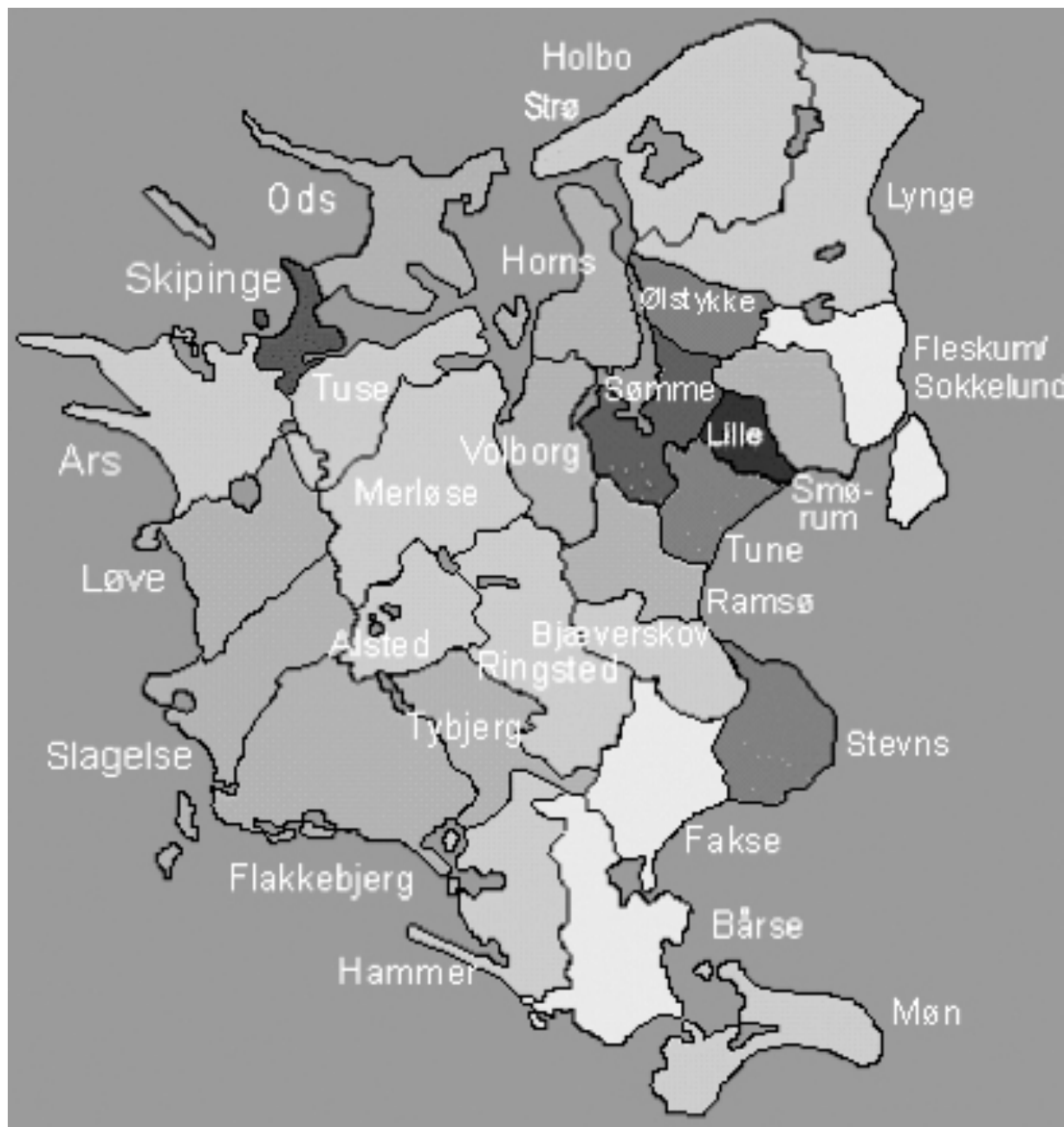

Det svenske kongehus

Opprinnelig illustrasjon fra *Sjællandske Krønike*
Oversatt og kommentert av Rikke Agnete Olsen. Wormianum 1981.
s. 106.

Sjællands herreder

Illustrasjonsfoto laget av Terje Hodne. 2012.

Kilder angående privatarven etter Erik Plogpenning

ÅR	KILDE	HVA
1263	DD 2 r I nr. 401.	Arveskifte etter Erik Plogpenning i Lund.
1284	DD 2 r III nr. 94.	Sofie, Ingeborg, Jutta og Agnes blir tilkjent den med urette fratatte farsarv.
	DD 2 r III nr. 95.	Jutta makeskifter med kongen og gir fra seg Nyborg med slottet og Hjulby mot gods i Store og Lille Avnede, Torpe og Halstad, samt Sædinge.
	DD 2 r III nr. 96.	Den norske konges utsendinger ber fransiskaneren Peder og den norske kongens fogder i Nørrejylland overgi til Jutta og Agnes sine representanter de fedrene gods som er blitt tildelt disse i arvedelingen. (Dette brevet er mest sannsynlig en følge av voldgiftsdommen i Lund i 1263, ikke brev nr. 94. Se kommentar av utgiverne.)
	DD 2 r III nr. 97.	Valdemar II av Sønderjylland forbyr at noen antaster den norske dronning Ingeborgs farsarv i hertugdømmet.
1286	DD 2 r III nr 221.	Grev Jakob av Halland bevitner at Eriksdøtrene har skiftet sin farsarv.
	DD 2 r III nr. 225.	Dronning Agnes skjøter eiendom til Ingeborg av Norge.
	DD 2 r III nr. 226.	Brev om delingen av døtrenes farsarv.
	DD 2 r III nr. 228.	Agnes skjøter jordegods i Hesselby til Sorø kloster.
	DD 2 r III nr. 328.	Agnes gir bort ni øre jord i Bukkerup, Merløse herred, til Roskilde Clara kloster.
1295	DD 2 r IV nr. 184.	Hindgavlfreden i 1295 slår fast at Erik av Langeland skal ha få sine arvekrav etter Jutta og Agnes oppfylt. Visse bestemmelser angående den norske kongens morsarv blir foretatt. Bestemmelser vedrører også Sofies privatarv etter Erik Plogpenning.
	DD 2 r IV nr. 188. DD 2 r III nr. 229.	Erik Menved tilbakefører gods i Bårse, Skippinge og Slagelse til Roskilde St. Agnete klosteret i Roskilde. Blir bekreftet igjen av dronning Agnes i nr. 229.
1296	DD 2 r IV nr. 213, 234.	Borgerskapet i Roskilde erklærer at Agnes og Jutta hadde skjenket Agnete Kloster i Roskilde alt sitt gods, men siden unndratt det. Paven stadfester det også i nr. 234.
	DD 2 r IV nr. 224,	Kong Erik og hertug Håkon av Norge bevitner at

	225, 226.	deres slektning Erik, herre til Langeland, har gitt avkall på rettigheter han har måttet ha til Agnetes godsgave i Bukkerup, Merløse herred til Roskilde Clara kloster.
1297	DD 2 r IV nr.269.	Erik Menved gir avkall på gods etter døtrene og gir beskjed til bøndene om å betale avgift til Roskilde Agnete klosteret.
1308	DD 2 r VI nr. 150.	Håkon V av Norge får lovnad gods i Halland i len, mot å avstå sin mors arv i Danmark. Han skal ha Søndrehalland i len og Nørrehalland til eiendom.
1311	DD 2 r VI nr. 357. Se også nr. 371 og 494.	Sofie av Langeland sier fra seg alle rettigheter til godset i Hesselby som ble skjenket av Agnes til Sorø kloster.
1312	DD 2 r VI nr. 494.	Håkon V godkjenner sin tante, frøken Agnes sin donasjon av Hesselby til Sorø kloster i 1286.
1315	DD 2 r VII nr. 308. Se også nr. 324.	Sofie av Langelands godsgave til Roskilde Agnete kloster bestående av arven etter Jutta og Agnes, stadfestes av Erik 6. Menved.
1316	DD 2 r VII nr. 343. DD 2 r VII nr 345.	Sofie av Langeland skjenker arvegodsset etter sine søstre Jutta og Agnes på Als til Roskilde Agnete klosteret. Sofie av Langeland skjenker alt sitt gods på Sjælland, utenom Skelskør, og på Als, til Roskilde Agnete klosteret.
1326	DD 2 r IX nr. 306. Se også nr. 349.	Kong Valdemar Eriksen dømmer til Roskilde Agnete klosteret hertuginne Sofie av Langelands jordegodsgave. Nevnes som arvegods etter Jutta og Agnes.
1326	DD 2 r IX nr. 362.	Kong Valdemar Eriksen forbyr å antaste Roskilde Agnete klostets besittelse av de gods som den ovennevnte Sofie en stund urettmessig hadde tilbakeholdt.
1327	DD 2 r IX nr. 421.	Kong Valdemar Eriksen bekjentgjør at i hans nærvær er det blitt tildømt Erik Valdemarsen, dattersønn av Erik Plogpenning, forskjellig gods i Danmark: Malmø, Trelleborg, 1/3 av Østre-Malmø, Skelskør, Skippinge med tilliggende, Allerslev, Brandelev, Stensby, Snesere, Herlefsgård med følgende fang: Bogense, Hindsholm, Pertorp, Broby. Jylland: Jerlevsherred, Nissum, 1/3 av Skive og åen, Gylling, Fursten og Fly, 1/2 av Tisneild, Roholt med alt tilliggende.

LITTERATURLISTE

KILDER:

Annales Danici medii ævi. Editionem nouam curauit. Utg. Ellen Jørgensen 1920.

Codex Esromensis. Esrom Klosters brevbog. Nielsen, O. København 1973.

DBL = *Dansk biografisk leksikon.*

1. udgave. Bind 1- 19. Red. C.F Bricka. København 1887-1905.

3. udgave. Bind 1-16. Red. Svend Cedergren Bech. København 1979-1984.

DD = *Diplomatarium Danicum.* Munksgaard og C.A. Reitzel. København.

1. række bind I-VII, udg. 1957-90

2. række bind I-XII, udg. 1938-60

3. række, bind I-IX, udg. 1958-82

4. række, bind I-VII, udg. 1984-20

DN = *Diplomatarium Norvegicum*, 1 – XXII. Norsk historisk kjeldeskriftsinstitutt –
Chra./Oslo 1849-1990.

Erikskrönikan utgitt av Rolf Pipping. *Samlingar utgivna av Svenska Fornskriftsällskapet*, Hefte
231. Bd. 68. Uppsala 1963.

Jexlev, Thelma 2001: *Roskilde Agnete klostres jordebøger og regnskaber 1508-1515 i Danske
Middelalderlige Regnskaber 4.* København.

KVJ = *Kong Valdemars Jordebok.* Aakjær, Svend 1980: *Kong Valdemars Jordebog.* 1 bind
hefte 2. København.

MP = *Udvalg af hidtil utrykte Danske Diplomer og Breve fra det XIVde, XVde og XVIde
Aarhundrede.* udg. af C. Molbech og N. M. Petersen. København 1858.

NGL = *Norges gamle love indtil 1387.* Bind III (1280-1387). Udg. V. R. Keyser og P.A
Munch, G. Storm. Chra 1912.

REP = *Repertorium Diplomaticum Regni Danici Mediævalis*. Fortegnelse over Danmarks breve fra middelalderen: Ned Udtog af de hidtil utrykte. Udg. V. Kr. Erslev, William Christensen og Anna Hude. Bd. 1 – 2. København 1894-1898.

Rikke, Agnete Olsen 1981: *Sjællandske krønike*. Århus. Wormianum 1981.

Schleswig-Holstein – Lauenburgische *Urkundensammlung*. 2. (Hrs. von der Schleswig-Holstein-Lauenbergischen Gessellschaft für vaterländische Geschichte). Kiel 1842.

SDHK = *Svensk Diplomatariums hovedkartotek over middelalderbrev*.

Digitalt utgitt: www.riksarkivet.se/sdhk eller www.nad.riksarkivet.se/sdhk

ÆA = *De ældste danske Archivregistraturer*. T. A. Becker. Bind I-V. København 1854-1910. Gustav Hermansen og Kåre Olsen. København 1938-1960.

Regesta diplomatica historiæ Danicæ. Utgitt ved det kongelige danske Videnskabernes Selskabs Omsorg. København 1847-1889.

Regesta Norvegica, utg. for Kjeldeskriftfondet. 1 ff. Oslo 1978 ff. Bind VIII.

OPPSLAGSVERK:

DBL = Dansk biografisk leksikon.

1. utgave. Bricka, C.F. (Red.) København 1896. Bind I – XVIII.

Artikkelforfattere: A. D. Jørgensen. Anders Thiset.

3. utgave. S.V. Cedergren Bech. (Red.) København 1981. Bind I-XVI.

Artikkelforfattere: Henry Bruun. Jens Ulf Jørgensen. Jørgen Olrik.

J.P. Trap. *Danmark*. 3 utg. Bind I-V (Red.) Harald Weitemeyer. 1898-1906.

J.P. Trap. *Danmark*. 4 utg. Bind 1 - XI (Red.) Gunnar Knudsen. 1920-1932.

KLNM = *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingtid til reformasjonstid.*

Bind 1-18. Red. Finn Hødnebo. Gyldendal Norsk Forlag. Oslo 1956-1978.

Artikkelforfattere: Lizzie Carlsson, C.A Christensen, Troels Dahlerup, Rigmor Frimannslund, Lars Hamre, Stig Iuul, Jens Ulf Jørgensen, Herluf Nielsen, Gunnar Olsen, Gunnar Prawitz, Jerker Rosén, Poul Rasmussen.

NBL = *Norsk biografisk leksikon.* Bind 1-XIX. Aschehoug 1923-1983.

Artikkelforfatter: Erik Opsahl.

Salmonsens konversasjonsleksikon. Annen Utgave. Red. Christian Blangstrup. Bind XIV.

SBL = *Svensk biografisk leksikon.* 1995-1997. Bind XIII, XXV, XXVII.

Artikkelforfattere: Hans Gillingstam. Jerker Rosén.

Også digitalt tilgjengelig:

<http://www.nad.riksarkivet.se/sbl/Start.aspx>

LITTERATUR:

Aakjær, Svend 1980: *Kong Valdemars Jordebog.* 1 bind hefte 1. København.

Aakjær, Svend 1980: *Kong Valdemars Jordebog.* 2 bind hefte 1. København.

Aakjær, Svend 1980: *Kong Valdemars Jordebog.* 2 bind hefte 2. København.

Albrechtsen, Esben 1974: "Den holstenske adels indvandring i Sønderjylland i det 13.-14.

Århundrede", *Historisk Tidsskrift*, bind 13. rekke, 1.

Albrechtsen, Esben 1997: *Danmark-Norge. Fellesskabet bliver til. Bind 1. 1380-1536.*

Akademisk forlag, København.

Andersson, Ingvar og Fredriksen, Emil 1941: *Sveriges Historie gennem Tiderne.* København

Blom, Grethe Authén 1981: "Ingebjørg med Guds miskunn Kong Håkons datter, hertuginne i

Sviarike. Bruddstykker av et politisk kvinneportrett." *Historisk Tidsskrift* Bind 60. Oslo.

Bøgh, Eirik 1997: ” Om det jyske oprør mod Valdemar Atterdag 1367-73 og dets ledere.”

Arbejdespapirer. Historisk Institut, Aarhus Universitet, nr. 3.

Bøgh, Anders 2003: *Seiren i kvindens hand. Kampen om magten i Norden ca. 1365-89*. Aarhus universitetsforlag.

Carlsson, Gottfried 1945: *Medeltidens nordiska unionstanke*. Uppsala.

Christensen, A.E 1980: *Kalmarunionen og nordisk politik 1319–1439*. København.

Christensen, C.A 1963: “Grev Jakob af Halland- Egholm- Henning Podebusk” Historisk Tidsskrift, Bind 12. rekke 1.

Duggan, Anne (red) 2002: *Queens and queenship in medieval Europe*. Steinar Imsen: “Late medieval Scandinavian queenship.” s. 53- 73.

Engström, Sten 1935: *Bo Jonsson I Till 1375. Akademisk avhandling*. Uppsala.

Erslev, Kristian 1882: *Dronning Margrethe og kalmarunionens grundlæggelse*. København.

Fritz, Birgitta 1972: *Hus, land och län. Förvaltningen i Sverige*. Stockholm.

Haug, Eldbjørg 2000: *Margrete. Den siste dronning i Sverreætten*. Cappelen. Gjøvik.

Haug, Eldbjørg 2003: ”Notater til doktordisputas 21.mars 2003”. Upublisert manuskript.

Haug, Eldbjørg 2003: ”Notater til doktordisputas 21.mars 2003”. Upublisert manuskript som fås ved henvendelse til forfatter. Bergen.

Haug, Eldbjørg 2006: *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- og maktpolitikk*. Trondheim.

Helle, Knut 1995: *Under kirke og kongemakt. 1130-1350*. Bind 3 i *Aschehougs Norgeshistorie*.

Hørby, Kai 1977: *Status regni dacie. Studier i Christofferlinjens ægteskaps- og alliancepolitik 1252 -1319*. Den danske historiske forening. København.

Ingesman, Per og Jensen, Jens Villiam 2001: *Riget, magten og æren. Den danske adel 1350-1660*. Erik Ulsig: ”Adel og konge. Tilbagegangen i adelig godsbesiddelse på Sjælland i senmiddelalderen.” s. 78-102.

Imsen, Steiner (red) 2005: *Grenser og grannelag i Nordens historie*. Oslo.

Jørgensen, P. J. 1940: 518 f. *Retskildernes og forfatningsrettens historie indtil sidste halvdel af det 17. Aarhundrede*. København, G.E.C. Gads forlag.

Lerdam, Henrik 2001: *Kongen og tinget: Det senmiddelalderlige retsvæsen, 1340-1448*.
Museum Tusulanums forlag. Århus.

Leegaard Knudsen, Anders 1988: "Den danske konges gods i højmiddelalderen. En historiografisk undersøgelse af begreberne kongeleiv og patrimonium". Dansk Historisk Tidsskrift, 15. Rekke, 3 (1988) - 2.

Losman, Beata 1972: "Drottning Margaretas ekonomi og donationspolitik." Scandia 38. Lund

Lönnroth, E 1934: *Sverige och Kalmarunionen 1397-1457*. Gøteborg.

Porskrog Rasmussen, Carsten 1988: "Midtjysk krongods i middelalderen ". 409-427.

Trykt i *Kongemagt og samfund i middelalderen: festskrift til Erik Ulsig på 60- årsdagen, 13. 2 1988*. Poul Enemark, Per Ingesman, Jens Villiam Jensen. Århus.

Rosén, Jerker 1939: *Striden mellan Birger Magnuson och hans broder*. Lund.

Tägil, Sven 1962: *Valdemar Atterdag och Europa*. Lund. CWK Gleerup.

Ulsig, Erik 1968: *Danske adelsgodser i middelalderen*. København. Aarhus Stiftsbogtrykkere A/S.

Wallin, C. 1979. *Jens Holgersen Ulfstand och Glimmingehus*. Tomelilla

Wallin, C og Lander, G 1988: "Gladsax län och Albo härad." Meddelanden og bygdehistorik/Skepparpsåns museiförening/Kivik Fören 1987-1992. Volum 2.